

33(062)

1. 9.

— **ТОВАРИСТВО** —
УКРАЇНСЬКИХ ЕКОНОМІСТІВ В Ч. С. Р.

Число 2.

[33(062)]

УКРАЇНСЬКИЙ ЕКОНОМІСТ

НЕПЕРІОДИЧНИЙ ЗБІРНИК.

II

ПОДБРАДИ. 1929.

НАКЛАДОМ Т-ВА УКР. ЕКОНОМІСТІВ В Ч. С. Р.

н. л. в. 4151/5

В. Сапіцький.

З ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ
МИКОЛИ ЗІБЕРА на УКРАЇНІ.

Микола Зібер за свого життя був відомий не лише спеціалістам тих галузей науки, що ними займався він, - він був відомий всій тодішній інтелігентській Росії, що читала так звані "товсті" журнали, він був особисто близький українському мислячому громадянству, частиною якого він був, серед якого перебував. Але по смерті Зіберовій присвячено було йому пару некрологів, а потім про нього майже забули. Імя його згадували, хіба час-од-часу учені, що цитували його праці, інші кооператори, хоч і не знаючи до ладу, що саме зробив він для кооперації. І лише останніми часами, через кілька десятків років після смерті, знов помічається ніби більший інтерес до цієї людини. І чим більше збирається матеріялів про ті часи, в які він жив та про його життя і працю, тим більшою по своєму значінню стає для нас постать Зібера.

Реликої міри учений, авторитет якого примушені були визнавати навіть люди, що трималися цілком протилежних поглядів (Н.К. Михайловський), Зібер значну частину своєї праці й енергії присвятив громадській діяльності на українському ґрунті.

Час, до якого відноситься перебування Зібера на Україні - це час великих реформ, що почалися актом 1861 року, час підйому громадського життя, зокрема національного українського. В центрі тодішнього свідомого українського руху - в Києві - розвиває активність "Стара Громада", що об'єднує більш активні елементи українські, закладається "Юго-Западный Отдел Русского Географического общества", що пляново провадив студію над українським народнім життям, молодь закладає гуртки напів легального, напів нелегального характеру для вивчення української мови,

літератури, соціально-економічного життя і т.д.

До Києва Зібер прибув в 1864 році, після закінчення Симферопольської гімназії і вступив на юридичний факультет Київського університету. Студіючи правничі науки, Зібер все ж більше уваги віддає політичній економії, яку викладав тоді в Київському університеті проф. М. Х. Бунге, відомий в той час ліберал, що вихований був на творах Смита та Рікардо. Він запропонував Зіберові по скінченню університету залишитися при університеті для підготовки до професорської діяльності по кафедрі політичної економії і статистики. Але розпочав Зібер свою наукову працю трохи пізніше чи то тому, що зразу не було вільної стипендії, чи то з тих причин, що йому хотілося якийсь час побути ближче до українського народнього життя. У всякому разі він приймає посаду мирового посередника на Волині, де пробує щось з 8 місяців і потім уже переїздить до Києва для наукової праці. Тут він складає при університеті магістерський іспит, на котрому на пропозицію проф. Бунге, викладає перед факультетом мало відому тоді теорію Карла Маркса; "я пам'ятаю - розповідає професор Романович-Словатинський у своїх споминах - як загорілися щоки Зібера, коли він викладав теорію, якої став гарячим прихильником". Склавши блискуче магістерський іспит, Зібер працює над своєю магістерською роботою.

Але займаючись наукою, він не цурався й громадської праці.

Ще в кінці 1868 року, Зібер бере активну участь в організації одного з перних споживчих товариств на Україні, а саме "Т-ва споживачів" у Києві. Це товариство відоме так в історії українського руху, як і в історії кооперації тим, що закладено воно при найближчій участі членів "Старої Громади", до якої правдоподібно уже тоді належав Зібер. Імена осіб, що входили до складу Ради товариства говорять за те, що члени Громади вели й провід в цьому товаристві. Згадаймо тут хоча б М. Драгоманова, В. Антоновича, В. Рубінштейна, В. Беренштама, О. Кістяківсько-

го, П. Житецького, Х. Вовка (Див. Височанський - Начерк розвитку української споживчої кооперації ст. 26 - 30). Зібера вибирають головою Ради, що фактично була й управою товариства. Т-во це досить широко розвинуло свою діяльність по "постачанню своїм членам потрібних річей споживання, доброї якості та по можливо дешевій ціні" (§ 1 статуту), увійшовши в зносини з аналогічними т-вами, як Борзеньське, Єлизаветське, Керченське, од яких діставало "з перших рук" крам.

Праця в т-ві дала можливість Зіберові практично обізнатися зі споживчою кооперацією, а це мало велике значіння при освітлюванні різних питань споживчої кооперації в його першій друкованій праці: "Потребительныя общества", що вийшла в Києві р. 1869 на 105 сторінках друку. Ця Зіберова книжка - є перша праця не лише на Україні, а і в цілій тодішній Росії, в якій обговорюються різні питання спеціально споживчої кооперації в трактовці ученого економіста, що серйозно студіював споживчу кооперацію, як суспільно-економічне явище.

Крім праці в споживчому кооперативі, є відомости, що Зібер провадив в цей час якусь роботу серед робітників в залізничних майстернях (Слабченко, Н. И. Зібер, Од. 1923 стр. УІІ), читав доклади на економічні теми по студентських гуртках. Про один з таких викладів М. Драгоманів згадує так: "В оден із них (студентських гуртків для самоосвіти та студій своєї батьківщини В. С.) покликано і мене. Я прочитав там реферат про стан жінки в українській сім'ї... з інших рефератів в кружку памятаю виклад "Капіталу" Маркса, зроблений недавно кінчившим студентом, після моїм близьким другом, М. Зібером" (Автобіографія. 1896. Львів. ст. 351).

В 1871 році Зібер захищає свою магістерську працю на тему: "Теорія цінности и капитала Давіда Рікардо в связи с дальнейшими дополненіями и разъясненіями", що друкувалась в Київських Університетських Известіях на протязі майже всього 1871 року.

Ця праця уявляє собою надзвичайно повний виклад різних теорій і визнає вартості та

капіталу. Рікардо, що його імя поставлене в заголовку цієї розвідки є тут лише головним центром, навкруги якого скупчуються інші економісти представники різних напрямів політичної економії. Починає Зібер свій огляд з економіста XVII віку Вільяма Петті, докладно спиняється і піддає гострій критиці представників австрійської школи, критикує теорію рідкості Сеніора Вальраса, розбирає системи Макленда, Стеарта, Мальтуса і на підставі праці Рікарда, доповнюючи його думки аргументами з "Капіталу" Маркса, розвиває теорію трудової вартості, яка, завдяки, головним чином працям Зібера здобула в російській економічній літературі міцний ґрунт. Тут же він робить оцінку першого тому "Капіталу" Карла Маркса, та доводить, що Марксова теорія є логичним продовженням думок англійських класиків Сміта та Рікарда. З цими висновками Зіберовими погодився і сам автор "Капіталу", який, згадуючи про цю працю в передмові до другого видання свого "Капіталу" зазначає: "ще в 1871 році М. Зібер - професор політичної економії в Київському університеті довів, що моя теорія вартості грошей та капіталу в головних своїх рисах є неминучий дальший розвиток науки Сміта та Рікарда", а далі одмічає "солідність праці Зібера, в якій західньо-європейського читача вражає та послідовність, з якою витримує він свій чисто теоретичний погляд". Проф. А. И. Чупров (Речи и статьи т. I) вважає, що ця Зіберова праця "визначна по науковості і по багатству оригінальних думок, має ще те значіння, що вона вперше познайомила російську читаючу публіку з теоретичними вченнями Карла Маркса".

Діставши за свою працю учений титул магістра політичної економії, Зібер, разом з тим, дістав од університета ще й закордонну командировку для удосконалення в економічних науках і незабаром виїздить за кордон разом з Сергієм Подолинським, що тільки що закінчив університет. Маючи при собі рекомендаційні листи В. Антоновича та О. Русова до галицьких українців, з якими саме того року Громада завязала зносини, вони

звіздять до Львова, де знайомляться з Мелітоном Бучинським, од якого довідуються про адресу Драгоманова, до незадовго перед тим теж виїхав у закордонну командировку од Київського Університету. Не забарившись у Львові Зібер з Подолинським виїздять до Відня. Приїхали вони туди саме на свят-вечір і попали просто на спільну вечерю, що улаштувала "Січ", де й познайомилися з віденськими українцями, серед яких були і члени парламенту і інші "достойники". Треба припустити, що молодих українських соціалістів не дуже тозадоволювали ті настрої, що панували тоді серед молоді "радикальної" Січі, бо Зібер досить іронічно розповідав потім Драгоманову про один випадок під час вечері: "якийсь совітник, котрий поставив на всю громаду келишок білої кави, промовив щось про многонаційну молодіж. На те відповів тодішній голова Січі - не пам'ятаю хто - що молодіж голову положить за віру"... (Грушевський М. - з починів укр. соц. руху, стор. 13). Але зв'язки з віденськими січовиками у Зібера й Подолинського, очевидно, залишилися, бо, як думає проф. М. Грушевський (там-же), вони й були тими "українцями з Росії", що знайомством з ними Павлик дає початок соціалістичних настроїв серед віденських галичан.

У Відні пробув Зібер з тиждень і звідти поїхав до Гайдельбергу слухати виклади одного з творців історичної школи в політичній економії проф. Карла Кніса з працями якого був ознайомлений ще з Києва. Але проф. Кніс саме в той час викладає те, що менше цікавило Зібера і Зібер звертає увагу більше на вивчення потрібних йому матеріалів по робітничому питанню в університетській бібліотеці, а незабаром переїздить через Ляйпціг до Цюриху, про перебування в якому ми маємо детальні відомости у відчиті його про закордонну командировку, що надрукований був у Київських Університетських Ізвестіях за 1873 р. Тут він тако ж студіює робітниче питання: збірє матеріали про кількість робітників, їх заробітню платню, довжину робочого дня і т.н., бере участь в екскурсіях проф. Вемерта на машинову

повкову та паперову фабрики та газовню; докладно знайомиться з швайцарським кооперативним рухом - особисто знайомиться з постановкою справи в Цюрихському споживчому товаристві, збирає матеріяли про споживчу та продукційну кооперацію в Швайцарії і на підставі всього цього подає в згаданому відділі повну картину історичного розвитку і тодішнього стану споживчої та продукційної кооперації в Швайцарії.

Після Цюриха, Зібер побував ще у Бельгії, Франції та Англії. Але про перебування його в цих країнах поки-що певних відомостей нам не почастило дістати.

З автобіографії Драгоманова (стор. 364) ми довідуємося, що на весні 1873 року Зібер був у Флоренції у Драгоманова, з яким разом поїхали до Цюриха. Цюрих був тоді центром російських соціалістично насроєних емігрантів. "Цюрихські росіяне розділялися тоді на бакуністів, або анархистів, що держалися прогарму і на Лавристів, котрих ідеї були схожі на ідеї інтернаціоналістів фракції Маркса, або німецьких соціал-демократів" (М. Грушевський. Там-же стор. 23). В літку 1873 р. тут в Цюриху відбулася імпровізована українсько-російська соціалістична конференція, на якій з українців були між иншим, Подолянський, Драгоманів, Зібер, Сливинський та В. Нагірний (останні два з Галичини) Ця конференція, на думку проф. М. Грушевського, мала велике значіння в розвою соціалістичної і політичної української думки (Там-же стор. 26). В осени цього ж року Зібер і Драгоманов починають свої виклади в Києві, як доценти університета. В тому ж таки 1873 році в Університетських Ізвестіях друкується перекладена Зібром, очевидно ще раніше, праця Рікарда - Начала политической экономии, що як відомо, з'явилася в англійському оригіналі ще в 1817 році. До Зіберового перекладу твори Рікарда були приступні лише в чужих мовах. Тоді ж в Університетських Ізвестіях видруковано, нарис Зібера "Жизнь и труды Д. Рікардо", написаного ним на підставі нарису Мак Келюха, уміщеному в останньому англійському виданні творів Рікардо.

Визначна роль випала на долю Зібера при переведенні одноденного перепису в Києві 2-го Березня 1874 року. Перепис цей переводився з ініціативи Громади і в організації його брав найбільшу участь Юго-Западный Отдел рус. геогр. О-ва. Перепис цей відбувся, але після оголошення перших наслідків його почалися нападки з боку реакційних кола з газетою "Кієвлянин" на чолі. і в першу чергу на Ю-З. О. Р. Г. О-ва. "Кієвлянин" обвинувачував упорядчиків в тенденційності при складенні плану перепису. Ю-З. О. примушений був спростовувати ці закиди і доручає бюро відділу "з участтю члена т-ва М. Зібера" написати спростовання на ці несправідливі закиди (Ювілейний збірник М. Грушевському, ст. 355). Відповідь склав Зібер і вона була затвержена бюро та надрукована на окремій брошуркою. Як з цього, так і з статей "Кієвлянина", в яких цілком ясні були натяки на Зібера, видно, що Зібер, як "присяжний" статистик складав програм і план перепису і надавав йому свій ідейний напрямок. На цей час припадають і написані ним праці з галузі статистики: "Что такое статистика?" і "Опыт программы для собиранія статистическо-экономических сведений", яка праця мала значний вплив на О. Русова і так зв. чернігівську школу статистиків.

Багато енергії Зіберові довелося вкласти ще й в працю в газеті "Кієвскій Телеграф", яку придбала була на якийсь час для себе "Громада". Він був в числі тих чотирьох "каторжників" (Драгоманов, Зібер, Подольський і Вовк), на яких трималася вся газета. Пізніше, коли в 1875 році власниця одібрала назад цю газету, Зібер, разом з своїми тепер "безробітними" товаришами призначались за головних співробітників часопису, що мав видаватися "Громадою" за кордоном, на зразок російського "Вперед"-у, під редакторством галичанина Остапа Терлецького.

Але непередбачені події повернули всі плани громадян інакше.

В зв'язку з блискучою перемогою українців на археологічному з'їзді в Києві 1874 році, реакційні київські кола на чолі з ренегатом Юзефовичем, розпочали систематичну, палену кампанію проти українства з відповідними "мотивованими" докладами-доносами по начальству. Дуже допоміг Юзефовичові і К-о землячок з Галичини - редактор москвофільського "Слова", - В. Площанський (див. М. Грушевський, 3 починів ... стр. 33), що прибув тако ж на археологічний з'їзд і при цій нагоді поінформував "начальство" про цюрихсько-віденські зв'язки між українською молоддю та взагалі своїми інсинуаціями, що друкувалися акуратно в "Кієвлянині" дуже прислужився тому, що "начальство" звернуло увагу нарешті на український рух. Головними об'єктами чорносотенної агітації були "провідники українського соціалізму" Зібер та Драгоманов. Першою жертвою став Драгоманов, якого звільнено було з університету по 3-му пункту. Зібер, протестуючи проти цього, по дався сам до демісії і незабаром, майже одночасно з Драгомановим - на початку 1876 року - виїздить за кордон до Швейцарії.

Оце короткий перебіг життя й діяльності Зібера за час перебування його на Україні. З цього видно, яку близьку і активну участь брав він в тодішньому українському житті.

С. Гольдельман.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПІДСТАВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ.

I.

Національна проблема, яко питання національних взаємовідносин, розмежування чи контакту, відтовхування чи солідаризації національних колективів, в своєму історичному перебігові на протязі майже сторіччя, таке ж у своїх конкретних виявах на зовні, набирає все, зпочатку форм культурних, а згодом все частіше, політичних.

Спроби розрішення національної проблеми, по лагодження та усунення міжнаціональних конфліктів, втілюються зрештою в проекти розмежування компетенції різних національних колективів. За певними ділянками життя суспільного колективу визнаються якості специфічно національні. Вилучення їх зі сфери управління мішано-національної держави та передача у виключну компетенцію поодиноких національних колективів, визнається тому пляхом до пацифікації міжнаціональних відносин у такій державі. Так повстав проект культурної автономії, пізніше ускладнений персональною засадою.

Дальше поширення та поглиблення компетенції національного колектива ми маємо в проектах територіально-політичної автономії, де органам національного самоуправління передається законодавче та адміністративне керування не тільки справами культури, за якими одними формально продовжується визнаватися суто-національний характер, але в

вже усі інші справи, за котрими визнається значіння місцеве чи обласне.

Вже в цьому первісному поширенні компетенції національного колективу на справи, які по своєму змісту національного характеру не посять, які по суті являються справами нейтральними, лише звязаними з даним національним колективом територіяльно поєднанням меж адміністративних з етнографічними, ми спостерігаємо фактичне ставлення національної проблеми в засадничо іншу площину, ніж в проектах культурної автономії. В той час, як в цих останніх ми маємо тотожність змісту національної проблеми, в розумінні прибічників культурної автономії, як питання виключно культурного, зі засобами до його полегдження, в проектах автономії територіяльного порядку, а ще більше в проектах федеративної будови міжнародної держави перед нами заповнення національної проблеми засадничо новим змістом. Цим мовчки визнається, що вага проблеми не в об'єкті компетенції, а в її с у б'є к т і; що суть справи не в тому, якими справами певного національного колективу управляє влада міжнародної держави а в тому, що управляє ця держава, а не дотичний національний колектив, що управляє хтось інший, що стоїть по за цим колективом, йому національно чужий.

Уся національна проблема в питанні: х т о? Хто належить до мого національного групи, а хто до чужої, себ-то у відношенні до кого є чинним спонукач притягнення, а до кого - відтотвхування. При чім в національній проблемі, яка повстає та усвідомлюється в процесі конфлікту, активну роль відіграє спонукач відтотвхування, залишаючи за п почуттям притягнення, солідаризації в середині національного колективу, лише секундарне значіння. Сепаратизм і є втіленням творчо-організуючого процесу відтотвхування, відокремлення назовні, яко неминучої умови консолідації національної групи в середині. Тому саме сепаратизм є такий зневажений у пануючої національної групи міжнародної держави. Тому ж кожна самостійна держава так пильно стежить недоторканість свого

суверенітету зовні, непорушність своїх кордонів, повагу до свого прапора, - незайманність всього того, що її одзначає, відокремляє від всього чужого, від інших. А кожне дійсне чи вигадане порушення цих святців з боку сусіда, педагогічно та демагогічно використовується для піднесення патріотизму чи національної свідомості, для поглиблення почуття протиставленості свого національного колектива тому чужому, сусідському.

Націоналогія аж надто багато працювала пошукувати ті ознаки, що були б спільними усім національним колективам, а тим утворилась би підвалина для наукової дефініції тямки нації. Такої наукової підвалини, яка не зустріла б поважних заперечень, тим часом найти не вдалось і загально визнаної дефініції нації ми до цього часу не маємо. Хіба що по за спором ми могли би вважати думку Ота Вауера, що "нація завжди уявляє з себе лише спільність долі" та що "нація виявляється... в національності індивіда". До цього ми могли б додати, що визначена спільною долею колектива національність індивіда, зі свого боку виявляє себе у свідомому або інстинктивному самопричисленню до національного колектива з протиставленням себе тим, що належать до інших націй. І н д и в і д и с а м о с к у п ч у ю т ь с я п о о з н а ц і н а ц і о н а л ь н о с т и. Так само як вони колись були об'єднані по ознаці стану, як вони в сучасності є скупчені по ознаці соціальної класи.

Як згромадження по ознаці стану, чи класу, чи фахового угруповання є знаряддям в боротьбі за існування, так само усвідомлення своєї національної приналежності, приєднання до певного національного колективу. Момент уподіблення класи й нації як соціальних угруповань, полягає в спільності долі індивідів в кожному з цих колективів. Лише корелятивність долей колективу і складаючих його індивідів є значно стислішою в класі ніж в нації.

В боротьбі за існування, за краще місце під сонцем, люди згромаджуються по різних ознаках, але рішачими є скупчення по ознаках класи та нації. Нація є угрупованням надбуловним над іншими, в тому числі над класовими, а тому у взаємовідносинах людей, в котрих котрих співучасні національна та класова ознаки, ці останні аж надто перехреснюються. Протиставлення інтересів ідентич-

них класових груп різної національності на тлі господарчої чинності дотичних індивідів заповнює в значній мірі своїм змістом національні взаємовідносини сучасності. Маємо тут національну проблему в площині національної конкуренції. Протиставлення інтересів різнородних класових груп, розрізнених одночасово в розрізі національнису, заповнювало в добу меркантилізму та національної політики імперіялізму своїм змістом національну проблему в площині національної експлуатації. В сучасній боротьбі кольорових народів, а зокрема Китаю та Індії, але тако ж в боротьбі українського народу за увільнення своїх земель з під чужонаціональної влади, - маємо конкретне виявлення обох економічних підстав національної проблеми: експлуатації та конкуренції в національному розрізі.

2.

Поняття національної експлуатації в чистому своїй вигляді поєднується з поняттям експлуатації колоніальної, тако ж як їх засоби та конкретне приложення. Цим національна експлуатація належить до тих часів, коли у міжнародних взаємовідносинах, поруч з мотивами династичними, конфесіональними, великодержавницькими, нарешті хижачко-грабіжницькими, національний момент не відігравав жодної ролі. Тому ми до поняття національної експлуатації відносимо умовно, поруч з специфічним трактуванням населення та території чужонаціональних, подібно ж трактування просто чужокраєвих земель, не залежно від національного складу його населення. Класичним прикладом подібної території є колишня Нова Англія, сучасні С.Ш.П.А.

Під цим взглядом національної експлуатації будемо вважати таку систему трактування чужонаціональної, або чужокраєвої території в економічній, фінансовій та адміністративній політиці державної влади, якій та територія підпорядкована, в наслідок якої господарська чинність населення останньої, використання її природних багатств та стосунки

на зовні мають відповідати у першу чергу інтересам пануючої верстви на тих теренах так само рекрутуються з представників порядкучої держави або нації.

В найбільш чистому вигляді національна експлуатація виявилась в колоніальній політиці меркантилістичної доби. Меркантилістична традиція, котра розглядала кожний акт міжнародних економічних стосунків в аспекті експлуатації, дивилась на монополію метрополії в постачанні до колоній, їх вивозі та привозі як на щось природне, логічно зв'язане з політичною зверхністю першої над другими. Дальніший етап колоніальної політики у своїй практиці визиску країн порядку аграрного та збагачення за рахунок останніх індустріальних метрополій, мало в чім ухилявся від меркантилістичної традиції, хіба лише в тім, що застосовував свою політику під претекстом іншої ідеології, а саме про природній розподіл світу на терени аграрні та індустріальні й неминучим між ними обміном господарськими дібрами.

Ледве чи не найвизначнішим актом меркантилістичної доби було повстання американських поселенців проти своєї старої вітчизни - Англії. Ця подія мала епохальне значіння для дальнішого розвитку і напряму колоніальної політики останньої. Але мабуть ще за мало оцінено значіння цієї події для національної проблеми. Не тому повстали північно-американські колоністи - не забуваймо: англійці - проти Англії та за співучастью "спокоєвічного" ворога останньої - Франції - що їм, на ренті обридло зависоке мито на чай, а тому що примінення до них Навігаційного Акту, тоб-то монопольного зосередження зовнішнього торгу та постачання до колоній в руках англійців зі старої Англії, забезпечувала цим останнім спроможність необмеженої експлуатації Нової Англії.

В акті викидання за борт англійського корабля тижів з чаєм, американські колоністи символізували свій протест проти позбавлення їх свободи й права постачання по мимо англійських кораблів та купців. Цей протест символізував народження

нової великої нації - північноамериканської і народилася вона у революційному пориві проти чужинецького визиску, в озброєній боротьбі за свою господарську свободу, в боротьбі за право самостійно розпоряджатися у своїй господарській діяльності. У боротьбі за волю торгу, американці суб'єктивно для самих себе несподівано, але з об'єктивною неминучістю кінчили державною самостійністю.

Кожна чужинецька зовніполітична зверхність, а зокрема зверхність чужонаціональна, сприймається скрізь і завжди як джерело і засіб до економічного визиску. Питання лише в часі - коли наступить мент усвідомлення чужинецької властивості визиску. І не залежно від питання про річове усунення самого визиску, з історичною неминучістю приходить усвідомлення визискувачого значіння зовнішньо-примусового характеру взаємовідносин. А тоді вже нічого не може зупинити впертого стремління до відірвання, одсепарування, розриву не раз і довговічного зв'язку.

3.

Інтереси промислового капіталу, що шукав собі вигідного приміщення, відтоді вже зіпсували колишню стрункість меркантилістичної системи національної експлуатації. Вживання зовнішньо-політичної зверхності над чужонаціональними територіями в цілях національного їх визиску у формі простого винешнювання засобів та багатств цих теренів, уступило місце новим формам взаємовідносин: використання природних багатств та праці населення політично залежних країн шляхом розвитку їх продукційних сил, зокрема шляхом насадження там промисловости. Відсталі економічно країни, молоді, ще не початі капіталізмом ринки, стали тереном вигідного вміщення фінансового капіталу, примієння підприємницької енергії та ринком збуту для продукції засобів виробництва індустрії старих капіталістичних країн. Рівень економічного безсилля, фінансового убожества, соціальної примітивности, культурної відсталости моло-

дих країн та степінь їх політичної залежності від інших - визначали міру їх експлуатації, а тим і вигідності їх як об'єктів останньої.

Розвиток продукційних сил та поширення промисловості у країнах молодого колоніального капіталізму слід оцінювати, не дивлячись на високу міру висиску цих країн та раз у раз хижацький характер використання їх природних багатств, як без сумнівної та велику заслугу чужекрасового капіталу та підприємництва як також держави-метрополії. Разом з тим, насадження капіталізму чуженціональними факторами мало рідкісні наслідки для майбутніх національних взаємовідносин у цих країнах.

Головнате та носії капіталізму у відсталіх країнах, чи належали вони по своїй народності до політично-порядкувочої на даних теренах держави, чи були вони закордонцями тако ж і для неї, для місцевого населення вони були однаково чужинцями, а по своїй позиції соціально пануючою верствою - експлуататорами. Оскільки промислова чинність у нових, капіталістичних формах, здійснювалася при активній співучасті чуженціональної державної влади, яка направляла цілу свою економічну, соціальну та національну політику по лінії інтересів пануючих класів нації, остільки усі взаємовідносини між порядкувочими верствами та місцевим населенням укладались в площині національної експлуатації.

Привілейоване становище чуженціональних пануючих верств, їх соціальна міць та сила інерції здавна зайнятих в господарстві позицій, засуджує надовго туземне населення на роль соціально підпорядкованої маси. Але викликаний капіталізмом розвиток продукційних сил, який втягує у господарський обіг все ширші кола місцевого населення, як поставщиків сировини, робочої сили та як ринок збуту, з неминучістю викликає з часом зародження підприємницької енергії тако ж в колах туземних, разом з певним нагромадженням у них де-яких вільних засобів. Коли ж на господарській арені з'являються от-такі зародки, початкові елементи національної буржуазії, - маємо гото

вим новий фермент національних взаємовідносин - національну конкуренцію.

4.

Капіталізм ртягує ширші кола хліборобського населення у народньо-господарський процес, чим перемагається не тільки їх культурна, економічна та суспільна відсталість, але також їх локальний партикуляризм. Поруч з порушенням соціального примітивізму туземного населення народжується свідомість національної спільності в межах народу та країни. Разом з тим тривала примусово-асиміляційна політика чужонаціональної влади та чужонаціональних соціально-порядкуєчих верств, загострює цю свідомість, активизуючи його у національно-визвольний рух.

Соціально розшарування населення та взаємне протиставлення розмаїтих його груп в боротьбі за міру добробуту - є одним з природних наслідків капіталізму. У цій боротьбі відбувається групування індивідів по самих різноманітних ознаках, з котрих найбільшої ваги набирають ознаки соціально та національна.

Захоплення польською та московською шляхтою ширших земельних просторів на Україні у свій час протипоставив ці групи українській козацькій шляхті, котра в ту, передкапіталістичну добу була ще одиноким представником "нації", оскільки існування останньої вже усвідомлювалось. Поверховість цієї свідомості, нечисленність цієї самої верстви безнадійність дальшої боротьби та прямі вигоди асиміляції мали наслідком повне зникнення цього шару зі соціальної структури українського народу. Але тим самим соціальні взаємовідносини між селянством та поміщицьким шаром на Україні на протязі цілої доби кріпацтва аж до Великої Революції носили характер національний і в почуттях та свідомості українського селянства відбилися по лінії національної експлуатації.

Революція ліквідувала цю конфліктну площину, принаймні на Великій Україні. Але капіталістич-

ні відносини утворили нову у формі аграрного пере-
населення. Нині боротьба за землю, хоч би на
прикладі жидівської колонізації на Україні, в Ві-
лорусі та Брими, накреслюється зовсім виразно,
як національна конкуренція. Як така, ця колоні-
зація послужила, між инним, підставою для успіш-
ної агітації проти чужонаціональної влади, за
перехід права розпорядження земельними фондами,
себ-то компетенції економічної політики, до ук-
раїнських рук.

Групування по національній ознаці відбуває-
ться в межах одної класи: один одному протистав-
ляться ідентичні соціальні шари різного націона-
льного складу. Національна конкуренція розповсю-
джує свій вплив не лише на буржуазні групи сучас-
ної нації. Боротьба за земельні простори, безро-
біття та боротьба за місце праці, так зв. захист
національного ринку праці, - все приклади того ж
порядку, які накреслюють розріз національних вза-
смовітностей трудових верств суспільства.

Капіталістичний розвиток та індустріаліза-
ція - явища тотожного порядку. Все ширші маси
сільського, - це значить туземно-національного
населення - втягуються у промисловість, торгівлю,
транспорт. Повільно, але неухильно змінюється
національний склад міського населення у бік зро-
сту його туземно-національної частини. Цей про-
цес вносить рішучі зміни у національні відносини.
Нові елементи міського населення уносять
із себе новий ринок збуту для товарів та по-
слуг, нову клієнтелю для лікарів та адвокатів;
новий попит на вчителів та служителів культури; но-
вих відвідувачів для театру та кіна; нових чита-
чів для журналістів; нову аудиторію для письмен-
ників. Попит викликає пропозицію, а в національ-
ному рухові, пропозиція, звичайно, впертою пра-
цює над пробудженням національної свідомості ут-
ворення попит. В боротьбі за цей попит, за кешей
та думу нового споживача капіталістичних дібр,
перевага буде завжди на боці тих, хто найде най-
коротший шлях до смаку і серця споживача. Пору-
кою ж тому є національний колорит, приречні, зна-
йомі умови обігу, рідна мова зносить з одного бо-
ку та та традиційне недовір'я і антипатія до чу-
жинців, якими були й якими залишаються на завжди

чужонаціональні виконавці тих самих функцій, з другого.

Віднині національна конкуренція займає цілу лінію фронту національних взаємовідносин, вона охоплює усі сторони господарського та культурного життя, усе підпорядковується гаслові: "свій до свого". Мотив національної експлуатації, зі свого боку завдяки кількісному зросту та зміцненню становища нового "національного" соціально-порядкувального шару, одсувається у реальному своїому значінню потрохи на задній план, але продовжує займати почесне місце в ідеології національного руху, саме в соціалістичному його відтінку. Рішальна роль, яка належить двом головним соціальним шарам суспільства сучасного - пролетаріату та селянству - в долі кожного суспільного руху, озвучує агітаційно-пропагандистську вагу мотиву національної експлуатації в модерних національних рухах Сходу Європи, а в ще більшій мірі, у колоніальних народів Азії та Африки. Успішний імпорт московського комунізму до цих кольорових народів саме і слід пояснити властивим кожному національному рухові симбіозом обох його головних соціально-економічних підстав - національної експлуатації з національною конкуренцією, - поруч з часою коаліцією соціально-визвольного руху селянських та пролетарських мас, проти чужокрасного імперіалізму та національного руху туземної інтелігенції, міщанства та перших паростків промислово-виробничої класи - за ринок, за споживача, за позицію соціально-порядкувального шару.

Як цей симбіоз, так і коаліція втрачають своє значіння з певною перемогою національно-визвольного руху, з переходом компетенції економічної політики на даному терені до національної більшої частини населення. Перемога національного руху в умовах капіталістичного господарства, не касує соціальних контрастів; у ліпшому випадку вона їх змигчує, саме в аграрній частині суспільства. Але національно-державна самостійність - поскільки не настає черга національно-пригніченого стану для національних меншостей нової держави - створює необхідні об'єктивні умовини для нормального усталення соціальних та політичних взаємовідносин в країні, віднині вже більш не перехрещених між національними комплікаціями.

М. Добриловський.

ДО МЕТОДОЛГІЇ ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ УКРАЇНИ В
ПУБЛИЧНИХ БЮДЖЕТАХ РАДЯНСЬКОГО
С О Ю З У.

Точне визначення тих офір, що населення України приносить на вітвар публичних союзів та тих матеріальних витрат, що ці союзи переводять для задоволення колективних потреб згаданого населення має дуже велике значіння в двох відношеннях.

Ступінь активності фінансового білянсу України, передовсім, є міркою можливості існування її, як самостійної, незалежної держави, бо держава не існування можливе лише на вистачаючій фінансовій базі. Країна, яка для задоволення своїх колективних потреб вимагає перманентного припливу матеріальних засобів зовні, в випадку усамоствійнення, неминуче фактично мусить втратити свою суверенність, або принаймні через непорне задоволення колективних потреб та перенапруження податкової системи піти назад по шляху культурного і економічного поступу.

З другої сторони точні та правдиві числові дані відносно ролі України в публичних бюджетах радянського союзу являються найкращим об'єктивним показником політичного відношення союзного центру до Української Республіки і можуть на рівні з іншими даними бути свідком колоніального чи, навпаки, рівноправного становища України в межах Союзу.

З огляду на своє таке першорядне значіння проблема фінансового білянсу України цікавила і цікавить багатьох дослідників, починаючи ще з до революційних часів, коли Україна творила частину колишньої Російської Імперії. І сучасний момент ця цікавість особливо зросла і фінансовий білянс

України став предметом дуже жвавої суперечки на сторінках політичних і наукових журналів, як також об'єктом досліджень офіційних фінансово-господарських урядових органів на Україні.

Однак, поскільки дозволяє нам ознайомлення з літературою по даному питанню, розв'язання поставленої проблеми і до цього часу мало посунуло ся наперед. Причина дуже проста: Автори всіх нап'ямків однаково взяли неправильний, занадто упрощений метод для розв'язання проблеми. Вони здебільшого спиняються на формальному розподілі бюджетних прибутків та витрат, мало звертаючи уваги на матеріальний бік цього розподілу, на детальний аналіз економічних ефектів засягання публичних союзів до народнього доходу та способів і розміру виконання цими союзами своїх завдань по відношенню до кожної з територій союзу. Крім того з цього ланцюга фінансово-господарських відношень в межах радянського союзу вони відкривають лише частину їх, яка стосується до союзних та республіканських фінансів і тим зменшують цінність і ясність добутих вислідів.

Обмеженість місця, відведеного для цієї статті, не дозволяє нам докладно спинитися на всіх сторонах проблеми визначення фінансового білянсу України. Через те тут ми присвятимо декілька сторінок лише методології обчислення ролі України в прибутковій стороні публичних бюджетів радянського союзу. Що торкається сум, які повертаються Україні в формі публичних послуг, то це питання ми з згаданих причин відкладаємо до другого разу.

В сфері обчислення податкових офір населення України першим і головним упущенням багатьох дослідників є ігнорування господарських ефектів оподаткування. З цього виникає ціла низка досить грубих помилок.

Передовсім дуже часто забувається про переверхність податків (особливо простих) і, на підставі даних податкової статистики, на conto кожної даної території ставлять повністю ту суму на дходжень простих податків, яка зібрана в межах цієї території. Такий формальний підход ніскільки

ки не сприяє належному розв'язанню проблеми. Справді, знаходження на теренах України, напр., того чи іншого підприємства при згаданому вище формальному методі ставить на конто України всю суму промислового податку, заплаченого даним підприємством. Найдалі, куди сягнуть дослідники при допомозі цього методу, це територіальний розподіл надходжень промислового податку в залежності від розміщення промислових закладів. Так напр., в "Матеріалах", виданих держпланом України *) завдання по обчисленню суми промислового податку, що упала на Україну, виконується в той спосіб, що до податкових надходжень, зібраних безпосередньо на Україні долучається також та частка зібраної по за межами України податкової суми, яка припала на розміщені на Україні заклади централізованих підприємств. Між тим будова промислового оподаткування в радянському союзі сприяє повній переложимості цього податку на споживача промислових виробів. На цьому сходяться погляди подавляючої більшості дослідників промислового оподаткування СРСР. Це значить, що промисловий податок несе на собі не та територія, на якій знаходиться даний промисловий заклад, але та, де споживаються вироби цього закладу. Заплачений даним заводом промисловий податок в цьому випадку лише тоді в повній сумі упав би на населення країни знаходження цього закладу, коли б всі його вироби були спожиті виключно в межах цієї країни, або коли б неспожита дома частина їх була вивезена за межі митної території, де, завдяки конкуренції продуктів інших країн, переложення податку на споживача в ціні товару було б неможливим.

Фактично промислові та торговельні заклади радянського союзу працюють переважно (майже ціл-

*) Матеріали для определения роли Украины в общегосударственном бюджете СССР в 1913, 22-23, 23-24 и 24-25 гг." Укргосплан 1925. Стор. 30 і інші.

ком) на внутрішній ринок, при чому промислові ви-
роби здебільшого циркулюють по території всього
союзу, далеко виходячи за межі країни свого похо-
дження. Через це промисловий податок, зібраний
на Україні чи в іншій якійсь союзній республіці
знаходить собі фактичного носія в населенні всьо-
го союзу, а не лише тієї республіки, де цей по-
даток заплачено. Звичайно, при такій ситуації за-
гальна сума промислового податку розподіляється
між союзними республіками не пропорційно оборо-
там промислових та торговельних закладів, а про-
порційно до споживання на територіях цих респуб-
лик промислових виробів.

Різниця між обчисленнями податкових тягарів
першим чи другим методом досить значна, щоб не-
можна було легковажити. 1925/26 бюджетового року,
напр., формальний тягар промислового податку на
Україні виносив біля 37,6 міл. карб. Матеріаль-
но населення України заплатило цього податку од-
наче далеко більше, що видно з слідуєчого розра-
хунку. Торговельно-посередничий крамообіг Укра-
їни протягом 1925/26 р. складав 23,8% від загаль-
ного союзного. *) Відповідно цьому з загальної
суми 222,2 міл. карб. зібраного по союзу промис-
лового податку на населення України припадає
23,8% т.т. 52,9 міл. карб. Таким чином сума фак-
тичного понесеного населенням України податково-
го тягару в даному прикладі майже на 40,7% пе-
решвищує зібрану фіскальним апаратом на Україні
суму промислового податку. Це явище має місце
дякуючи тому, що на Україну одночасово з товара-
ми, виготовленими в інших союзних республіках,
зокрема в промислових районах РСФСР, імпортує-
ться також і частина захованого в товарних ці-
нах промислового податку, що формально стягнутий
в країні походження товару. Такий своєрідний ім-
порт пояснюється тим, що Україна творить одну ми-
тну територію з іншими союзними республіками і о-
дночасно відгорожена високими митними кордонами
від інших країн-продуцентів. Через це вільно цір-
кулюючі на Україні товари радянської продукції
не зустрічають собі належно міцних конкурентів в
особі чужоземних товарів, конкуренція яких уне-

*) Докладніше дивись. Акад. К. Роблий. "Ко-
оперативний крамообіг України". Праці науково-до-

можливість як державною монополією зовнішнього торгу, так і високими ставками митного тарифу і населення України змушене брати товари інших союзних республік по тих цінах, в яких викалькуювано також і заплачений підприємцями податок. Коротче кажучи, імпорт промислового податку на Україну є наслідком перебування України в складі радянського союзу і з установами митного кордону між нею і іншими союзними республіками міг би бути припинений. Отже тому цього (звичайно, не лише промислового, але і всіх інших подібних податків) не можна не ураховувати при визначенні ролі України в публичних бюджетах союзу.

Взагалі, на наш погляд, дані відносно розміру споживання на Україні тих чи інших товарів в багатьох випадках мусять бути головною підставою до обчислення податкових тягарів, що падають на населення. На жаль до цього цілком логічного висновку не завжди приходять навіть в питанні обчислення тягарів посереднього оподаткування. Ось напр., в цитованих уже "Матеріялах" держпляну частка України в акцизних зборах обчислюється на підставі розмірів споживання підакцизних товарів, але тут же для визначення ролі України в несенні митних податків чомусь вживається цілком иншого методу. Розмір участі України в цих податках обчислюється на підставі ні на чому не обгрунтованої передпосилки, що "споживання чужоземних виробів є більш менш рівномірним по всіх частинах держави" і тому вважається, що тягар митних податків між союзними республіками треба розподілити пропорційно населенню цих республік *).

Така постановка питання не має під собою жадного ґрунту і абсолютно позбавлена всякої логіки. Коли дані відносно підакцизних товарів показують в різних республіках неоднакові коефіцієнти споживання населенням цих товарів, то цілком

слідчої катедри при Київському кооперативному Інституті. Кн. I. 1927 р. стор. 29-30.

*) "Матеріали"... там-же стор. 12.

логічно думати, що і душеве споживання чужоземних товарів не "є більш менш рівномірним", а хитається в залежності від цілого ряду специфічних для тієї чи іншої республіки умов. Статистика торговельно-посередничого кращообігу показує, як уже згадувалось, що на Україні релятивне споживання всієї сукупності товарів, в тому числі, очевидно і чужоземних, складає значну частину, ніж то припадало б Україні по числу населення. За даними перепису 17.XII, 1926 р. населення України виносило 19,9 % від загальносоюзного, а торговельно-посередничий кращообіг 1925/26 р. дорівнював 23,8 %. Чи не послідовніше було б припускати, що споживання товарів чужоземного походження розподіляється по території союзу в тіжє пропорції, як і споживання товарів внутрішньої продукції?

Що правда, це припущення не можна вважати за цілком бездоганне. Ним можна користуватися лише як сурогатом, за браком належного статистичного матеріалу. Справа в тому, що не всі товари мають оден і той же коефіцієнт споживання в тій чи іншій республіці. Одні споживаються в релятивно більшій мірі, другі в меншій. При обчисленні розподілення тягару промислового податку це майже не грає ролі, бо при системі вирівнючого збору з оборотів підприємців грає роль здебільшого не індивідуальність товару, а його ціна. За те якими малими винятками ставка вирівнючого збору однакова для всіх товарів і послуг, що являються об'єктом комерційного обороту. Система специфічних митних ставок навпаки розрізняє товари по їх індивідуальних ознаках.. Через те краще було б визначати частину України в митних податках не загальною, а окремо, по кожному роду і виду товарів, подібно до того, як це робиться при обчисленні акцизних надходжень. Не можна справді обчислювати тих офір, що несе населення при споживанні підакцизних товарів, на підставі норми пересічного споживання всіх цих товарів взагалі, а треба окремо брати норми споживання цукру, окремо тютюну, окремо горілки і т. под., бо всі ці об'єкти оподатковані не однаковими ставками. Різнорідність митних ставок вимагає того самого.

Але тим часом ддяцього на жаль ще бракує будь яких статистичних даних.

Отже, як видно з попереднього, в справі обчислення податкових тягарів ми відводимо рішаччу роль статистиці споживання. В звязку з цим повстає нове питання: коли значна частина податкових тягарів лягає на населення відповідно до розмірів споживання ним тих чи інших товарів, то чи не слід цього самого методу вжити і при обчисленні частини України в не податкових прибутках публичних союзів СРСР, т.т. в прибутках від різних державних та муніципальних підприємств, зокрема в прибутках від державних залізниць, промислових закладів і т. под.

Відповідь на це, як нам здається, мусить бути негативна.

Державні підприємства, в широкому розумінні цього терміну, можна поділити на дві категорії. Перша категорія підприємств виступає на ринку на рівні з подібними приватними підприємствами і ціни на їхні товари та послуги будуються в умовах вільної конкуренції. Через це прибуток, який дістається державі в наслідок чинности цієї категорії підприємств є наслідком капіталістичної експлуатації робітника через експропріацію у нього додаткової вартости. А це значить, що державні прибутки від згаданих підприємств є наслідком, часткою праці населення тієї країни, де знаходяться догичні промислові заклади. Тут, ясно, не може бути й мови про експлуатацію споживача, а то му і прибутки від кожного поодинокого закладу повинні зачислятися на конто тієї країни, де цей заклад знаходиться. Тому на конто України належит відносити прибутки з усіх промислових закладів цієї першої категорії незалежно від того, чи ці заклади мають свої центральні на теренах України, чи по за її межами. Отже з прибутків загальносоюзної промисловости треба виділяти ту частину, яку приносять ті заклади, що розміщені на Україні.

Друга категорія підприємств, найбільш поширена в умовах радянського режиму, має монополістичний характер (на підставі або юридичної, або фактич-

ної монополії). Тут ціни будуються односторонньою волею підприємця (звичайно, не без узявання загальних риночних умов) і держава легко може використовувати своє монополієне становище, експлуатуючи ці підприємства по податковому принципу, виходячи при будові цін на свої товари та послуги по за межі нормального комерційного прибутку. Тоді в ціні товарів і послуг буде захований також і податок, тягар якого упаде на споживача. В такому випадку прибуток цієї другої категорії підприємств треба розділяти на дві частини: а) комерційний прибуток та б) податкові надходження - і при статистичному розподілі цього прибутку між союзними республіками слід застосовувати два різних принципи. Комерційний прибуток мусить бути зарахований по місцю знаходження дочірних закладів, а податкові надходження повинно розподілити між союзними республіками відповідно розмірам споживання продуктів чи послуг кожного роду державних підприємств.

Але фактично таке розділення прибутку на його складові елементи не завжди можливе через те, що спільної норми комерційного прибутку не тільки для всієї взагалі промислової діяльності, але і для кожної поодинокі її галузі нема. Всяка теоретично обчислена норма буде лише більш-менш влучною абстракцією, поскільки закон рівності прибутків в цілому ряді випадків ослабляється в своїй чинності різними протидіючими йому факторами творення товарних цін. Особливо це стосується до господарських умов радянського союзу. Через все це при практичному розв'язанні проблеми розподілу тих прибутків, про які йде мова, доводиться до податкових та податково-подібних надходжень відносити лише ті, наднормальні прибутки, які формально вважаються податком, як, напр., податкова частина зиску фіскально-монополієних підприємств.

Друга хибна дотеперішніх обчислень фінансового білянсу України, як ми уже згадували, полягає, на наш погляд, в тому, що ці обчислення обмежувалися лише загально-союзним та республіканськими бюджетами, залишаючи на боці місцеві бюджети.

Це ми вважаємо неправильним з двох слідуєчих міркувань.

1) В умовах радянського союзу, як власне і інших країн, місцеві фінанси тісно зрослися з державними. Помимо того, що держава і місцеві публичні союзи в царині заспокоєння колективних потреб населення взаємно заступають одне одного, і самі джерела фінансування публичних витрат при фінансовій централізації в СРСР в більшості є спільними. Дуже поважна частина місцевих прибутків складається з відчислень від державних податків. Тут, таким чином, особливо виявляється роль органів місцевої влади, як виконавців певних функцій з доручення і коштомдержави. При такій ситуації обмеження лише державними бюджетами навряд чи зможе дати правдивий малюнок фінансового становища України в межах радянського союзу.

2) Друге міркування проти обмеження лише одними державними бюджетами випливає з того, що де які місцеві податки та додатки до державних податків на місцеві потреби можуть перекладатися так само, як і державні. В такому випадку місцеві прибутки можуть частково черпатися з по-за меж місцевого союзу. Для прикладу візьмемо хоча б додаток до промислового податку. Він є переложимим. в тій же мірі, що і основний податок. Через це сума надходження цих додатків по території України зовсім не є показником дійсного розміру офір українського населення в цій царині. 1925/26 бюджетового року по всій Україні було зібрано місцевих додатків до промислового податку на суму 30,61 міл. карб. Фактичні офіри населення України, одначе, далеко більші. Коли виходити з розмірів торговельно-посередничого крамообігу України і взяти 23,8 % від загальної суми додатків в 216,22 міл. карб., зібраної по всьому союзу, тоді на частку України припадає 51,46 міл. карб. т.т на 20,85 міл. карб. більше. Ці майже 21 міл. кар експортовано з України до інших союзних республік і пішли на покриття витрат органів місцевої влади цих останніх.

На підставі сказаного правдивий малюнок фінансової ролі України можуть дати лише підсумки

того, що дає Україна до публичних бюджетів в цілому і що вона в цілому ж одержує від публичних союзів на задоволення своїх потреб.

Третє, нарешті, принципове методологічне питання, зв'язане з визначенням фінансового білянсу України, це - визначення частки України в прибутках від реалізації публичних позик СРСР. Надходження від публичних позик звичайно в сучасному не являються а ні примусовими офірами населення країни, а ні наслідком чинності господарських підприємств публичних союзів. Вони є лише антиципацією того і другого. Вони дають можливість витратити в сучасному ті засоби, які фінансовим господарством будуть нагромаджені в майбутньому. Але поскільки публичні позики зтягують для збалансування бюджету, т.т. для вирівнювання видатків з прибутками, постільки було б невірним ними нехтувати при обчисленні фінансових білянсів поодиноких складників союзу. В протилежному разі, при широкому використанні кредиту фінансовими господарствами, могло б статися, що всі без винятку складові частини союзу одержують в формі публичних послуг більше ніж приносять до публичних скарбниць.

Розподіл між союзними республіками загальної суми державного боргу, зробленого в межах кожного даного бюджетового року, може бути переданий різними способами.

Найчастіш споконуються дуже легким і на перший погляд бездоганним способом розподілу по кількості населення. Цей спосіб однак грубий і суто механічний. Він є швидче відмовленням від об'єктивного розв'язання проблеми, ніж її вирішенням.

Так само мало дає і другий можливий спосіб розподілу відповідно до суми реалізованих серед населення тієї чи іншої республіки публичних позик. Питомий тягар участі населення союзних республік в реалізації позик, коли ці позики є добровільними, може свідчити хіба про ступінь заінтересованості серед населення кожної даної республіки публичними фондними паперами та про відносне багатство її грошового ринку вільними

капіталами. Коли ж позики реалізуються примусово, як то практикується в умовах радянського союзу, тоді розмір реалізованої суми навіть і про це не свідчить, а в більшій мірі є показником напряму урядової політики та чинності місцевих фінансових апаратів.

Через це тут можна рекомендувати лише третій спосіб - розподілу боргів відповідно до участі союзних республік в ординарних прибутках публичних союзів. Справді, коли публичні позики є антиципацією майбутніх ординарних прибутків, тоді і в їхньому покритті населення кожної з союзних республік візьме участь відповідно до своєї частки в цих ординарних прибутках. Отже тому частку України в надходженнях від державних позик того чи іншого бюджетового року слід вимірювати в розмірі стількох відсотків від загальної суми цих надходжень, скільки відсотків загальної суми ординарних прибутків зазначеного року фактично і матеріально (а не формально) одержано з території України.

Проти рекомендованого нами способу може бути зроблений оден дуже поважний закид, який ми вважаємо не безпідставним. Може бути зазначено, що публичні борги та відсотки на них виплачуються протягом де скількох десятків років, протягом яких може змінитися як фінансова політика, так і контрибутивність тієї чи іншої території, а значить і борговий тягар в майбутньому фактично може упасти на населення поодиноких республік в зовсім іншій пропорції, ніж то передбачається на підставі сучасного співвідношення республік в справі покриття публичних витрат. Так, дійсно, це правда. Тут доводиться мати до діла з певним припущенням стабільності співвідношення. Але все ж при допомозі цього припущення можна перенести хоч приблизне об'єктивне обчислення, тоді як іншими способами і цього зробити неможливо. *)

*) Рекомендований спосіб відноситься лише до визначення ролі України в покритті боргу, вжитого на збілянсування публичних бюджетів кожного

Тим ми закінчуємо свої методологічні зауваження. Спинились ми тут лише на головніших з них, лише на тих, без додержання яких, як нам здається, спроби обчислення ролі України в прибутковій частині публичних бюджетів будуть лише безплідними блуканнями в лісі чисел фінансової статистики.

даного бюджетного року в припущені, що до часу покриття цього боргу Україна знаходиться в складі радянського союзу. Цього способу, однак, на наш погляд, не варто узагальнювати та вважати його придатним і для розподілу державних боргів радянського союзу на випадок його розпаду. В цьому останньому випадку, коли визнати в принципі, що Україна є відповідальною за певну частину боргів союзу, в основу розподілу боргових зобов'язань мусить бути покладений інший принцип. Тут уже не доводиться виходити з факту несення боргових тягарів, але з моментів справедливості і доцільності.

ОГЛЯД МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

I ПОЛІТИКИ в УСРР.

Робити огляд міського господарства України, сидючи за кордонами її, незвичайно важко не лише через те, що міське господарство має у кожному місті, у своїх побутових проявах, своє окреме обличчя, яке важко виявити статистичними даними. Головна трудність - це брак за кордоном більше-менше повного статистичного матеріялу, хіба що окремі відірвані, часто застарілі дані; та й той матеріял, який і є під руками, викликає не раз дуже великі сумніви, що до своєї якості та часто замикає в собі дані, зібрані так, що їх не можна порівняти за певний хоч і короткий відтинок часу. Все ж таки спробу такого огляду треба зробити, бо його досі немає в українській літературі. В російській літературі маємо окремі статті, - дуже вже побіжні, - і солідну працю держплану УСРР ("Очерки по бюджету и економике Округов Украины по материялам 1925/26. Харьков. 1926), яка одначе не ставить собі завдання зробити огляд міського господарства, але за бюджетними даними, дати економічну характеристику економіч. і адміністр. районів України.

Міське господарство України було власне в час від окупації України в січні-лютому 1919 р. аж до 1923 р. майже зовсім зруйновано за винятком де-кількох міст, що були під українською владою і які розділили долю решти міст в 1920 році. Міське господарство в УСРР зачинає відживати від 1923 року одначе рани попередньої руїни залишилися ще досі і не скоро будуть заліковані.

Що ж із себе уявляє мун. іціпальне господарство в УСРР, які в ньому відбулися і відбуваються

ся зміни і яка панує муніципальна політика?

ЗЕМЕЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО. Про земельні стосунки в містак УСРР дає нам певну уяву слідуєча таблиця, складена за даними перепису 1923 року поданими в Статистичному збірникові "Україна" за 1926 рік.

(таблиця на слідуєчій сторінці)

Треба зазначити, що українські міста втратили за час революції значну кількість своєї землі, не дивлячись на націоналізацію, а може як раз завдяки націоналізації, чи вірніше завдяки тій хаотичности, в якій ця націоналізація поводилася. По свідощтву Б. Веселовського *) міста України втратили 16,9 % землі, яку вони мали в 1910 році. Таке зменшення землі є явищем негативним за багатьма міркуваннями муніципальної політики; очевидно, комуністична влада це врешті зрозуміла і намагається збільшити загальну площу міських земель. Це бачимо порівнюєчи порівнюєчи дані про округові міста з 1923 р. і за 1925-26 рр. Загальна площа міських земель окрімост збільшилася із 228,265 гект. до 249,173 гект. що становить 109,2 % до площі 1923 року. Але із 41 окр. міст не наступило жадної зміни у 16 містах, зменшення маємо у 5 містах, найбільше у Ватті: із 5.028 гект до 1.704 гект.; між иншим у Харкові маємо зменшення на 58 гект. Дивно таке бачити у двох столицях на Україні. Збільшилася площа землі у 20 містах, найбільше у Сталинні із 686,7 гект. до 7.972 гект.; Як до тут не помилка в цифрі, то це збільшення треба приписати або колосальному ростові міста: по перепису 1923 року 47,692 дун, 1926 р. - 62.914 д. і в кінці 1927 р. - середнє населення 107.962 д. або інкорпорації сусідних поселень. **) Але це збільшення площі міської землі в абсолютних цифрах

*) Комунанльное Хоз. Укр. "Комунанльное Дело" Москва. 1928. № 3.

**) Дані перепису 1926 року взяті тут і далі з книжки: "Хоменко А. Населення України 1897-927 Харків 1927, а населення на кінець 1927 р. із "Статистична Хроніка ЦСУ УСРР № 100.

Табл. 1. ЗЕМЕЛЬНІ СТОСУНКИ В МІСТАХ УСРСР (по даних перепису 1923 р.)

Категорія міст в 1000-х душ.	З того землі (в %) під:		в % до загальної площі землі.								
	Всієї землі забудова- вулиця- Гром. С-г. в- Бодов Пуст- Кла- гектарів, ними ква- ми майд. садами гілдями ками дови-Решта	Ділями. данами	Душ на 1 гект. на 1 г.	ІІ, І	ІІ, І	ІІ, І	ІІ, І	ІІ, І	ІІ, І		
до 5	3060,8	340,1	41,6	27,4	17,1	0,3	33,1	0,8	7,0	1,1	0,0
5 - 10	51020,5	1182,2	23,1	28,4	4,1	0,3	56,4	2,6	4,4	0,6	8,5
10-20	69564,6	1434,3	32,0	32,2	6,5	0,4	49,9	2,3	3,1	0,8	5,0
20-50	74155,2	2648,4	26,5	45,7	6,3	0,6	49,5	3,5	5,8	0,8	7,0
50-100	23741,5	3956,9	38,2	44,3	7,8	0,6	33,2	8,7	7,2	1,1	3,2
б. 100	130876,2	32719,0	15,8	62,7	3,7	0,5	51,7	5,7	6,7	0,5	15,4
Разом	352418,8	2464,4	24,0	43,4	5,2	0,5	50,2	4,3	5,5	0,7	9,6

виглядає де-що инакше, коли візьмемо під увагу, що в 1923 року на 1000 душ (в окрмстах) було 95,2 гект. землі, а в 1925 року - 84,7 гект. Цей факт мусить турбувати українських комунальників особливо з другим фактом, а саме: що українські міста не мають значного резерву землі. В містах РСФРР, наприклад, знаходиться землі: під забудова ними кварталами 16,6 %, під вулицями і майданами - 4,2 %, під с-г. вгіддями - 70,6 % в той час, як аналогічні відсотки на Україні: 24,0 % - 5,2 % і 50,2 %. В майбутньому з наступленням першої стабілізації правових і земельних стосунків ці факти можуть поставити міста у дуже скрутне становище.

Сільсько-господарські вгіддя розподіляються в 1925/26 р. в УСРР по категоріях міст і експлуатації таким чином: (див. табл. 2 на сл. стор.)

Насамперед нас вражає, що 16,0 % міст із тих що увійшли в підрахунок, в тому числі одне з населенням більш в 100.000 душ, не мають землі землі сільсько-госп. призначення. В той час, коли в Зах. Європі міста виявляють тенденцію збільшувати площу своїх с-г. земель в цілях політики чи то розселення, чи то постачання, то сучасні господарі українських міст виявляють протилежну тенденцію чи не звертають на це питання належної уваги. Далі дивує, що при майже при безперервному голоді на Україні і все зростаючих труднощах постачання продуктів сільського господарства містам, 11,5 % с-г. міської землі зовсім не експлуатується. Здавалось би, що комуністи-комунальники повинні би далеко більше дбати про забезпечення міського пролетаріату продуктами ніж це роблять буржуазні комунальники в Зах. Європі. Правда, українські комунальники можуть себе підбадьорувати, що в РСФРР 43 % с-г. землі не експлуатується, але це надто мала втіха і українському міському пролетаріатові від цього не легше. Крім цього звертає увагу високий відсоток орної землі (36,3 % орендованої по всіх містах, 46,9 % в групі міст з 20 - 50 тис. нас.). Здається, було б далеко більше раціональним експлуатувати міські с-г. землі, плекаючи на них інтенсивніші культури, розводити городину, садовину замість хліба і

МІСЬКІ С-Г. ЗЕМЛІ В УСРР (1925/26 р.)

Табл. 2.

Розподіл за категоріями експлуатації

Категорії міст.	Міста, що увійшли в підрахунок.	З них не мають с-г. землі.	Площа с-г. землі (в тис. гект.)	В тому числі					Експлуат. конто-спенси:	На експлуатова-но:		
				Знано в операції	Опра зем.	Гороби:	Саж:	Сіноватт:			Вироби:	
с/100 т.	6	1	42,8	18,7	11,8	2,6	0,8	2,4	-	22,5	0,7	0,9
50 - 100	9	-	14,6	9,6	5,4	1,4	0,4	0,3	1,6	0,4	0,6	4,0
20 - 50	28	1	27,7	21,3	13,0	1,8	1,9	2,2	1,8	2,2	2,1	2,1
10 - 20	54	10	19,7	13,5	8,2	2,6	0,2	1,0	0,8	2,1	1,3	2,8
до 10	59	13	21,8	12,4	7,6	1,6	0,7	1,2	0,7	3,2	1,4	4,8
Разом	156	25	126,6	75,5	46,0	10,0	4,0	7,1	4,9	30,4	6,1	14,6

(в т и с я ч а х г е к т а р і в)

Передано установам

Експлуат. конто-спенси:

Вироби:

Сіноватт:

Саж:

Гороби:

Опра зем.

Знано в операції

Площа с-г. землі (в тис. гект.)

З них не мають с-г. землі.

Міста, що увійшли в підрахунок.

Категорії міст.

картоплі. Очевидно, це стоїть в зв'язку з труднощами постачання харчів містам, але ж труднощі постачання городни і садовини не менші і в цьому напрямку вже в час війни в б. Росії був значний досвід. До цих негативних явищ: високого проценту неекспloatованої землі і експloatації її в значній мірі примітивним способом приєднується третя: стремління до одержування як мога більшого прибутку шляхом підвищення орендних (рентних) платіжів. На це вказують орендні ціни на міських землях і позаміських (радіусом до 30 км.) за даними Стат. Хроніки ЦСУ № 92 на I. IX. 1927 р.

За I гектар карбованців:

	Міські.	По-за-міські.
Садки	37,8 - 75,2	-
Городи	56,2 - 213,2	25,2
Засів хлібів	9,9 - 13,8	10,9

Цифри ці говорять самі за себе, тому зупинятися над ними не будемо. Зазначимо тільки, що нижчі орендні ціни - це ціни для упривіліюваних робітників. В цілому ж на Україні міста мали прибутку від своїх угідь (по даним НКФ УСРР):

Прибуткові статті:	1924/25	1926/27
Міські землі	674,9 -!	
Сади й городи	308,0 !	
Ліси	169,1 !-	1517,4
Рибні ловлі	76,6 -!	
Додаткова рента	744,9	1439,0
Р а з о м	1924,5	2956,4 т/к.

Крім цього міста мали в цих роках прибутку від місць під торгівлю: 218,6 тис/карб. і 5.429,2 тис.карб. Отже бачимо відношення між прибутками 1924/25 і 1926/27 як 100 : 153,6 при чому від додаткової ренти як 100 : 193,1. Ріст прибутків від міської земельної площі з'окрема ріст додаткової ренти а ні як не стоїть в зв'язку з ростом площі земель, а тим паче площі с-г. земель. Ці

цифри підтвержують різко-фіскальний характер земельної політики комунальників в УСРР і відсутність тих цілей, які собі ставлять в земельній політиці Зах-Європейські комунальники.

БУДИНКОВЕ ГОСПОДАРСТВО. Жовтнева революція принесла містам колосальне майно - будинковий фонд. Стан муніципального будинкового фонду (за переписом 1926 р) бачимо із цих даних (стат. Збірн. "Україна" 1928):

Табл. 3. МІСЬКЕ НЕРУХОМЕ МАЙНО І ЖИТЛОВІ УМОВИ в МІСТАХ У. С. Р. Р.

Державні Кооперативн. Приватні. Разом.

Кількість володінь:				
а) незабуд.	30.925	II	-	30.936
б) забудов.	76.001	804	407.922	484.727
Середній розмір забуд. волод. в м ² .	6.025	10.370	1.934	2.504
Кількість будинків				
а) житлових	115.038	1.026	458.412	574.476
б) не житлових	134.234	1.381	446.480	582.095
Зруйнованих і недобудов.	6.339	76	22.415	28.830
Житлова пл. в 1000м ² на I мешк. м ² .	12.636,0	132,9	16,408,0	29.176,9
	6,5	7,0	5,4	5,8

По всіх містах УСРР майже всі незабудовані володіння за наведеними даними є в розпорядженні комун із забудованих 15,6 %, житлових будинків - 20 %, не житлових - 21,5 % і 43,3 % всієї житлової площі. Такими відсотками не може похвалитися мабуть ні одно місто в Зах. Європі та Америці. До того треба зауважити, що ці цифри не є остаточною причиною за двома причинами: насамперед досі ще не стабілізовано справи власництва будинків (денационалізація продовжується); далі - ще не цілком інвентаризовано всі будинки. Так, напр., в Києві в 1927 році після перепису - відкрито 1.100 "диких" будинків, себ-то таких, що не мали господаря - нікому не належали. В 1928 р. 430 - з них денационалізовано і на 1929 р. намічено ще 30 з них денационалізувати, більші будинки передати житловим кооперативам - решту здати в оренду (Ком.Дело. 1928. № 7). Факт, що на десятому році після жовтневої революції можуть існувати будинки "без господарів" вказує що в будинковому господарстві панує хаос, що господарство це не під силу "батькам міст" в УСРР.

Не маючи сили справитися з таким великим завданням, яке досі не стояло ні перед одним містом: - господарювати з так великим і таким майном, як будинковий фонд і дбати про забезпечення комунальним житлом значної частини міського населення, - влада пішла на свідоме зменшення націоналізованого фонду. Скільки з націоналізованого фонду було денационалізовано, сказати зараз не можемо і сумніваємося, чи може дати на це приблизно точну відповідь і центр. стат. управління УСРР. По даних, які маємо (Стат.Хроніка № 100) денационалізовано по округових містах в 1925/26 р. 5.624 домоволодінь і в 1926/27 - 12.517 домоволодінь. (Без Могилева), але скільки будинків денационалізовано і яка їх житлова площа - не відомо. Коли і є дані по окремих містах, то вони викликають сумнів, напр., в Сталині по перепису 1923 р. було націоналізованих володінь 348 і в них 737 житлових будинків. За 1925-27 р. денационалізовано тут разом 1.434 домоволодінь, себ-то в 4 рази більше ніж було націоналізованих. Того саме бачимо в Конотомі і в інших містах.

За цей період (1923 - 1927) житлові умови по стійно гіршають. По даних В. Володимирова, що стоїть на чолі головного управління комунальним господарством НКВн.спр. УСРР ("К.Хоз.України" 1917-27 Ком. Дело. 1928 № 3.) житлова площа в містах УСРР виносилася на одного мешканця в середньому:

1923 р.	- 6,2 м ²	1925	- 6,0 м ²
1924 р.	- 6,1 "	1926	- 5,8 "

і по іншому джерелу в 1927 р. - 5,69 м.кв. Отже, як бачимо, на одного мешканця припадає далеко менше житлової площі ніж цього вимагає санітарна норма. Цей катастрофічний стан житлових умов примусив піти на поступки в ріді денационалізації та заяв що нові будинки, побудовані приватними особами не будуть денационалізовані. Хоча бачимо досі коласальне протиріччя в політиці комунальників, а саме: одночасово націоналізацію і денационалізацію, бо як собі інакше пояснити наведені вище цифри про розміри денационалізації перевищуючі розмір націоналізованого фонду домоволодінь 1923 року. Разом з тим ми бачимо такі заходи "батьків міста", як "виселення нетрудових елементів" з муніципальних будинків, всякі "уплотнення" установ, мешканців і т.д. Розуміється, що для розв'язання житлової кризи переводиться і нове будівництво.

Що загальний розмір нового будівництва надто невистарчаючий, це вже ясно і з того, що середня житлова площа на одного міського мешк. з року на рік падає. Слідуюча таблиця дає нам можливість ближче ознайомитися з новим житловим будівництвом (табл. на слід. стор.)

Мусимо зауважити до цієї таблиці, що вона різко розходиться з даними джерела (стат.зб. "Україна" 1928 р.) через те, що підсумки в джерелі за окремі роки і по категоріях будинків фантастично невірні.

Із цих даних бачимо, що міста не дали навіть половини новозбудованої за цей час житлової площі, бо 50% її припадає на приватне будівництво. Характер міського (державного) і приватного будівництва різко відмінні. Приватні особи будують невеличкі доми - в середньому на один будинок припадає 28,5 кв.м. житлової площі, себ-то розміром однієї середньої кімнати, а міста будують більші будинки

Табл. 4. НОРЕ ЖИТЛОВЕ ВУДІВНИЦТВО В МІСТАХ УССР. В 1923-26 рр.

ВУДІВНИ-М У Р О В А Н І		М І Ш А Н І		Д е р е в л я н і		Р а з о м											
кв.	кв.	кв.	кв.	кв.	кв.	кв.	кв.										
ВУДІВНИЦТВО		ІХ ЖИТ.		ІХ ЖИТ.		ІХ ЖИТ.											
число		%		%		%											
Держава	3.468	56	392,7	79	247	30	26,1	50	1359	7,9	89,9	17	5073	21	508,7	47	
в %	68,4	-	77,2	-	4,8	-	5,1	-	26,8	-	17,7	-	100	-	100	-	
Кооперат.	125	2	23,6	5	74	9	5,9	12	66	0,4	5,9	1	265	1	35,5	3	
в %	47,2	-	66,6	-	27,9	-	16,8	-	24,9	-	16,6	-	100	-	100	-	
І При		ІІ		ІІІ		ІV		V		VI		VII		VIII		IX	
кв.	2591	42	79,9	16	514	62	19,8	38	15774	917	4882	82	18879	78	537,9	50	
в %	13,7	-	14,9	-	2,7	-	3,7	-	83,6	-	81,4	-	100	-	100	-	
Разом:		100	45,8	100	3,5	100	4,9	100	71,0	100	49,3	100	100	100	100	100	
в %:		25,5	45,8	100	3,5	100	4,9	100	71,0	100	49,3	100	100	100	100	100	

- на будинок - 100,3 кв.м. житлоплоді. Держава і кооперація будуть переважно муровані (58 %) і мішані будинки, приватні ж особи будуть деревляні (82 % всіх нових будинків). Приватні особи ставлять невеликими і муровані будинки; найбільші будинки поставлені приватними особами - це мішані. Цей факт - будівництва невеличких будиночків - ніяк не можна приписати впливові ідей будівництва англійського типу. Куди там до ктеджів!... Це наслідок боязні приватних осіб перед можливістю нової хвилі націоналізації. Звідси то перевага деревляних малих будинків-для власних потреб - бо досвід показав, що найбільше націоналізують великі муровані будинки. Не обходиться тут теж без впливу дорожнечі будівельних матеріалів, які постачає держава. Головне ж, населення й досі не має довіри до комуністичної політики і забезпечує себе "на всякий випадок". До речі звертає увагу низький % кооперативного будівництва в порівнянні з приватним в протилежність "буржуазним" містам Зах. Європи. Територіяльно нове будівництво переводиться виключно на околицях. "За останнє десятиліття до війни, каже Ів. Коваленко - по всіх містах дуже поширилось будівництво в осередкових районах і на околицях. Потім під час війни і революції будівництво в осередкових районах зовсім припинилося та й досі ще не почало розвиватися, а на околицях навпаки будівництво майже не зупинялося, а за останній час ще більше стало поширюватися". (Дрібні міські володіння на околицях. Харків. 1925). до цього ще треба додати, що значний відсоток цього нового будівництва переводиться без всякого плану, почасти через те, що таких планів нового розселення зараз у міст нема. Так в столиці УСРР тільки в 1928 році рішено приступити до планування міста, обрано комісію, запрошено фахівця керівника і висигновано кошти. Значний % нового будівництва складуть так звані "нахаловки" і, як каже Віленц-Геревіц, "ці халупки будуться з явним порушення всякого міського впорядкування і планування. ("Ком.Д" 1928 № 3).

Де-яку уяву про міську господарку будинковим фондом дають цифри комунального бюджету, який

пока зус такі суми:

Табл. 5. ПРИБУТКИ І ВИДАТКИ ДОМОВОЛОДІНЬ

ПО КОМУН. БЮДЖЕТУ У.С.Р.Р.

	1925/26		1926/27		1927/28	
	в м і л і о н а х к а р б.					
	Приб.	Вид.	Приб.	Вид.	Прибут.	Вид.
Жит/будин.	3,6	-	3,7	-	4,1	-
Торг. прим.	23,3	-	26,3	-	27,8	-
Р а з о м	27,0	12,6	30,0	14,4	31,9	12,3
В т/ч. ін- вестиції		11,4		12,6		10,5

Із цих цифр бачимо, що інвенстиції в домого сподарство з бюджету ростуть до 1926/27 р., а на 1927/28 передбачалося навіть їх зменшення - річ цілком недопустима при такому катастрофічному у-падку житлової площі на міського мешканця, як це бачимо на Україні. Далі різниця між експлоатаційними видатками (видатками без інвестицій) і гуртовими прибутками все росте в сторону росту зиску: 1925/26 - ця різниця виносила 25,8, в 1926/27 - 28,2 і в 1927/28 - передбачалося 30,1 міль. карб. зиску. Ми не маємо інвентарної вартости будинкового фонду, розміру % зужиття за рік, щоби вивести відсоток чистого зиску до основного капіталу. Але вже того одного факту, що в 1927/28 р. передбачалося інвенстувати в домове господарство суму, що складає приблизно 1/3 річного гуртового прибутку, при крайній недостатці житла, цілком вистачає, щоби бачити яскравий характер фіскалізму в експлоатації будинкового фонду.)

*) Дані про комунальні бюджети взяті тут і далі за 1924/25 - 1926/27 в виконання з "В.Ф". Москва 1927 № 1 + 8, 1928. № 9. Дані про 1927-28 р. (проектвано) та дані про інвенстиції взяті зі ст. "М.Танатар. Бюджет Комм.Хоз. Укр. "К.Д" 1928. № 9.

Дані про бюджети домоволодінь за 1925/26 р. в Києві та Луганську дають нам можливість ще ближче приглянутися до комунальної господарки (Стат. Хроніка № 92)

табл. 6 на стор. 44-45.

За цими даними виходить, що найбільше бюрократизоване управління в будинках житлово-орендних кооперативів та комгоспів: найбільший % на управління падає на будинки, що ними експлуатуються. Поточному ремонту уділяють найбільше коштів приватні володіння (в Києві тратять на 1 кв/м. житлоплощі категорія "Г" - 45,4 коп., кат. "В" - 30,6, кат. "Б" - 29,4 і кат. "А" - 27,8 коп.). Це являється наслідком того, що найкращі дома, що до їх стану залишив комгосп за собою і з другого боку, що мешканці комгоспівських домів крім квартирного тратять самі на ремонт "добровільні" внески передовсім в Луганську, де такі самі витрати, але комгоспи тратять найбільше на капітальний ремонт і нове будівництво. Податки та асекурація займають менші відсоток видатків ніж у приватних осіб. Так, в Києві на 1 кв/м. житлоплощі в категорії "А" - 26,1 коп, в кат. "Г" - 40,4 коп., а в Луганську ще більша різниця: 5,1 і 34,4 коп. Далі: комунальні володіння в обох цих містах зовсім не заборговані і як бачимо по прибутках, комгоспі вські домоволодіння не витрачають з кошторису міста і обходяться сумами, які мають у своїому розпорядженні. За те найбільше із власних коштів витрачають (саб-то декладають) приватні власники та приватні орендарі, користуючись при цьому найменше позиками. Другими словами, приватні особи вкладають в домоволодіння значні вільні суми, не дивлячись на незначний чистий прибуток, а в Луганську навіть втрату. Одначе, це вкладання капіталу звязане не з метою зиску, але з метою задоволення переважно власної потреби в житлі. Коли ми з прибутків домоволодіння відкинемо позики і прибутки з бюджету чи з власних коштів орендаря або домовласника, а з видатків - капітальний ремонт і нове будівництво, то будемо мати приблизно зиск або втрату у різниці за рік в копійках на 1 кв/м. житлоплощі:

Год. 6. БЮДЖЕТЪ ДОМОВОЛОКНЬ ЗА 1925-1926 р.

ПРИВУТКИ: К И Ї В. Л У Г А Н С Ъ К.

Всіх привутокъ з I м ² житлощі	К И Ї В.				Л У Г А Н С Ъ К.			
	А	В	В	Г	А	В	В	Г
В карбованцях. в руб від:	6,68 100	4,44 100	3,99 100	2,31 100	6,0 100	3,87 100	8,02 100	6,73 100
I. Житлоквадир								
а) комірне	37,0	51,7	54,6	57,8	30,3	72,3	46,2	17,7
б) добр/внески	-	2,5	0,0	0,0	3,6	2,1	0,1	0,2
2. Не житприміщенъ								
а) паливо	28,1	9,6	8,0	3,6	66,1	2,8	0,7	0,6
б) добр/внески	0,3	-	-	-	-	-	-	-
3. ПЛАТИ за окр. ч. в.	0,0	-	-	-	-	-	-	-
4. Позики	-	6,5	4,7	3,6	-	15,0	16,5	15,2
5. З кошторису чи власних коштів	-	-	8,7	22,4	-	-	36,5	64,1
6. С-Г. участків	-	-	0,0	0,3	-	-	-	0,3
7. Внески на паливо і компослуги	28,2	23,9	24,0	12,3	-	-	-	-
8. Інші привутки	6,7	5,5	0,0	-	-	7,8	-	1,9

Табл. 6 Продовження.

ВИДАТКИ:

К И Ї В.

ЛУ Г А Н С Ь И.

Всіх видатків

А

Б

В

Г

А

Б

В

Г.

на 1 кв/м. житлоплощі

в карбованцях:

в руб. на:

1. Управл. волод.
2. Утримання в.
3. Податки
4. Асекурація
5. Плата за арб.

ду

6. Поточний ремс.

7. Капітальний ре-

монт і нове будівн.

8. Виплата позик і

9. На паливо і ком-

І 0. Інші видатки

послуги

5,82	4,42	4,05	2,31	0,98	3,68	8,02	6,71
100	100	100	100	100	100	100	100
23,5	28,2	20,8	9,0	2,5	3,1	3,5	-
7,3	6,1	6,9	12,0	10,2	3,7	9,3	2,6
2,8	1,8	3,3	6,0	4,7	0,2	3,8	4,6
1,8	2,7	5,4	3,7	0,4	0,9	2,0	0,3
-	2,9	9,5	-	-	-	-	-
4,7	6,9	7,3	9,7	7,6	17,8	3,0	6,2
22,6	16,6	15,9	31,4	77,6	72,0	65,4	71,8
-	3,4	3,9	2,6	-	-	11,9	13,4
33,7	25,8	25,1	12,3	-	-	-	-
3,6	5,6	1,9	3,2	0,0	2,3	1,1	0,9

Примітка: А = домоволодіння безпосередньо експлуатовані комгоспом.

Б = житлово-орендні кооперативи.

В = заорендовані приватними особами.

Г = приватне домоволодіння.

З и с е д о м о в о л о д і н н я .

	А	В	В	Г
Київ.	217,8	46,6	10,9	12,5
Луганське	575,1	225,8	99,4	-49,5

В И Д А Т К И на Капітальний ремонт і нове
б у д і в н и ц т в о .

Київ	131,6	73,5	64,4	72,5
Луганське	73,3	265,1	524,8	481,7

Отже ми бачимо, що комгоспи мають зиску на 1 кв/м. житлоплощі 2,17 карб., а в Луганському - місту переважно робітників і службовців - 5,75 карб., а приватні власники в цих містах - 12,5 коп. і втрату - 49,5 коп. Тим часом інвестиції в житлобудівництві у приватних власників більші ніж відвратно пропорційні до інвестицій комгоспів. Факти, які ставлять житло-будівельну політику комуністів-комунальників у дуже несприятливому для них світлі. Дуже цікавим є розподіл населення по володіннях комгоспу і приватних осіб в порівнанні з тим, скільки припадає квартплати разом з добровільними внесками (це "додаткова" плата з мешканців, яка стягається з них зверх установленої плати за житло за для покриття спеціальних витрат по володіннях, як от: ремонт, вивіз бруду, сміття і т.д.?) *)

Табл. 7. на стор. 47.

Ці дані показують, що квартплата по згоді менша в приватних володіннях, ніж в домоволодіннях, експлуатованих комгоспом. Але ще більше: в

*) Ів. Коваленко. Ор.с.

Табл. 7. (За даними Ц.С.У. в Києві 1 1925/26 р.)

БЕЗПЛАТНІ. ПЛАТА ПО ЗГОДІ. ПО НОБРМІ РАЗОМ

Власни- Інші. Робіт- Служ- Вільні Куста- Не тру- Ін- Родіт-Служ-Інші
ки, бовці проф. рі. лові. ші. ники борці

Розподіл населення у володіннях в *1925*

а) домогосподарств експлуатовані комгоспами:

- 3,4 - 3,8 1,3 9,4 3,8 0,8 3,1 61,7 12,7 100

б) домогосподарств приватні:

24,6 6,8 4,6 6,2 0,9 18,2 2,5 4,6 11,1 17,0 3,5 100

На I кв/м. квартплати з добровільними внесками в копійках:

а) в домогосподарств експл. комгоспами:

- - - 33,8 47,1 33,9 79,2 10,8 8,1 16,3 2,3 20,7

б) домогосподарств приватні:

- - 21,5 21,7 25,4 25,6 56,7 16,0 10,7 12,8 3,1 18,1

домоволодіннях комгоспів живе за платою по нормі 61,7% службовців до всього числа мешканців, причому службовець платить більше за 1 кв/м. житлоплощі в будинку, який експлуатує безпосередньо комгосп, ніж у будинку приватного власника. Припустім, що приватні будинки мають менше комфорту, ніж будинки комгоспу. Але чого тоді робітники платять за 1 кв/м. житлоплощі по нормі більше у приватному будинку, ніж у будинку експлуатованому комгоспом?.... Чи не вказує це на те, що житлова політика комуністів-комунальників антисоціяльна? Чому робітники, які платять за житло по нормі складають 3,1% населення комгоспівських домів і 21,1% приватновласницьких, хоча тут по нормі, як сказано, платня за житло більша? Чому робітники, що платять за житло по згоді - вдвічі більше ніж "по нормі" у приватного власника - складають 4,6% населення приватновласницьких домів і ні одного% в домах комгоспівських? Ось чим закінчилося гучне колись гасло, принесене на вістрях багнетів з Москви і политих кровю: "Палати робочим, буржуев в лачугі". Особи з нетрудовим прибутком і вільної професії - отже буржуї - складають у домах експлуатованих комгоспом, безперечно кращих - 5,1% їх населення, а в приватних будинках 3,4%.

В той час, коли в Зах. Європі соціялістичні і навіть буржуазні комунальники ідуть на зустріч міському пролетаріатові і намагаються задовольнити не тільки його потреби в житлі, але дати йому як можна найдешевше і найздоровше помешкання, на пр. с-д. у Відні, то у нас на Україні комуністичні комунальники, примушують своєю політикою робітників жити у приватних осіб за високу плату, вищу ніж у домах муніципалітету і будувати собі халупки власною працею і капіталом. Ось докази: ми вище бачили, що в новому будівництві житлової площі переважає приватне будівництво. Хто ж ці нові будівники? Чи не нова буржуазія, виселена із муніципалізованих домів, стремить таким шляхом до задоволення найскромніших житлових потреб? Нічого подібного! На підставі статистичних даних комуніст Віленц-Горовіц консттує, що "переважаюча категорія приватних забудівників - робітництво

і службовці, на частку яких припадає три чверти всього приватного будівництва" (Жилищное строительство Украины. "Ком. Дело". 1928 р. № 3. ст. 43).

Соціалісти-комунальники в Зах. Європі, оскільки не можуть по тих чи інших незалежних від них причинах задовольнити потреби пролетаріату в житлі міським будівництвом, то підтримують дуже широко кооперативне будівництво і знаходять в цій справі підтримку буржуазних комунальників. Це ми бачимо в містах капіталістичної Зах. Європи. А як стоїть справа в комуністичній Євразії? Ми вже відмітили низький відсоток кооперативного будівництва в новому будівництві - один відсоток числа будинків і 3% житлоплощі. Далі: УІІ всесоюзний з'їзд комунальників (1928 р.) постановив, що: "основними будівниками в містах повинні бути міськради". На перший погляд все стоїть гаразд: муніципалітети мають дбати про забезпечення житлом, але ... мотиви такої постанови?

Ось вони: "обидва докладчики признають значіння кооперації в справі житлового будівництва, все ж таки тов. Алехін (начальник головн. упр. комун. господ РСФРР) беручи під увагу ту обставину - що кооперація охоплює тільки висококваліфікованих робітників, що одержують високі ставки, не схильний віднести кооперацію до основних будівників. Тов. Владіміроф (Нач. такої ж установи УСРР): "беручи під увагу, що кооперативне будівництво обходиться дешевше - дає йому перевагу". (Смірнов А. Вопросы коммунального хозяйства на УІІ всесоюзном съезде коммунальников. "К. Д." 1928 р. № 3. стор. 8). Отже бачимо з диктатурою пролетаріату аргумент тов. Алехіна переміг. Не визнання кооперативного будівництва за основного будівника (хоч би поруч з муніципальним!) означає на практиці звуження цього будівництва. Чи при таких умовах, які ми бачимо в УСРР в справі робітничого житла, взагалі це на користь робітництву? Відповідь ясна.

Всі ці факти дають нам право зробити висновок, що житлова криза в містах України росте з року на рік, що надто мало зроблено з боку міст для її полегшення, що комунальна політика в житловій справі скерована на одержування коштів для міського бюджету і не йде на зустріч у вистачаючій мірі міському населенню, зокрема працюючим, у задоволенню їх житлових потреб.

ВПОРЯДКУВАННЯ М І С Т.

Комуніст М. Царев, помішник нач. гол. упр. ком. госп РСФРР каже: "соціалізм не ми

сликий при наявності антисанітарних, невпорядкованих міст". ("Ком. Дело". 1928 р. № 3. стор. 2)
То ж цікаво приглянутися наскільки впорядковані українські міста, в яких вже десять літ "будується соціалізм". Перед нами дані про впорядкування міст округових за 1923 і 1926 рр. В них було забрукованих вулиць: в 1923 р. 40,1 %, в 1926 р. - 42,3 %; майданів: 20,2 % і 21,7 %. Отже у вищих адміністраційних центрах не забруковано навіть одного відсотку площі вулиць і майданів за рік. За три роки із числа 36 окрімів, дані яких можна порівняти, не змінився відсоток забрукування вулиць у семи містах, серед яких знаходиться одно з найбільших українських міст. В 1923 р. не мали забрукованих майданів 9 окрімів - в 1926 р. - 7 окрімів, отже тільки у двох містах приступлено до брукування майданів, а саме: в Кременчуці забруковано 1,2 % площі майданів і в Озкмі - 2,4 %. Херсон зі своїми 60,5 гект. майданів не має забрукованого ані кляптика. Із 35 окрімів не мали забрукованої навіть 1/4 площі вулиць 11 міст, а 1/4 майданів - 25 міст. Мали більше пів площі забрукованої: вулиць - 12 міст, майданів - 4 міста, з них більше 75 % площі вулиць забруковано в трьох містах (Житомир, Київ і Проскурів) і майданів - один лише Харків. До речі, теперішня столиця України має тільки 35 % площі вулиць забрукованими. Отже справа забрукування вулиць, особливо майданів, перебуває в дуже поганому стані, а без забрукування не можна удержувати місто

в санітарному стані.

Переходимо до "легенів міста" - зелених насаджень публичного користування. В 24 окрмістах, про які є дані в одночас за 1923 і 1926 рр. було під зеленими насадженнями: в 1923 р. - 871 гект. в 1926 р. - 942 гект., відношення даних за ці 2 роки, як 100 : 108, але в 1923 році було на одного міськжмешканця 5,4 кв/м. зелених насаджень, в 1926 р. - 4,8 кв/м. в цих округових містах. Отже при абсолютному збільшенню площа зелених насаджень відносно кількості населення - зменшилася. В 14 містах (із 24) за цей час не наступило жадної зміни в площі зелених насаджень, у 7 містах площа збільшилася: найбільше у Дніпропетровському (на 45,5 гект.), Глухові - (40,3 гект.) і Харкові (на 41 гект.) - разом у цих трьох містах на 169,7 гект. себ-то 97 % всього приросту за три роки. Найбільше зменшення площі земельних насаджень - з 256 до 156 гектарів, як що це тільки не помилка в цифрі. Л. Вигоцькій (Зеление насаждения в градостроительстве - "Комун.Хоз". Москва 1927. В 23-24. стор. 41). поставивши питання, яку норму зеленої площі на душу міського населення слід рахувати мінімальною, нормальною чи бажаною - відповідає з іронією: "скупі, нещасні (жалкіе) норми вираховані будівничими міст буржуазних країн не йдуть далше в середньому 20 кв/м на I-го мешканця... на внутріміські зелені насадження Вагнер вимагає тільки 6,5 кв/м. на I мешк. і Вольтф. - 7,47 кв/м. Ці "бажані" норми давно здійснені і навіть перевищені на практиці багатьома впорядкованими містами, особливо в Англії, Німеччині та Спол.Штатах Півн. Америки"..... Нам же не до іронії, коли бачимо на одного мешканця в Харкові 4,7 кв/м., Одесі - 3,7 кв/м., Луганську - 4,1 кв м., Артемівському 3,7 кв/м., в Сталині - 1,2 кв/м зелених насаджень в 1926 році.

Ридатне досягнення в протилежність до зелених насаджень бачимо в освітленню вулиць. В 1923 р. було: 3.907 точок освітлення в округових містах, в 1926 р. аж 8.610 точок горіння і то без трьох округових міст. Освітлення переважно елек-

тричне. Які причини такого успіху? Насамперед, домовласники обов'язані за власний рахунок освітлювати вулицю. "Витрати (на освітлення вулиць) належать до обов'язкових і сполучені вони з фактом існування міського володіння" - каже Ів. Коваленко (Дрібні міські володіння на околицях. Харків. 1925, стор. 45). - "в робітничих володіннях (на околицях Харкова) освітлення лихтаря коштує на рік 5,28 карб.; середні витрати - 5,07 карб." Отже містові вистачає поставити лихтаря, домовласник (орендатор) освітить його і до того збут електрики на освітлення вулиць забезпечує контроль з боку міліції. Доктор Рісс пише: "доклад магистрату (берлінського ІО.ХІІ.І844) про освітлення публичних вулиць і збудування власної газоні ясно відбиває у собі про що тоді ходило у першу чергу: "утримання публичних безпеченств а і порядку і через те потрібне освітлення вулиць і майданів є по закону обов'язком громади"/а в УСРР не громади, але домовласника (О.П.)/, так зачинається доклад і таким чином доказує тісний зв'язок тодішнього устрою з майже буквальною дефініцією поліції у загальному кравовому праві". - Чого ж дивуватися, що в УСРР чи не найбільшим досягненням є освітлення вулиць: однакова причина викликає при однакових умовах однаковий наслідок навіть після впливу майже століття.

ПРОТИПОЖЕЖНА
СПРАВА.

Ми бачили, що міста одержали в своє розпорядження колосальний будинковий фонд і що у новому будівництві переважають дерев'яні будинки. Як же стоїть справа з протипожежною охороною в містах УСРР?

В 1924/25 р. в 167 містах, про які є дані було 142 професійних комунальних команди і 55 до бровільних - разом 197 команд з 6.051 чоловіками, 315 кіньми, 570 помпами та у 23 містах було 73 автомобілі, при чому статистики зареєстрували та кі анекдотичні випадки, як от в Браสลаві (5,6 тис

насел.): одна комунальна команда (добровільна) з I (одного) чоловіка при трьох помпах, або в окрмісті Першомайському (25,2 тис. насел.) на I комуноуманду в I4 чолов. I помпа.

В 1926 році було ў 175 містах 202 комункоманди (проф. і добр.) з 6.077 чоловіками, I.195 кіньми, 546 помпами і 98 автами. Все ж таки ці цифри вказують, що протипожежна справа в містах УСРР не поставлена як слід: переважають ручні помпи навіть у найбільших містах, є ще міста, які не мають комунальних ні професійних, ні добровільних команд; добре ще, як місто промислове і фабрики мають команди, які можуть виїзжати на пожежі в місті. З місцевого бюджету в містах і селах по всій Україні на проипожежну справу витрачено: в 1924/25 р. 2.646,7 тис. карб., в 1925/26 - 3.420,9 тис. карб. в 1926/27 - 3.887,6 тис. карб. себ-то видатки в цих роках відносяться до себе, як 100 : 129 : 137 в той час як видатки місцевого бюджету в тих же роках виявляють відношення: 100 : 144 : 255. Отже видатки на протипожежну справу у місцевому бюджеті відстають і то сильно від усіх видатків по бюджету. А Україна горить!..

КОМУНАЛЬНІ ПІДПРИЄМСТВА.

а) Електричне г-во.

Переходимо до комунальних підприємств, в першу чергу до комунального електрогосподарства,

цієї гордоці комуністів-комунальників.

Дані слідуючої таблиці за стат. зб. "Україна" 1928 р. вказують на стан цієї справи в містах УСРР (в 1925/26 р.): табл. 8.

(див. слід. стор.)

Дані ці вказують, що комунальне електрогосподарство менш добре розвинуто у найбільших містах: 6 міст складають більше 50% можливості продукції і споживання електроенергії. Здавалось би, що в цих містах повинна би бути теж дешерна електрика, але нічого подібного: вона найдешерна для технічних потреб, себ-то головним чином для державних і комунальних підприємств, які в цих містах найбільше розвинуті, але за те най-

Табл. 8. КОМУНАЛЬНІ ЕЛЕКТРОВНІ В МІСТАХ УСРР.

КАТЕГОР. МІСТ:	В/100! 50-100! 20-50! 10-20! м/10! Разом					
Міста з електр.	6	9	26	45	33	119
з них тут підраховано:	6	9	26	44	31	116
Максимально мож- лива могутність.					*)	*)
(в тис.квт.)	44,6	9,6	6,2	2,9	1,0	64,3
Прилуч. у ад.			**)	***)	****)	†)
(в тис.квт.)	71,3	9,3	6,3	2,0	0,6	89,5
Продукція річна (в міл.квт/г)	119,2	19,7	10,0	4,5	1,1	154,5
Корисно відп. в рік (міл.квт/г)	97,1	14,6	8,2	3,8	1,0	124,7
В тому числі на освітлення						
а) помешкань:	27,9	40,3	64,8	73,3	78,2	33,5
б) вулиць:	3,1	6,6	8,7	11,7	13,2	4,2
на техпотреби:						
а) компідпр.:	39,6	17,6	15,7	3,5	8,5	33,9
б) инш. підпр.	29,4	35,7	20,8	11,7	0,1	28,8
Корисно відпу- щеної енерг. на 1 мешк. в р. квт/г.	55,5	25,7	10,4	6,2	4,6	31,2
Пересічна від- пускна ціна за квт/годину:						
а) освітлення	28,0	25,5	27,6	20,4	22,8	27,0
б) тех/потр.	8,3	11,3	13,4	13,8	18,1	8,8

П р и м і т к а: *) Без міст: Генічеського, Остра; **) без міст: Маруполя, Першомайського. ***) без міст: Коростеня, Никополя і Павлограда. ****) Без міст: Генічеського, Дунаєвця, Коропа, Остра, Славути, Томашполя.
†) Без міст; зазначених під зірками *) ***) ****).

найдорожча для цілей освітлення - дорожча в цих великих електровнях, ніж в малих електровнях середніх і малих міст, де безсумнівно собівартість електроенергії найвища.

Розвиток електричного господарства в окрмістах УСРР ілюструє слідуєча таблиця:

Табл. 9. РОЗВИТОК КОМУНАЛЬНОГО ЕЛЕК-ГОСП. в ОКРМІСТАХ У.С.Р.Р.

<u>За час:</u>	За роки:		За I-й квартал:	
	1923/24	1924/25	1925/26	1927/28.
Ч-о Окрміст	39	40	40	40
" Електровень	50	52	52	52
Максимально можлива могут- ність електр. (в тис.квт)	42,8	51,6	51,3	61,9
Вироблено квт.				
а) тис.на всіх електровнях:	85,3	110,0	39,5	56,8
б) квт. на I-го мешкан.	35,7	45,9	12,8	18,5
Розподіл вироб- леної енергії у % на				
а) власні потр.	8,9	6,8	5,4	5,1
б) втрату в ме- режі.....	14,9	15,1	16,9	16,9
в) корисно від- пущена.....	76,2	78,1	77,7	80,6
Розподіл кори- сновідпущеної в % на				
а) освітлення	36,6	36,0	38,4
б) техпотр.	63,4	64,0	61,6

П р и м і т к а: Дані за 1923 - 1926 взяті з стат. Хроніки № 50, за I-й кварт. 1928/28 р. - звітти ж № 100.

На підставі цих даних можна констатувати, що хоча не змінилася загальна кількість електроень (в 1923/24 не було про дві відомостей), але збільшилася їх праця: росте могутність електростанції продукція енергії та споживання її. За те негативним явищем є зріст втрати електроенергії в мережі, що вказує на її зужитість та надто малу реновацію і з другого боку на невистарчаючу раціоналізацію процесу продукції електроенергії та навантаження мережі.

Фінансові наслідки експлуатації електроень, - як взагалі комунальних підприємств УСРР, - незвичайно тяжко виявити більш-менш точно. Комунисти-автори статей в журналах, звичайно, роблять це таким чином: від річних гуртових прибутків відіймають річні гуртові видатки, включаючи сюди інвестиції за рік, і подають сальдо в абсолютних числах та в % до гуртових прибутків. Ясно, що з ростом інвестицій падає сальдо і може навіть скластися враження, що підприємство працює з втратою, оскільки, як звичайно це роблять, затушовується у видатках присутність інвестицій. Приклад цього побачимо як раз на електроенях.

Для виявлення дійсних наслідків експлуатації електроень (і далі всіх інших підприємств) застосовуємо слідуєчий метод: Беремо розмір основних капіталів даного гиду комунальних підприємств по всій Україні на початку господарського року і суму зужиття (ізнас) їх за рік. Дані про розмір основного капіталу і зужиття за рік взяті з статті: Г. Георгієвський. Комунальне підприємства на Україні. "Ком.Дело" 1929. № I. Про достовірність цих даних каже цей автор: "Оцінка основних капіталів підприємств на Україні не може бути визнана за досконалу, як із за певної умовності способів обрахунку, так і із за відсутності даних інвентарної оцінки цих підприємств" (Стор. 45). Далі вираховуємо сальдо гуртових прибутків і видатків, але без інвестицій, які вплинуть на збільшення основного капіталу в кінці господарчого року. Від цього сальдо відіймаємо розмір зужиття за рік (амортизація) та

видатки на погашення заборгованости. А що про ці останні маємо дані не по окремих видах підприємств, але по всіх підприємствах разом, то ділимо цю загальну суму по між окремими родами підприємств пропорційно інвестиціям за даний рік. Оскільки така оцінка витрат по заборгованости є не точною, то далі вираховуємо % зиску по відношенню до капіталу: окремо обрахувавши зиск з внесенням витрат по заборгованости і окремо без їх внесення до видатків. На 1927/28 рік, нажалі не маємо під руками даних про витрати, зв'язані зі заборгованістю комунальних підприємств, навіть у загальній сумі для всіх підприємств. Отже вираховані нами таким чином фінансові наслідки експлуатації комунальних електровень в УСРР такі:

	1925/26	1926/27	1927/28
Основн. капіт. *)			
в міл. карб.	56,0	59,6	67,1
Зужиття за рік			
в міл. карб. **)	3,0	3,0	3,3
Прибутки			
в тис. карб.	15941,4	22754,3	27849,7
Видатки			
в тис. карб.	7771,0	11715,0	14071,2
С а л ь д о	8170,4	11039,3	13778,5
Відіймається:			
а) Зужиття за р.	3000,0	3000,0	3300,0
б) погашення боргів	403,8	1050,0
З и с к . . .	+4766,6	+6989,3	+(10478,5)
Зиск у % до осн. капіт. за викл. вид. по боргам	9,24%	13,48%	15,61%
без викл.	8,50%	11,72%
Сальдо в % до видатків.	105,1%	94,2%	97,9%

*) Для 1925/26 р. обраховано по методу об'рахунку Георгієвського для 1927/28.

**) Зужиття за 1925/26 р. прийнято = 1926/27

По методу ж, який бачимо в радянських журналах, будемо мати сальдо: 1925/26 рік - +4587,1 тис. карб., в 1926/27 р. - -431,3 тис. карб. і 1927/28 - -3487,5 тис. карб. Отже, виходило би за цим сальдо, що електровні в останніх двох роках працювали з стратою. Тим часом цифри наведені нами вище показують, що чистий зиск комунальних електровень росте і абсолютно і відносно основного капіталу. Це є не лише наслідком росту продукції електроенергії та споживання, але і відповідної тарифної політики, бо продукція комунальних електровень по даних Г. Георгієвського за 1925/26 р. відноситься до продукції 1926/27, як 100 : 118, а чистий зиск, як ми бачимо, за ція роки, як 100 : 146. Не маємо в своєму розпорядженні більше менше повних даних про тарифи. Випадково тільки маємо порівняння середнього тарифу в Харкові: в 1913 році собівартість одної квт/г. виносила 6,36 коп., продажна ціна - 10,9 коп. перевищення = 4,54 коп.; у 1925/26 р. собівартість рівняється 10,3 коп., продажна ціна - 17 коп., перевищення = 6,7 коп. (Комунальное Электрохозяйство. 1927. № 8. стор. 141). Отже тут бачимо що собівартість збільшилася, але разом з тим збільшилося перевищення, що вказує на збільшення гніту на споживача.

б) ТРАМВАЙОВЕ
ГОСПОДАРСТВО.

З електричним господарством зв'язане трамвайове господарство. Трамвай забрав в 1926/27 р. 26,2 % корисно відпущеної електроенергії в містах України ("Комун. Електрхоз" 1928. № 6. стор. 10). Трамваї існують в 8 містах УСРР і про них інформує нас слідуєча таблиця за 1925/26 р. (Стат. Зб. "Україна" за 1928 р.).

Табл. ІІІ. на слід. стор.

За час революції не збудовано ні одного трамвая. Дореволюційний трамвай в Кременчуці "лежить на консервації", себ-то зруйнований і не працює. Далі бачимо, що 20 % вагонів непридатні до руху; в 1924/25 р. було таких вагонів 50 %, але не треба думати, що це зменшення % у

Табл. 10. ЧТ Р А М В А І в У.О.Р.Р. за 1925/26 рік.

 Емни Дніп-Жито-Зіно-Ки- Мико-Оде-Хар-
 ця про-мир. вів-їв. лаїв. са. ків. РАЗОМ.
 петр. ське.

Довжина мережі Км.									
а) по осі колії:	5,4	24,0	11,1	6,8	110,4	13,2	128	29,9	328,8
б) подин. колії:	10,5	50,4	11,8	8,8	198,8	21,4	252	65,3	619,3
Ч-о пасажир-вагон.	11	117	22	27	241	53	307	139	917
в т/ч. придєтн. до руху.	9	100	19	14	176	44	266	107	735
Зроблено вагоно/км. в тис. за рік.	528	5435.	578	572	10994	1035	6443	4662	30247

Відсоток навантаження
 вагонів:53,5 74,5 59,0 49,8 49,0 84,8 78,6 75,8 63,0

Пересічна ціна за
 І тарифну дільницю
 в копійках. 8,8 6,9 7,0 7,8 9,4 7,0 8,9 8,0 8,4

не придатних до руху вагонів сталося тільки завдяки ремонту старих та купівлі нових вагонів. Це досягнення треба приписати також тому, що непридатні до руху вагони знищувалися і викреслювалися з інвентару. Коли взяти кількість всіх вагонів 1923/24 року за 100, то в слідуєчі чергові роки маємо відношення: по черзі: 98,5 і 95,4 %. Отже з вичеркненням з інвентару частини зовсімнепридатних вагонів, росте % вагонів придатних до руху. Розуміється, що ремонтуються старі та купуються нові вагони, але ця відбудова іде дуже повільним темпом і далеко не задовольняє потреб населення особливо в Миколаєві, Одесі та Харкові, де % заповнення вагонів дуже високий, не дивлячись на високі ціни. Кількість і поїздок на одного мешканця в рік було в містах:

Роки	1913 р.	1924/25р.	1926/27р.	1927/28
Міста:	-----			
Харків	100	121,6	121,0	156,0
Київ	200	111,0	166,0	166,0
Одеса	140	87,8	123,5	131,0
Дніпропетровське	80	132,6	175,0	176,0
Винниця	40	45,4	38,0	38,4

Отже перевищення довоєнної норми після 14 років маємо тільки у Харкові та Дніпропетровському. Довжина шляху не то що би росла, навпаки во на меншає: як 1923/24 рік взяти за 100, то 1925-26 рік буде 95,4. Особливо зменшилася довжина колії в Києві - на 25,4 км.

Міський пасажиротранспорт, обслуговує в 9 містах (Дніпропетровське, Київ, Харків, Одеса, Полтава, Суми, Ніжин, Маріупіль і Тульчин) теж автобуси. В Ніжині і Полтаві вони не муніципальні,

в Дніпропетровському - з 8 автобусів - п'ять комунальних. Таким чином в 7-ми містах є 59 комун. автобусів, з яких 31 у Харкові і 10 у Києві. До 1929 року мають автобуси ще й інші міста, на пр. Запоріжжя, але докладніші відомості маємо тільки за 1925/26 рік (Ст.36. "Україна" 1928).

Табл. II.

А В Т О Б У С И в містах УСРР. за 1925/26 р.

М і с т а: Ч-о місьць і Зроблено і Число проїз-і Пересічна
 і для сидження! за рік авт ння і дів на І ме-! ціна про-
 і в автобус! то/ки 1000! автобусів і шканця р рік! їзду на І

Т/Д. Р КОП

Дніпропетро вське....	176	376	62,0	10,7	13,1	61
К и І в	290	334	41,5	3,8	9,7	
Маріупіль...	80	119	3,1	
Одеса	102	55	58,0	0,7	9,9	
С у м и	8	5	0,9	
Т у л ь ч и н	29	18	76,0	0,8	118,1*	
Х а р к і в	606	1.078	88,0	16,4	12,1	
Р а з о м	1.291	1.985	-	-	-	

П р и м і т к а: Тульчинський муніципальний автобус обслуго
 вує і по-за міський рух.

З цих даних про автобуси, як і з попередніх про трамваї бачимо, що пасажиротранспорт в містах УСРР, поставлено цілком недостатньо, особливо в Дніпропетровському та Харкові, де $\frac{1}{2}$ наповнення автобусів тільки трошки менше $\frac{1}{2}$ -у наповнення трамваїв в першому з них, а в другому - значно вище в обох випадках ненормально високий. А що при цих коефіцієнтах в цих містах також найвищі тарифні ставки, то можемо собі уявити яка колосальна там потреба в пасажиро-транспортних засобах. Фінансові наслідки експлуатації пасажиро-транспорту в містах УСРР такі по наших обрахунках:

	1925/26	1926/27	1927/28
Основний кап. в міл. карб.	50,3	56,4	58,7
Зужиття за рік в міл. карб.	3,3	3,0	3,7
Прибутки в тисячах.....	21214,8	20757,8	24708,9
Видатки в тисячах.....	12470,5	13908,1	15119,9
С а л ь д о	+8744,3	+6849,7	+9589,0
Віднімається			
а) амортизація	3300,0	3300,0	3700,0
б) погашення боргів	373,3	560,0
З и с к	4871,0	2989,7	(5889,0)
Зиск у $\frac{1}{100}$ до ос- новн. капіт. за викл. вид. по бор- гам.....	10,42%	6,29%	10,03%
Без виключення.	9,79%	5,30%
Сальдо в $\frac{1}{100}$ до видатків....	70,12%	49,24%	63,42%

Приймаючи на увагу кепський стан пасажиро-транспорту в містах УСРР можемо сказати, що ці відсотки показують на прекрасні зиски, бо от за даними Маєрчика, пасажиро-транспорт в містах Німеччини давав в 1912/13 р. чистого зиску тільки в такому місті як Франкфурт н/м. - 7,58% і в Берліні (акційне підприємство) - 10,18% основного капіталу. В інших містах нігде не більше 5%. Буває, як бачимо, де-коли вигідним тримати низьку пропозицію послуг при високому попиті на них, особливо, коли в руках монополія на ці послуги, інакше кажучи не вповні задовольняти потреби населення. Цікаво тільки, що на таку політику, як би вона велася, сказали б комуністи-радні в Зах. Європі? Але ще цікавішою стає політика комуністичних комуналь-політиків на Україні, коли ми придивимося до тарифів в УСРР і РСФРР ("Вест.Финан". 1928. № 6. Стор. 26).

Нормальний тариф в копійках:	Кількість міст з даними тарифними ставками РСФРР	УСРР.
3	1	-
5	3	-
6	5	-
7	6	-
8	5	2
9	-	-
10	10	6
-----	-----	-----
Разом -	26	8

Отже найвищий тариф має в УСРР 6 міст із 8-ми в 1926/27 р. і ні одне місто не має тарифу нижче 8 коп. В той час, як тариф нижчий від 8 коп. має в РСФРР 15 міст із 26. Цього вистарчає!

в) ГАЗОВЕ Г-ВО. До війни було на Україні 4 газозовні. Зараз вони "консервуються", себ-то знищені і не працюють. Ніяково стає за комунальних політиків в УСРР, коли

згадати, що Україна має на своїй території прекрасний газовий вугіль і не має зараз ні одної газовні та в той же час на українському вугіллі працює московська газівня. В той час, коли в Німеччині не лише проектується, але й переводиться газифікація цілих районів, - на Україні мільярди карбованців із українських коксовень ідуть у повітря з газом. Столиця - Харків - яка має газовий вугіль під самим боком, думає приступити до будівництва нової газовні на місці зруйнованої більшовиками старої газовні (дореволюційної) аж в 1930 році. Але з другого боку Москва рішила здати постачання газом міст України закордонним капіталістам... на концесію. Дивує не те, що в УСРР буде введена концесійна система в міському газовому господарстві в той час, коли в супереч плянам капіталістів в Німеччині - постачати газ із капіталістичних коксовень рейнсько-вестфальського району на всю Німеччину - німецькі комунальники борються за комунальне районове постачання газу. Але дивує те, що комуналістична влада, залякуючи селянство і робітництво в УСРР капіталістичною експлуатацією закордонного капіталу в разі усамотінення України, сама цієї експлуатації зараз відкриває широко ворота. Та чи взагалі можна ще чому небудь в УСРР дивуватися?!

г) ВОДОГОН І
КАНАЛІЗАЦІЯ.

Переходимо до водогону і каналізації, які мають таке величезне сані-

тарно-гігієнічне значіння для населення міст. На І.Х.1926 р. в УСРР за даними статистичного зб "Україна" (1928) було 41 водогонів, які так поділялися по групах міст:

(див на сл. стор.)

Із 41 окрміста не мали в 1924/25 р. водогону 13 міст, а в 1926 р. - 12 міст. (В Луганську в 1924/25 р. водогін не працював). Цитований нами раніше Владіміров у 1928 р. написав: що в 1926-27 р. збудовано в УСРР 7 водогонів і перерахував 6 міст (Сталин, Кривий Ріг, Лисичанське, Коростень

ВОДОГОНИ В МІСТАХ У. С. Р. Р. на І.Х. 1926 р.

Міста: (т. л.)	6/100	50-100	20-50	10-20	м/10
Ч-о водогонів	5	8	15	7*)	6
Мережа: (в км.)	989,7	280,1	195,1	27,3	35,4
% приєдна- них дошовол.	31,3	21,2	8,7	5,5	5,0
Корисно відз пущ. води м ³ в рік на мешк.	14,5	6,2	2,7	3,5	2,8
Пересічна ціна коп. за м ³	31,5	41,5	44,1	39,4	38,8

*) Дані про шість водогонів.

Глухів, Віла Церква) і в 1927/28 р. намічено збу-
дувати ще 8 водогонів. Тим часом із стат. збірн.
"Україна" (1926) довідуємося, що вже в 1923 р.
були працюючі водогони в Сталині, Лисичанську і
Білій Церкві, а із "Комун Дела" із того ж числа,
в якому надрукована стаття Владімірова, тільки
з відділу "Хроніка" (стор. 93) довідуємося, що:
"правительство УСРР звернулося до ради праці і
оборони (СТО) з проханням дати кошти на збудува-
ння водогону для постачання питної води гірня-
кам Кривого Рогу". Далше В. Владіміров каже:
в 1927 р. ми не лише досягли довоєнного рівня,
але в багатьох випадках перевищили його. Так, п
продукційність по відношенню до 1914 року по лі-
нії водогонів складає: в Харкові - 270 %, Арте-
мівському - 190 %, Полтаві - 180 %, Херсоні -
240 %". Незвичайно приємно прочитати про міста
УСРР такі цифри, але нас цікавить цілком інна
точка погляду, а саме: не істотно для нас, скі-
льки подається в мережу води, але важно, наскі-
льки населення забезпечене здоровою водою. Для
відповіді на це порівняймо коефіцієнти постача-
ння води на душу населення по де-яких містах, в
тому числі і по містах, перелічених керовником
комунальної господарчої політики в УСРР. Зіста

вимо ці коефіцієнти з нормами водопостачання в і містах (з несильно розвинутим промисловістю), встановленими проф. В. Ф. Івановим "на підставі даних анкети Постійного Бюро Водогонних З'їздів, а також даних Зах-Європейських міст." (Проф. Н. Н. Герієв - Городские водопроводы. Москва. 1928.)

МІСТА.	ГРУПА. (т.д.)	СПОЖИВАННЯ НОРМА	ЛІТР. РОДИ НА 1 Д. в добу. 1925/26. 1927/28.	
Київ. (1927/8)	250-500 3/500	100-120 ⁻¹ 120-150 ⁻¹	45,7	23,2
Одеса.	250-500	100-120	65,9	77,7
Харків.	250-500	100-120	35,5	38,3
Дніпро- петров.	100-250	85-100	44,0	23,2
Мико- лаїв... Полта- ва... Зіновіє- ське... Артемів- ське... Херсон	100-250 50-100 50-100 25-50 25,50	85-100 60-85 60-85 50-60 50-60	12,5 18,2 23,4 50,8 19,3	20,0 19,2 27,4 26,6 24,2

П р и м і т к а: Населення для 1925/26 року в-
зято по перепису І.Х.1926 р. з книжки А.
Хоменка "Населення України 1897-1927".
Харків. 1927 рік. Дані про населення
1927/28 р. взято по обоахунку ЦСУ для І-го
кварталу 1927/28 р. теж про водогони за
І-й квартал 1927/28 р. із стат. хроніки
в ІОД. Дані про водопостачання з 1925/26 р.
за стат. зб. "Україна" 1928 р.

Ми бачимо, що в таких промислових містах з
уже численим робітничим населенням, як Зіновіє-
ське, Дніпропетровське далі Артемівське постача-
ння води на душу населення катастрофічно упало.

Положення водопостачання в Донбасі ще більше катастрофічне: "основний тон всім побутовим умовам в Донбасі дають, як це відомо, стан водопостачання і житлова криза. Особливо боліче б'є "водяний голод" робітника... Приведення до порядку водного господарства Донбасу, зняття "водяного голоду" - невідкладні та істотні завдання. Необхідно в найближчий час рушити цю справу тим більше, що вже є рішення державних органів, які досі, нажаль не відбилися реально в житті". ("Ком.Дело" 1928. № 12. Стр. 58). Наведені цифри і ця характеристика водопостачання в Донбасі нагадують нам скоріше стосунки в Європі на початку XIX ст. або й ще раніше, але ніяк не країну, де "здійснюється диктатура пролетаріату".

Придивімся до коефіцієнтів навіть того водопостачання, яке вже існує і то багато літ. Що ми бачимо? В найбільших містах УСРР нема навіть 1/3 приєднаних домоволодінь (31,3%), далі цей % падає до 5,0 % у містах з населенням менше 10 т.д. На десятому році панування "диктатури" пролетаріату тільки 9,8 % населення на околицях міст - а околиці зараз заселені переважно пролетаріатом - охоплено водопостачанням. Раніше (до революції) обвинувачувано в тому, що околиці мали такий низький % охоплення водопостачанням, доморасників-буржуїв з центральної частини міста. Кого ж зараз обвинувачувати в тому ж проявленні антисоціальної політики водопостачання?... Хто перешкаджає комуністам-комунальникам постачати воду у всі райони міста?...

Ми, нажаль, не маємо повних даних про тарифи на воду в містах УСРР. Щоби мати уяву про тарифну політику комуністів-комунальників, подаємо за статтею про "комунальні тарифи" ("В.Ф." 1928. № 6. стор. 22) одеський тариф на воду в 1926/27 р.: За один куб. метр, себ-то за 80 відер води платили: 1) Огородники - 14,2 коп., 2) Казарми, міліція, сади, питомники - 16,24 коп., 3) Підприємства по продукції штучного льоду - 50,75 коп., 4) Державні і громадські лікарні, -курорти, пекарні ЦРК і Укр. Нар. Харчу, Інтернати, школи, лазні,

державні, партійні, професійні і кооперативні у-
станови, залізниці - 62,9 коп., 5) приватні підп-
приємства - 101,5 коп., 6) Населення (дванадцять
категорій за соціальним станом і розміром заріб-
ної платні) від 7 до 120 коп. Автори цієї статті
цілком слушно зауважують, що такий тариф утруднює
розрахунок і не дає правильного розподілу тягару
платіжк, бо розмір ставок зарібної платні не вия-
вляє ще платіжної здатності родини. Вони ж кон-
статують, що "на Україні середні зважені тарифи,
взгалі, значно вищі ніж в РСФРР, при чому тенден-
ції до зниження вони не виявляють і в де-яких мі-
стах навіть ростуть". Як далеко тарифній політи-
ці комуністів-комунальників до тарифної політики
соціал-демокр. у Відні, де на душу населення од-
пускається безплатно 35 літрів води в добу, себ-
то приблизно стільки, скільки виносить в середньо-
му споживання на душу в містах УСРР. Отже заміс-
т того, щоб знизити тарифи, як, як бачимо, надзви-
чайно високі і таким чином дати можливість насе-
ленню збільшити споживання води, приєднати біль-
ше домоволодінь і оздоровити українські міста
комуністи-комунальники на Україні дбають про од-
не: збільшити прибутки від водогонів. В цьому
нас переконують слідуєчі дані про результати ек-
сплоатації водогонів:

	1925/26.	1926/27.	1927/28.
Осн. кап. міл/к.	37,0	38,8	40,6
Зужиття в рік	1,6	1,6	1,6
Прибутки (т/кар)	8704,8	9890,8	10842,4
Видатки " "	4761,5	4681,6	4801,2
Сальдо (т/кар)	+3943,3	+5209,2	+6041,2
Віднімається	1600,0	1600,0	1600,0 (амортиз)
" видатки по	164,3	340,0 (боргам)
З и с к	2179,0	3269,2	(5641,2)
Сальдо в % до	82,81	111,26	125,82 (видатки)
З и с к в % до основного капіталу:			
з вид. по боргам.	5,88	8,68
без видатків "	6,33	9,30	13,89

Ці дані дійсно підтвержують тенденцію комуналь-
ників УСРР збільшувати зиски від водогонів, про що
була вже мова. Більше навіть: зиск інших комуналь-
них підприємств у 1926/27 р. в порівнянні з 1925-
1926 р. падає, а тут, як бачимо, зростає і то зна-
чно. На 1927/28 рік передбачений зиск, яким було
би цілком задоволене любе капіталістичне підприєм-
ство. Так випадає справа задоволення найпекучішої
потреби населення в містах УСРР.

Переходимо до каналізації. Р УСРР
мають каналізацію 4 міста. Стан її був в 1925/26
р. такий (Стат.зб. "Україна" 1928 р.)

М І С Т А	Довжина вул. мережі на 1.Х. 1926 р. в кілометр.	Домоволодін, приєднаних до мережі у 1926 -х до всіх домоволодін.	Перепущено стічної р і д и н и за рік в тисячах кубичних метрів	З того числа очищено тисяч метрів кубичних	Перепущено куд/метрів рідини на 1 мешканця за рік.
Дніпропе- тровське	39,0	3,5	628	-	2,7
Київ	187,4	26,6	10.939	-	22,3
Одеса	156,6	39,6	8.721	8.721	21,2
Харків	91,4	7,4	4.671	4.671	11,4
Разом	474,4	18,2	24.959	13.392	16,2
до 1923/4					
1924/25	102,9	101,2	94,5	86,1	92,9
1925/26	103,8	104,7	105,0	109,2	81,8

Не дивлячись на ріст довжини вуличної мережі та числа прилучень (що правда дуже і дуже незначний) ріст цей дуже сильно відстає від росту населення міст і пересічний пропуск каналізаційних стоків на одного мешканця в рік сильно падає. До того в Дніпропетровському приєднано всього на всього 3,5 % домоволодінь, а в столиці - Харкові - 7,4 %. Такі низькі відсотки - це майже нічого. Крім того, в Дніпропетровському і Києві каналізаційні стоки зовсім не очищаються, а випускаються в ріку, при чому в Києві вище міста. Відносно каналізації комуністи не зробили навіть того поступу, який бачимо у водопостачанні. Не каналізовано ні одного нового міста і не осягнуто навіть довоєнного рівня праці в містах, де є каналізація. Отже санітарний стан міст не краще, а але гірше. Фінансові результати експлуатації каналізації такі:

	1925-26р.	1926/27р.	1927/28р.
Осн. кап. міл/к.	22,3	22,2	22,7
Зужиття в рік "	0,8	0,8	0,8
Прибутки в тис/карб.	1734,7	2189,9	2755,0
Видатки в т/к.	1253,5	1243,7	1236,0
Сальдо	+481,2	+946,2	+1519,0
Віднім. амортиз.	800,0	800,0	800,0
" погаш. боргів.	4,7	130,0
Зиск чи втрата	-233,5	+16,2	+(719,0)
Сальдо в % до вид.	+38,38	+76,07	+122,89
Зиск чи втрата в % до основного капіталу:			
з викл. пог/борг.	-1,42	+0,65	+3,16
з пог/боргів	-1,45	+0,07

Отже експлуатація каналізація в 1925/26 р. була втрачена і "проїдено" основний капітал; в слідуючих роках втрати немає, але нема і значнішого зиску на основний капітал. Ці відсотки з

ску до основного капіталу могли би створити ідею, що каналізація експлуатувалася в 1925/26 р. по принципу чистої затрати, а в слідуєчих роках майже по собівартості. Але такому висновку заперечує надзвичайно швидко зростаюче сальдо прибутків і видатків, як в абсолютних числах, так і в % до видатків. Цей ріст сальдо показує якраз навпаки: стремління експлуатувати каналізацію зі зиском; в 1927/28 р. на 100 карб., затрачених на експлоатацію за рік одержується 122,9 карб. Старе обладнання не видержує, нищиться надзвичайно швидко і вся штука політики комуністів полягає в тому, щоби одержати за рік стільки з населення аби покрити зухиття старого обладнання за рік (1926/27) і навіть проектується одержати невеличкий зиск на основний капітал (1927/28). В наслідок цих зусиль збільшено основний капітал каналізації за 3 роки всього на 400.000 карб. Чи не краще було б перекинути сюди хоч частину тих державних коштів, які з України йдуть в Москву і витрачаються союзним центром на каналізацію Альма-Ати, чи якоїсь иншої столиці Азійської республіки або автономної області, чи навіть під московських сел. Г.Ф.Геогієвський ("Ком.Дело" 1929 № 1. Стор. 48) пише про каналізацію в містах УСРР "питання оборони міст перед заразою шляхом збільшених асігнувань на очищення міст є в сучасний момент більш ніж актуальними і через те встало завдання - будувати й поширювати в великих містах каналізацію". - Десть літ стоїть це завдання, але досі зроблено комуністами-комунальниками як раз стільки, що нічого.

У містах УСРР є теж а с е н і з а ц і я н і в а л к и; дані про них маємо надто застарілі тож не будемо їх наводити, а обмежимося лише описом стану асенізації в столичному місті Харкові. ("Ком.Дело". 1928 № 10. Стор. 106-107). "В наслідок повільного темпу розвитку каналізації і незначного охоплення нею домоволодінь Харкову довго ще прийдеться користуватися послугами асенізаційної валики для санітарного очищення міста. Очищення в такий спосіб незручний тим, що воно

зв'язане зі занеачищенням повітря смородом, грязне і спричиняється до поширення захворювань. Все ж таки Харків на 80 % примушений користуватися як раз таким засобом очищення. Положення гірше ще тим, що значний відсоток (більше 50 %) падає на приватних підприємців-асенізаторів, які недобросовісно виконують санітарні правила при очищенні: загрязнення двору нечистотами, антисанітарний стан возів, опорожнювання бочок, користуючись темнотою, просто на вулиці міста, під вікнами квартир робітників (бо від цього зла терпить переважно околиця). Ці явища повторюються кожної ночі і адміністраційними засобами боротися з ними дуже важко..... (Автор рекомендує введення механічних бочок, зокрема автобочок) ... З введенням автобочок, - каже він далі, можна буде поставити питання про ліквідацію зливної станції, близке сусідство якої з комунальним базаром ані як не допомагає оздоровленню міста. Поки що, - думає автор, - вона необхідна, бо коні не встані вивозити бочки з нечистотою далеко за місто; -

Коли ось таке діється в столиці, то що ж твориться в провінціальних містах?!...

Г) ЛАЗНІ. Лазні є в 116 містах УСРР. В 1925/26 році 89 міст, про які є дані, мали 148 лазень, з того комгоспи мали 64,2% а різні урядництва та установи - 35,8 %. Комгоспи експлуатували безпосередньо 51,6 % своїх лазень, решту здавали в оренду. Пропущено за рік усіх (148) лазнях 6.901 тис. осіб з чого на лазні в містах з населенням по над 100 т. душ, припадає 2/3, а 5/6 на округові міста із одвідувань по всіх містах. Комгоспівські лазні відвідали 44,8 % відвідувачів всіх лазнів, орендованих - 8,5 % і лазні установ та урядництв - 46,7 %. Пересічне число відвідувань на рік на 1 мешканця в найбільших містах 2,8, а в найменших містах 1,4; цікаво, що в середніх містах (від 20 до 100 т/ж) в середньому припадає одне відвідання на 1 мешканця в рік. Не знати, чи це населення міст за час

революції так опустилося і недбає за чистоту свого тіла, чи це ладні такі, що населення не має охоти до них ходити. Г.Ф. Георгиевский знаходить, що це дуже високий коефіцієнт відвідування лазень (як людина раз в рік викупається?!) і каже, що "високий ріст відвідування лазень (по його даних на 100 душ населення в рік 1924/25 - 85 відвідувань, в 1925/26 - 119 і в 1926/27 - 123,2) являється вповні зрозумілим в умовах сучасної житлової тісноти, коли часто густо ванні кімнати перебудовані у житлові кімнати". ("К.Д". 1929. ШІ. стор. 48). При таких умовах комуналь-політики в УСРР повинні йти на зустріч населенню і дати йому дешеві лазні. Середня ціна білету в комунальних лазнях, за даними того ж п. Георгиевского, незмінна за ці роки (30 коп.) хоча житлова тіснота і умови гіршають. Експлуатація лазень дала такі наслідки:

	1925/26р.	1926/27р.	1927/28р.
Осн. кап.міл/карб.	5,2	5,7	6,5
Зужиття в рік.	0,3	0,3	0,3
Прибутки (тис/карб)	1140,3	1361,5	1924,5
Видатки " "	865,5	1135,3	1244,0
Сальдо т/кар.	+274,8	+226,2	+680,5
Віднім. амортиз.	300,0	300,0	300,0
" видат. по борг.	7,0	80,0
Зиск чи втрата	-32,2	-153,8	(+380,5)
Сальдо в тис до видатків	+31,75	+19,92	+54,70
Зиск чи втрата до основного капіталу в тис .			
З виключенням погашення боргів	-0,48	+1,25	+5,85
без цього викл.ч.	-0,61	-2,68

З приводу цих чисел можна повторити те, що сказано було про каналізацію. Тільки що тут "про

Ідання" капіталу затяглося ще на I рік.

д) РІЗНИЦІ.

Переходимо до сотанньої галузі комунального господарства, про яку маємо під руками дані - до різниць. В 1924/25 році було в 39 містах - 43 комунальних різниць, із яких в 6 містах були (6) здані комго спама в оренду. В 1926/27 році було у 40 містах теж 43 комунальних різниць, з яких в 7 містах було здано в оренду 7 різниць. За цей час відновила працю різниця в Купянці і закрито I різницю в Житомирі, в якому було їх 2 в 1924/25 році; Дніпропетровське має 3 різници, Харків - 2, Вінниця фігурує у статистичних даних - без різници. В 1924/25 р. в 42 різницях було забито 1107996 голів худоби (з того в 5 зданих в оренду - 120.190 голів), в 1926/27 р. забито 1.376.244 голів з того в 7 зданих в оренду - 212.618. Порівнюючи кількість забитої худоби в обох цих роках знаходимо зменшення у 8 містах, в тому числі у Полтаві (з 42 т. до 32 т.), Чернигові (14,9 до 12,0 тис.), в Сумах (26,3 т. до 22,7 т.) і инш.

Цікава річ, що у різницях зданих в оренду нема зменшення, а навпаки маємо збільшення і то значне (в Маріуполі в 1924/25 р. забито 24,5 т. голів худоби, а в 1926/27 р. різниця здана вже в оренду і в ній забито 51.000 худоби).

Цифри фінансового стану різниць такі:

	1925/26р.	1926/27р.	1927/28р.
Осн. кап. міл/карб.	4,9	5,7	6,5
Зужиття в рік "	0,1	0,1	0,2
Прибутки тис/карб	5003,2	4704,9	5518,6
Видатки "	1456,5	1798,7	1963,0
Сальдо	+3546,7	+2906,2	(+3555,6)
Віднім. амортиз.	100,0	100,0	200,0
" пог. боргів	129,0	90,0
Зиск в т/кар.	3317,7	2716,2	(3355,6)
Сальдо в % до вид.	93,54	161,57	165,91
Зиск в % до основного капіталу:			
По погашенню борг.	67,70	47,65
Без " боргів	70,34	49,23	51,62

Отже найбільше зисковим комунальним підприємством на Україні є різниця. Балабан і Лам, автори цитованої нами вище статті про комунальні тарифи у "Вестн. Фин". кажуть, що різниці в УСРР дають "п і в т о р а р а з и з г а к о м б і л ь ш е з и с к у, н і ж р і з н и ц і в РСФРР". Думаємо, що вийшлаби дуже цікава праця, як би дослідити, яку частку в продажній ціні м'яса займає комунальна такса в різниці і далі, як це відбивається на домашньому бюджеті робітників і службовців. Цікаві тако ж умови здачі в оренду комунальних різниць (Стат. Хроніка № 92).

У м о в и о р е н д и:

М і с т о. плата за рік інші зобов'язання. (т/к). На час
(в тис/карб)

Місто	плата за рік (в тис/карб)	інші зобов'язання. (т/к)	На час
Сталин	45	Капіт.ремонт на ...	35 I
Маріупіль	25	-	- IO
Артемівське	15	Ремонт на ..	2 I
Кривий Ріг	12,5	-	- 2
Проскурів	13,5	Поточ.рем.	- 4
Могилів	9,2	Ремонт на	2 I
Камянець	6,8	Ремонт і об-рудов.свиноб.	2,5 3

Орендаторами були: в Сталині, Маріуполі та Артемівському - Укрмясотрест; в Кривому Розі - Укрмясохолододобійня; в Проскуріві і Камянці - Райспілка, в Могилеві - приватні особи.

Найвигідніше таким чином для комгоспів виявилися умови з орендатором-державним підприємством. Найменше вигідним, порівнюючи з іншими, - з кооперативним підприємством.

Крім зазначених тут підприємств муніципалітети в УСРР мають такі підприємства: телефони, транспортні важки, похоронні бюро, річні перепари, стадійони та інш., про які ми не маємо відомостей. Комунальний кредит, як і фінансове госп подарство в цілому сподіємося розглянути окремо.

Закінчуючи наш огляд, констатуємо безперечний факт, що комунальне господарство УСРР повільно, правда, але розвивається: відновлюються підприємства, де-що робиться і що до зовнішнього впорядкування, все більше і більше інвестується капіталу в комунальне господарство, росте продукція комунальних послуг в абсолютних числах, в де-яких випадках теж відносно - на душу населення. Маючи на увазі, що підприємства комунальні переважно дуже старі (водогони в найбільших містах збудовані в 70 - 90-х роках мин/століття), можна сказати що треба було вкласти чималих зусиль на приведення їх до стану менше більше придатного для праці після руїни періоду т/зв. "воєнного комунізму". Але з другого боку ці успіхи за статистичними даними виглядають, нажаль, далеко гірше в практиці. Приклад цього бачимо в округовому місті Запоріжжю: "Бруковані вулиці, - пише комуніст Гріт, - стали цілком нікудишними. Місто забрукувало 7 т. метрів, але як? Як були вибоїни і ями, так вони і залишилися. Одиноке досягнення в "будівництві" брукованих вулиць, так це те, що кошти витрачені на громадські роботи попали до безробітних. Із за таких вулиць автобуси попрацюють тиждень, а потім два-три тижні їх направляють. Непридатні машини, пристосовані для пасажирів, коштували дуже дорого. Автобус ч.2 направляється вже місяців зо три, ч4 - теж, а ч-о. І тільки на днях після ґрунтового ремонту виїзав. А запоріжські робітники ходять пішки з околиць так як і раніш. Проекти!... Плани!... Не забули і про лазні. Місто витрачає на неї кожного року зі свого бідного дефіцитного бюджету тисячі карб. В цьому році біля лазні збудували гарненький, але цілком непотрібний будиночок, що коштував ні більше ні менше, як 20.000 карб. Колись в минулому, як лазня належала приватній особі, то працювала у весь тиждень і безовсяких перебудов давала гарненькі зиски. А зараз вони відкрита не більше як 4 рази на тиждень, а про прибуток хоч і не питає... Скоря поміч розїзжає на шкапах і прибуває де-кілька годин після того, як її викликали. Дяраві

бочки асенізаційної валки по дорозі до зливного місця розливають те, що везуть, по вулицях міста на електровні постійні аварії. Не давно була велика аварія, що вимагатиме витрати на 20.000 карб світла в багатьох районах міста не буде ще місяців з 8." ("Ком.Дело". 1928. № 3) .

Так!... А видний російський комуніст-комунальник Царев каже: "новий побут - одна із основ соціалізму, не здійснимий без добре налагодженого комунального обслуговування багатьох матеріально-культурних потреб населення". В такому разі соціал-зрадницькі і буржуазні комунальники в Зах Європі куди більше здійснюють комунізм, ніж комуністи в УСРР, які відстали в цьому відношенні від Зах. Європи принаймні на 100 років.

Друге наприкінцеве зауваження наше стосується перекидання повсяк час вини за сучасний, як ми бачили, невеселий стан комунального господарства комуністами на "громадянську війну" на Україні. Насамперед хто був винуватком вбєс на Україні? Чи не комуністична імперіялістична політика, що привела до війни РСФРР з Українською Народньою Республікою і захопивши Україну збройною силою зпринчинилася до того, що Україна стала тереном громадянської війни між російською червоною і російською реституційною арміями. Коли ж ця війна і викликала великі шкоди для комунального господарства українських міст, то знов же в цьому винна в першу чергу тактика комуністичної армії. Бомбардування міст (напр., Київ) переводилося виключно цієї армією; житлові будинки займалися і приводилися в непридатність до житла постійно в них цієї армії та заняттям під різні установи. Це називалося тоді: "Мир хижинам - війна дворцям"

Найбільші, однак, шкоди комунальному господарству заподіяла господарська політика комуністичної партії в період строгого проведення в життя проголошених засад комунізму в період т/зв "воєнного комунізму". Мілітаризація підприємств, - каже В. Владіміров про цей період, - призводила до надмірного їх надруження, в наслідок чого велика кількість підприємств цілком припинила працю.

Третє наше зауваження - це те, що муніципал на політика в УСРР антисоціяльна. Ця антисоціяльність виявляється насамперед в тому, що сучасні комунальники мало присвячували уваги тим галузям міського господарства, які мають найбільше соціально значіння: житлова справа, водопостачання, каналізація, асенізація, лазні, зелене насадження. В той час, коли в електрогосподарство за три роки (1925/26-1927/28) вкладено з бюджету 35,6 міл карб. на житлову справу при катастрофічному її стані - 32,6 міл. карб.; на трамвай і автобуси - 19,5 міл. карб., а на водогони - 11,9 міл. карб. В наслідок цієї диспропорції капітальних затрат, що відверотно пропорційні інтенсивності потреби в даних послугах, маємо "некоторую диспропорцию структуры основных капиталов", - як обережно каже комуніст Георгієвський, - ("К.Д." 1929. № I. стор. 46) і далі: "приходиться признати, що ріст продукції окремих видів комунальних підприємств відповідає в більшій або меншій степені напрямкові інвестування в комунальні підприємства". (там же стор. 48). Отже це треба читати: невідповідає напрямкові потреб. Ця диспропорція в піклуванні про окремі підприємства, без огляду на їх відносне соціально значіння, тісно звязана з основною лінією політики індустріалізації, однією із основ якої Ленін визнав електрофікацію. Чи ця "диспропорція" не вказує на те, що комунальники УСРР "за деревами лісу не бачать".

Антисоціяльність міської політики комуністів комунальників виявляється в тому, що вони продовжують політику дореволюційних міських дум, себ-то буржуїв-домовласників, що до забезпечення населення окремих районів міст (оволиць) комунальними послугами. Звідси то - малий відсоток домоволодінь приєднаних до водогонів, каналізації. Врукування і освітлення центру міста, де знаходяться будинки комгоспів, як і в старі часи, скупчує на собі всю увагу, сучасних "батьків міста". Ось слово комуніста Георгієвського (там-же стор. 50-51) "як відомо, націоналізовані домоволодіння, с домоволодіннями порівнюючи більше високої цінности,

які, як правило, не належали працюючому населенню. Порівнюючи дані про охоплення комунальними послугами населення в домоволодіннях різних форм експлуатації ми одержуємо порівнючу характеристику того, як задовольняються цими послугами працююче населення тих районів міста, які і зараз переважно є робітничими. По електричному освітленню в домах націоналізованого фонду охоплено населення 67,5% в містах з населенням більше 100 т.д. і 65,2% по всіх містах України. Аналогічно по будинках денационалізованого сектору - 20,4 і 14,9%. По водогону охоплено в містах з населенням більше 100 т.д. - 84,0%, по округових містах - 71,6% і по всіх містах України - 53,6% в домах націоналізованого сектору і аналогічні числа для домоволодінь денационалізованих - 31,3, 18,8 і 9,8%. Ті практичні висновки, які випливають з цих чисел, напрошуються самі собою"...

Антисоціалізм міської політики комуністів виявляється в тарифній політиці, яка по формальній структурі тарифів наче-то надзвичайно сприятлива для працюючих мас. В дійсності ж справа стоїть зовсім інакше. Комуністичний орган профспілок "Труд" за 18.11.1928 вказує на те, що в ССРР родина робітника тратить в рік 11,7% бюджету на житло, але тільки 5,1% бюджету на житлоплощу, а 6,6% бюджету на комунальні послуги. З інших джерел "К.Д." (1928 № 2) довідуємося, що в Харкові в центральних частинах міста видатки на комунальні послуги становлять майже 7%, а на околицях дуже мало забезпечених комунальними послугами - 4,0% бюджету.

Антисоціалізм комунальної політики комуністів в УСРР виявляється теж в географичному розподілі комунальними послугами населення особливо в робітничих районах. Ось що каже комуніст Танатар. "К.Д." 1928. №3. Комунальне господарство України характеризується досить значною концентрованою будучи скупчене в свобхосновних масивах в 4-х найбільших українських містах... 28,5% міського населення розпоряджають майже 80% всієї сили комунального господарства, тоді, як в розпорядженні 44% всього міського населення є лише біля 5% цієї сили... Округи, які за цілою низкою міркувань повинні мати підвищений рівень комунального госпо

дарства, позбавлений основних елементів комунального порядкування... Окрес Донбасу, насичені пролетарським елементом, де сконцентровано біля 80 % всієї каміновугільної і тяжкої промисловості радянського союзу, де переважна частина населення скупчена в містах, при такій відсталості комунального господарства, вимагають енергійного втручання з боку місцевих і центральних органів в справу його підняття... Коли додати суди якісну характеристику існуючих споруджень комунального порядкування в містах України, що уже на межі повного зужиття, то потреба в упорядкуванні приймає ще більші розміри."

Рекомендоване лікарство - "втручання" застосовувалось і досі, вся ж комунальна політика керується з центру і дала вона такі тяжкі наслідки... Чи не пора стати на шлях, який в Зах. Європі, зокрема в Англії та Німеччині дав і дає такі блискучі наслідки - шлях широкого демократичного самоуправління, а не поліційного бюрократичного централізованого місцевого управління, яким характеризується адміністративний устрій УСРР.

В дотеперішньому розвитку комунального господарства в УСРР маємо дві точки перелому в напрямку інтенсивнішого розвитку: в 1923/24 р. коли комуністи відмовилися від первісних гасел в комунальній політиці і в 1925/26 р., коли доведено на дуже обмежений вплив частини населення на ведення комунального господарства, покликуючи до життя міські ради. Будемо чекати слідуючого етапу. Він вже назріває.

Українська Господарська Акад.

Недєбради.
I. III. 1928.

Гр. Денисенко.

ВПЛИВ ОКРЕМИХ ФАКТОРІВ НА РОЗВИТОК ЗЕМЕЛЬНОЇ ОРЕНДИ НА УКРАЇНІ.

Дослідження впливу різних факторів, що визначають характер і напрям розвитку земельної оренди на Україні ще очікує свого, наукові цілі переслідуючого, масового статистичного спостереження.

На розвиток селянської земельної оренди має вплив цілий комплекс різних факторів, головними з них є: 1) розмір землеволодіння селянського господарства, 2) розмір його родини, 3) запас робочих рук в родині, 4) забезпечення господарства засобами с-господарського виробництва, 5) можливість приложення праці по за сільським господарством і висота оплати цієї праці, 6) розміри земельного орендного фонду і ціни на оренду землі і нарешті 7) рівень цін на с-господарські продукти. Комбінація цих факторів і степеню впливу кожного з них визначається потреба заарендовання або здачі землі в оренду. Кількісний вимір степені впливу кожного з означених факторів потребує спеціального статистичного дослідження, яке дало б можливість ясно означити напрям розвитку майбутніх орендних відносин на Україні. Таке дослідження ще довго ма-
будь буде у сфері бажаного.

Однак про ступінь впливу поодиноких важливіших факторів можемо судити на підставі зібраних мате

ріялів "Державної статистики України". По цих матеріалах можемо прослідити вплив на оренду слідуєчих трьох факторів: розмірів землекористування, розмірів родини і забезпечення робочою худобою. Нажаль радянська статистика подає матеріял про земельну оренду в таким вигляді, який тяжко надається до глибшого наукового аналізу, а саме: через різноманітність основної групування матеріялу (то по засівплощі, то по землекористуванню), як рівно ж і через відсутність повязанности усіх трьох факторів в комбінаційній розробці.

Однак і такий матеріял, при всіх його недостатках розробки, дає можливість бодай наближено встановити ступень впливу поодиноких факторів на розвиток земельної оренди і цим самим з'ясувати, що являється головним рушійним фактором в розвитку сучасних орендних відносин на Україні та в яким напрямі цей розвиток піде далі.

Характер сучасних орендних відносин на Україні представляє глибший соціально-економічний інтерес, ніж навіть в дореволюційний період. Як відомо, в дореволюційний період орендний фонд складався переважно з поміщицьких земель. Селянські землі займали в цім фонді малозначне місце. Попит на оренду землі предявлявся, головним чином, малоземельним селянством. Отже оренди в відносини виникали між малоземельним селянином і великоземельним власником. Головним діючим фактором в розвитку земельної оренди виступав земельний голод, який визначав переважно продовольчий характер оренди. Дореволюційна оренда за тодішніх аграрних відносин була неминучим і цілком зрозумілим явищем.

Аграрна революція на Україні була викликана якраз тою причиною, яка викликувала і земельну оренду - земельним голодом. Здавалось - аграрна революція, задовольняючи земельний голод, мала б усунути на далі саму можливість та потребу оренди в широких розмірах. Так здавалось і все очікували носії ідей аграрної революції.

Однак реальне життя зробило крутий поворот в не очікувану сторону і поставило перед фактом не тільки виникнення знову земельної оренди, але і широкого її розвитку.

Характер і напрям розвитку пореволюційної земельної оренди, як побачимо далі, є діаметрально-протилежний ніж оренди дореволюційної.

Оренда землі в умовах радянського режиму є хоч і не бажаною, але законною дитиною НЕН"а. Бсупереч всім бажанням її батьків розвиток цієї дитини йде буйним зростом. Які вона предявить права на льогічні наслідки, впливаючі з факту її народження, це і є одним з інтересних питань пореволюційної оренди на Україні.

Перш ніж перейти до розгляду поодиноких факторів впливаючих на сучасну оренду на Україні, подамо коротку ілюстрацію про загальний динамічний розвиток її.

Розвиток орендних відносин за останні 4 роки показують дані нижчейдучої таблиці № I-А.

Від придатної площі! I 924 I 925 I 926 I 927
в селіск. користув. I

Здачі землі в ор. 2,9 2,7 3,2 5,2

З заорендовання зем. 3,6 3,9 4,0 4,4

З господарств, що
втягнені в орендні
відносини.

Здачких зем. в орен. 5,3 5,5 6,7 10,8

Що орендують землю 5,9 6,6 7,3 10,5

Разом здачких і о-
рендуючих.... 11,2 12,1 14,0 21,3

Примітка: Таблиця складена за даними весняних вибірових обслідувань селянських господарств України за відповідні роки. Всі далі йдучі дані взяті з тих же джерел за відповідні роки.

З наведеної таблиці ясно видно, що орендний земельний оборот поступово з року на рік зростає, орендний фонд безпереривно поширюється. Не менше ж ясно видно, як безупинно зростає степень втягнення селянських господарств в орендні відносини: за 3 роки, порівняючи рік 1927 з роком 1924-тим, ця степень росту збільшується майже вдвоє, досягаючи 10,8 % господарств що здають в оренду землю і 10,5 % господарств, що її орендують, а разом втягнені в орендні відносини г-ва складають 21,3 % всіх селянських господарств.

Подивимося тепер які соціально економічні групи селянських господарств і в якій мірі виступають в орендних відносинах. Слідуюча таблиця (див. на слідуючій сторінці) № 2, не тільки розкриває внутрішній зміст сучасних орендних відносин на Україні, але одночасно з тим кидає перше пасмо світла на характер самої оренди.

Дані таблиці висвітлюють дві сторони процесу:

1) Сопоставляючи % господарств по засівних групах орендуючих землю і здаючих її в оренду спостерігаємо діаметральне-протилежне зворотне явище. Орендарем землі виступають заможніші господарства і чим вища по засівній площі група, тим збільшується відсоток господарств, що орендують землю. За те здавцем землі є дрібні малоземельні господарства і чим малоземельна група є менша, тим більший відсоток господарств віддає своєю землею в оренду *).

*) Дивись дані таблиці по вертикалі.

Табл. № 2. Ч г-в відповідної групи орендує або здає в оренду
орну землі р.

Г р у п и		З д а ю т ь в о р е н д у .					О р е н д у ю т ь .						
		1924	1925	1926	1927	1924	1925	1926	1927	1924	1925	1926	1927
Без засіву													
До 1,01 дес.		10,8	13,9	14,6	29,9	1,6	1,2	1,4	2,6	0,3	0,3	0,3	0,3
Од 1,01 - 2,01 д.		4,5	4,6	5,9	10,0	1,8	1,8	2,2	3,3				
" 2,01 - 3,0 дес.		4,2	3,8	4,8	6,4	2,8	3,3	3,6	5,5				
" 3,01 - 4,0 "		4,4	4,1	4,7	5,7	4,3	5,2	5,7	8,4				
" 4,01 - 6,0 "		4,6	3,0	4,8	6,1	7,0	8,1	9,0	12,5				
" 6,01 - 9,0 "		4,5	4,2	5,3	6,6	13,0	14,3	15,9	20,0				
" 9,01 - 15,0 "		3,4	3,2	4,4	4,8	24,3	26,7	28,3	32,3				
15,01 і більше "		1,8	1,7	2,4	2,9	39,4	48,7	52,0	55,7				

Соціальна природа сучасного орендаря і здавця в оренду цілком ясна. З цього факта стає очевидним і те - який характер має сучасна оренда - вона не є в своїй масі продовольчо-трудовою, як це переважно було до аграрної революції, а є так би мовити характеру підприємничо-трудового.

2) Простежуючи динаміку *) орендних відносин по окремих групах господарств спостерігаємо, що в цілому як по здачі землі так і по оренді в динамічному розвитку оренди зростає втягнення в орендні відносини всіх груп господарств. Це цілком відповідає загальній тенденції динамічного розвитку земельної оренди, як це було показано на даних табл. III. Разом з тим з динаміки втягнення господарств в орендні відносини видно, як відбувається поступовий ріст на двох протилежних бігунах - з року на рік безупинно і в значній мірі зростає відсоток здавчих в оренду дрібних господарств і в тій мірі на протилежнім кінці зростає відсоток господарств, що орендують землю - серед господарств заможніх. Отже орендний земельний оборот в сучасному українському селі ведуть дві протилежні крайні групи і орендні відносини виникають якраз, головним чином, між цими крайніми групами. Середняцькі групи під цим оглядом (коли ми візьмемо на увагу засівні групи від 2 до 4 десятин) в орендні відносини втягнуті найменше: господарств здавчих і орендуєчих землю ця група складає в 1927 р. від II до 13 %, в той час, як крайні групи - малоземельні до 1 дес. засівають складають здавчих і орендуєчих більше 32 % від всіх господарств своєї групи, а великоземельні, з посівплощею більше як 15 дес., втягнених в оренду господарств складають більше як 58 %.

З наведеного загального динамічного розвитку оренди видно, що фактор забезпечення землею виявляє великий вплив на орендні відносини.

*) Дивись дані таблиці по горизонталі.

Подивимось тепер, як цей фактор в комбінації з іншими факторами, впливає на сучасну земельну оренду на Україні, а саме в зв'язку 1) з розміром родини господарства і 2) з розміром забезпечення робочою худобою го-ва.

Зупинимось спочатку на комбінаційній розробці статистичного матеріалу про оренду по засів площі і родинності.

Нижчейдуча таблиця № 3. показує, що чим менша родина, тим більший відсоток господарств даної земельної і родинної групи бере землі в оренду. Виїмок з цього загального явища творять лише перші малоземельні групи до 3 дес. засіву. Всі інші групи з невеликими винятками ясно виявляють згадану тенденцію.

В задачі землі в оренду виявляється та сама тенденція, однак менш виразно в цілому.

Чим пояснюється таке явище? Пояснення цьому факту треба шукати в психологічних мотивах господарюючого суб'єкта. Статистично цей факт було б легко об'яснити, коли б ми мали комбінаційну розробку матеріалу по засівплощі в зв'язку з забезпеченням господарства молодих і робочими силами. Нажаль такої розробки нема. Доводиться з'ясування виводити посередньо. Родина з 1 або 2 - 3 душами - це мусить бути родина переважно молода, повна сил, енергії і пройнята духом нагромадження капіталу в господарстві. Така родина живе на початку свого віку підприємничими мотивами, а свіжа її енергія дає стимули до такої господарчої підприємчості.

Таке пояснення знаходить своє підкріплення в даних слідуючої таблиці (№ 4. див. стор. 89), яка показує скільки припадає орендованої землі на душу у відповідних родинних і земельних групах. З цих даних видно, що чим менша родина при рівності земельного забезпечення, тим більше вона заорендовує землі на душу.

Таким чином фактор родинності в заоренованих землях виявляє відворотний вплив - чим менше

Табл. № 3. № Г-В, що орендують і здають в оренду орну Земля. Дані 1924 р.
 (По У К Р А І Н І)

Групи Г-В. ІЗем-І

по душах: к. І. Ікас. 1, 1-3. 3, 1-6. 6, 1-9. 9, 1-12. 12, 1-15. 15, 1-21, В/21 Равоч

3 І Душею.	0,37	0,59	4,89	10,90	10,00	53,83	40,00	60,00	1,63
2 - 3 Душі.	0,81	1,08	3,35	12,65	23,30	28,90	36,88	23,35	4,02
4 - 6 "	1,08	1,67	2,77	5,36	11,90	20,61	30,65	40,92	5,31
7 і більше	0,79	2,00	3,29	4,39	6,30	10,92	18,11	30,41	7,92
Р з о м.	0,81	1,32	3,04	6,03	10,48	15,45	22,01	32,52	5,43
<p>№ Г-В, що орендують орну землю від загальної ч-в Г-В відповідної групи.</p> <p>*****</p> <p><u>№ ГОСПОДАРСТВ, що здають орну землю від загальної ч-в Г-В. Відповідн. Групи.</u></p>									
3 І Душею.	14,74	4,18	4,68	1,81	5,0	-	-	-	7,53
2 - 3 Душі.	16,35	4,44	3,83	3,74	4,57	4,13	3,42	6,67	5,09
4 - 6 "	14,79	5,54	4,51	4,34	4,04	3,67	2,95	1,57	4,90
7 і більше	16,45	6,86	4,66	4,55	5,15	3,95	3,34	1,66	4,62
Р з о м:	15,54	4,98	4,34	4,33	4,54	3,85	3,24	1,82	4,98

Таблиця № 4. Розміри орендування і здавання орної землі на Душу.
(П о у к р а Г и і)
дані 1924 р.

Групи г-в. В г-вах, що орендують орну землю припадає на 1 Душу оренд. землі по душах: 1, 1-3. 3, 1-6. 6, 1-9. 9, 1-12. 12, 1-15. 15, 1-21. 21 і б.										
3 І душою	0,45	1,53	2,23	3,46	6,00	5,85	7,50	5,17		
2 - 3 д.	0,27	0,35	0,42	0,83	1,26	1,83	3,10	4,93		
4 - 6 "	0,22	0,17	0,24	0,35	0,49	0,69	1,06	2,18		
7 і біл.	0,31	0,12	0,15	0,21	0,23	0,33	0,43	1,00		
Разом.	0,27	0,27	0,25	0,34	0,40	0,49	0,64	1,22		

В г-вах, що здають орну землю в оренду званої землі припадає на Душу:

3 І душою	1,72	1,43	2,63	5,00	1,75					
2 - 3 д.	1,07	0,74	0,67	1,06	1,24	1,30	1,45	2,86		
4 - 6 "	0,77	0,59	0,56	0,53	0,60	0,59	0,71	0,59		
7 і біл.	0,68	0,39	0,48	0,41	0,40	0,40	0,37	0,52		
Разом.	0,86	0,66	0,58	0,52	0,51	0,47	0,45	0,60		

на родину, тим більше вона бере в оренду землі на душу і разом з тим явище оренди більш інтенсивно поширюється в малородинних групах. Степень же поширення земельної оренди як по кількості орендованої землі на душу, так і по інтензивності втягнення господарств в орендні відносини йде по лінії збільшення земельної групи, тоб-то фактор забезпечення землею виявляє себе більш сильним, ніж фактор родинності.

Виникає питання чим же з'ясувати той факт, що ті самі тенденції фактор родинності виявляє і при здачі землі, що і при заоренованих її. Очевидно причина лежить в тім, що здавати землю в оренду примушені якраз ті господарства, котрі при малородинності не мають тих передумов, які є у орендувачих, а саме: достатньої робочої сили і саме головне підприємничих господарчих мотивів. Само собою, що на здачу землі в оренду малородинними господарствами може також впливати і факт слабого забезпечення не тільки робочими руками, але і знаряддями праці та двигуною робочою силою.

Нам залишається тепер простежити який вплив на аренду виявляє третій фактор - забезпечення господарства робочою худобою.

Робочу худобу в селянському господарстві можемо сміло рахувати як головного репрезентанта сільсько-господарського капіталу, що його прикладають в рільництві. Таким чином по впливу фактора забезпечення робочою худобою на розвиток оренди, можна судити про вплив сільсько-господарського капіталу на оренду землі. Дані табл. № 5 (див. слід. сторінку).

в комбінації забезпечення господарств засівплощем в зв'язку з забезпеченням робочою худобою показують на тісний зв'язок оренди з забезпеченням господарства робочою худобою - при рівності земельного забезпечення чим більш забезпечані господарства робочою худобою, тим вищий відсоток їх бере

Табл. № 5. % г-в, що орендують і здають в оренду орну землю. (По Україні без Полісся)
Дані 1925 р.

Забезпеченність: худобою робочою землею:								
в десятинах. худ. штук робочої худоби.								
Безземелні. - - - - -								
До I дес.	2,95	4,29	2,04	-	-	-	-	2,99
I, I-3 "	1,66	2,59	4,36	-	-	-	-	2,00
3, I - 6.	2,35	4,45	6,95	5,36	-	-	-	3,87
6, I - 9.	3,72	8,01	9,81	12,07	13,16	20,00	-	7,41
9, I - 12.	5,13	11,79	6,72	18,53	12,75	22,22	-	12,02
12, I - 15.	6,86	16,51	21,06	21,81	27,62	30,72	-	18,50
15, I - 18.	6,60	17,22	15,47	23,15	29,83	22,57	-	22,16
18, I - 21.	14,86	15,97	28,90	32,10	29,87	45,83	-	28,06
21, I - 24.	17,25	35,42	37,71	42,44	42,75	42,41	-	38,84
24, I - 30.	26,31	27,91	39,92	39,31	35,52	41,56	-	37,81
30, I і б.	?	44,44	48,90	54,15	52,50	49,83	-	50,50
Разом:	2,56	6,56	13,30	23,60	32,79	41,85	-	7,34

Продовження таблиці на слідуючій стор.

На цій таблиці зазначено % господарств, що орендують орну землю від загального числа господарств відповідної групи.

Табл. 5-а (продовження). % г-в, що орендують і здають в оренду орну землю. (По Україні без Полісся). дані 1925 року.

Забезпеченість:		робочою худобою						
землю:								
в	Без!до	І.	І-2.	І-3.	І-4.	4 і б.	Разом.	
десятинах.	худі	штук	робочої	худобя				
Безземел.	46,40	45,46	20,00	-	-	-	44,06	
До І дес.	25,86	9,85	6,12	25,00	-	-	25,06	
І,І - 3.	8,78	1,63	0,77	-	-	-	7,14	
3,І - 6.	7,71	1,40	0,75	1,79	-	-	4,26	
6,І - 9.	10,47	2,26	1,49	0,86	-	-	4,41	
9,І- 12.	10,01	3,43	1,33	0,96	-	-	3,79	
12,І-15.	9,39	3,73	1,55	0,80	1,10	-	3,02	
15,І-18.	7,44	6,46	0,97	0,22	1,83	-	2,70	
18,І-21.	4,05	3,87	2,16	1,03	1,15	-	2,04	
21,І-24.	17,25	4,17	1,35	-	0,72	-	1,58	
24,І-30.	5,26	4,65	1,15	-	0,40	1,30	0,87	
30 і б.	-	-	2,22	1,10	0,63	0,73	1,01	
Разом.	10,67	2,09	1,24	0,87	0,82	0,54	5,81	

На цій таблиці зазначено % господарств, що здають в оренду орну землю від загального числа господарств відповідної групи.

землю в оренду і навпаки. - чим менше господарства забезпечені робочою худобою, тим більший відсоток таких господарств здає землю в оренду. Прямий вплив забезпечення робочою худобою на земельну оренду цілком ясний і сам по собі факт легко об'яснимий - при всіх інших рівних умовах рішучий вплив на заорендовання або здачу землі в оренду виявляє двигунова жива сила в господарстві, якою є робоча худоба, а присутність робочої худоби вже свідчить і про забезпечення іншим знаряддям праці.

Однак і при аналізі комбінаційних даних по забезпеченню робочою худобою спосетеріагно тех саме явище, що і при комбінаційній розробці по степені родинности - фактор землезабезпеченности виявляє себе більш сильно, ніж фактор забезпечення робочою худобою.

На підставі статистичного аналізу степені впливу поодиноких факторів на розвиток оренди можна зробити слідуєчий висновок:

На заорендовання землі впливає в порядку степені впливу: насамперед вища степенъ землезабезпечення, далі більше забезпечення робочою худобою і нарешті психологічні підприємничі мотиви господарського субекта, які в найвищій мірі виявляються у молодих господарів.

На здачу землі в оренду впливає низька степенъ землезабезпечення, крім груп найменших і мале забезпечення робочою худобою.

Таким чином можемо сконстатувати, що орендарем землі являється більш сильне господарство зі загальною господарською міццю і здавцем землі є господарство економічно слабе. Само мобою, що більш слабими господарствами є ті, які виникли після аграрної революції, які не мали і не мають ні психологічних, ні господарських підстав для дальшого свого розвитку. Це в більшості ті елементи, які одержали землю, ніколи біля неї не працюючи і не збираючи на ній працювати в майбутньому. Це так зване "червоне дворянство".

котре одержавши землю, являючись по психології батраком, міським робітником або урядовцем, біля землі працювати не може і стремить повернутись до попередньої своєї діяльності, яка дає йому головний заробіток, а одержану землю такий елемент здає в оренду.

Одночасно з цим орендний земельний фонд творять і інші групи, а це саме ті селянські групи, які, поступово відриваючись від сільського господарства, переходять в категорію міських робітників.

Цим і пояснюється, що втягнення дрібних господарств в орендні відносини з кожним роком росте. А з цього випливає, що дальший вплив селянських елементів до міста буде ще більше розширювати орендні відносини.

Які наслідки випливають з розвитку земельної оренди є само собою зрозумілим - сучасна оренда за совіцького режиму є ніщо інше, як відновлення в орендній формі товарного земельного обороту, а дальший її розвиток неминуче потягне за собою і дальші льогичні наслідки, що випливають з економічно-життєвої необхідності, яку витворить само життя.

М. Малашко.

КООПЕРАТИВНИЙ ВІДДІЛ УКРАЇНСЬКОЇ ГОСПО-
ДАРСЬКОЇ АКАДЕМІЇ в Ч.С.Р.

Кооперативний рух на протязі багатьох десятиліть від початків свого розвитку не викликав до себе особливого інтересу з боку представників науки. Належне зацікавлення ним помічається тільки в останні часи. Пояснюється це не лише неприязним відношенням до кооперативного руху, свідомим негуванням його. Це пояснюється особливо тим, що розвиток усякого явища, всякого руху не йде рівнобіжно з його науковим з'ясуванням та об'ясненням. Перший випереджає останні. Для того, щоб зробитися помітним для ока спостерігача, для того, щоб перемогти консервативність людського думання й стати об'єктом наукового дослідження, кооперативний рух мусів досягнути якоїсь величини, набрати певного розміру. Як об'єкт же для наукового дослідження - в широкому розумінні - кооперативний рух був на протязі довшого часу мало помітний для ока дослідувача.

Але нині кооперативний рух досяг уже таких розмірів, набрав уже такого значіння, що його не може обійти наукове дослідження, незалежно від того чи якого ставлення до нього. Поруч з розвитком кооперативного руху росте і зацікавлення ним. Цікавиться ним також і наука в особі її представників. Підтвердженням для цього може служити хоч би й такий факт.

Зі загальної кількості 134 докторських дисертацій про соціяльні організації, що виголошені були в 1924 р. на високих школах Німеччини, 58 дисертацій (43 %) присвячено кооперативному руху і

В зв'язку з великим розвитком кооперативного руху з'являється потреба в його систематичному студіюванні. З одного боку в міру зросту кооперативного руху, з'являється все більша потреба в технічних і адміністративних силах - керівниках, що, в інтересах успішного розвитку руху, повинні бути всебічно ознайомленими зі змістом, формами й тенденціями його. З другого боку, кооперативний рух в своєму розвитку зустрічається з все більшими труднощами та ускладненнями, як внутрішнього так і зовнішнього характеру, які вимагають теоретичного їх розрішення, щоби в такий спосіб вплинути на практичний стан речей. Все це досягається, вірним, може бути досягнуто, лише систематичним студіюванням кооперативного руху, та, розуміється, тих умов і обставин, серед яких цьому рухові доводиться розвиватися.

В практиці вже мають місце спроби йти назустріч вимогам кооперативного життя. Студіювання кооперативного руху проклало вже шлях до високої школи. Так, напр., в Німеччині студіювання кооперативного руху переводиться шляхом кооперативних семінарів, що засновуються при де-яких правничих чи суспільно-господарських факультетах, або шляхом введення в обсяг програму високих шкіл також як предмету навчання. Та не лише в Німеччині, а й в інших країнах також переводиться систематичне студіювання кооперації на високих школах.

Одною з ширших спроб систематичного студіювання кооперативного руху слід вважати також Кооперативний Відділ Економічно-Кооперативного Факультету Української Господарської Академії в Ч.С.Р.

І. Завдання й організація Кооперативного Відділу У.Г.А. Кооперативний відділ Української Господарської Академії в ЧСР має своїм завданням підготовляти до практичної діяльності та до теоретичної праці кооператорів, себ-то, має своїм

завданням здійснювати широке систематичне ознайомлення з теорією і практикою кооперативного руху.

Кооперативний рух по своїй істоті є рухом економічно-соціальним. Цілі, які ставить собі кооперативний рух - це зміна існуючих економічних, а відтак і соціальних відносин сучасного суспільства. З огляду на це кооператорові в його діяльності, чи практичній, чи теоретичній, доводиться безперестанно здибати й розв'язувати економічні і соціальні питання. Приймаючи все це на увагу, Кооперативний відділ стрімить уможливити для кооператорів як найповніше ознайомлення з науками економічними і соціальними.

Кооперативний відділ є одним з трьох відділів Економічно-Кооперативного Факультету УГА. Організація Відділу знаходиться в тісному зв'язку з організацією цілого факультету.

Економічно-Кооперативний Факультет складають 20 кафедр, які можна поділити на загальні і спеціальні. Зі становища кооперативного відділу буде загальних кафедр - 16, спеціальних - 4, а саме

Спеціальні кафедри:

1. Теорії Кооперації	3. Кооперація споживачів
2. Історії Кооперації	4. Кооперація продуцент.

Загальні кафедри:

I. Народнього Г-ва	II. Соціології.
2. Теорії Статистики	12. Державного та міжнародного права.
3. Господарської "	13. Адміністративного Права.
4. Соціальної статист.	14. Приватного Права.
5. Економічної Географії	15. Місцевого Самоврядування.
6. Соціальної політики	16. Соціальної Гігієни та санітарії.
7. Економічної політики	
8. Фінансів	
9. Приватної Економії	
10. Рахівництва.	

2. План навчання. План навчання на Кооперативному Відділі поділяється на ОСНОВНИЙ і СПЕЦІАЛЬНИЙ. Основний план навчання є спільним для всіх відділів Факультету. Спеціальний охоплює предмети, які викладають ся лише кооператорам.

А. ОСНОВНИЙ ПЛАН НАВЧАННЯ.

Ч-о	Предмети:	Годин семестрових	
		теорет.	практичн.
I.	Історія господарського нобуту	3	-
2.	Теорія політ. економії	5	-
3.	Статистика:		
	а) загальна	3	2
	б) історія	2	-
	г) демонологія	2	2
4.	Історія соц-екон. думок	4	-
5.	Економічна географія:		
	а) України	2	2
	б) Світова загальна і регіональна	5	2
	в) Чехословаччини	1	-
6.	Теорія кооперації	3	1
7.	Історія Кооперації	4	1
8.	Економія і пол. промислов.	4	2
9.	Фінансова наука	6	-
10.	Загальне рахівництво	2	2
11.	Торговельне рахівництво	2	2
12.	Вправи з рахівництва	-	6
13.	Приватна економія	4	2
14.	Соціяльна політика	4	-
15.	Охорона праці	2	-
16.	Соціологія (вкл. теор. нації)	6	-
17.	Новітня історія	4	-
18.	Історія України	4	-
19.	Загальна наука Права	3	-
20.	Політичне право.	4	-
21.	Адміністративне право	5	-
22.	Цивільне право і процес	5	-

23.	Торгов. право з вексл. і чековим	4	-
24.	Міжнародне право	2	-
25.	Гроші і банки	4	-
26.	Міжнар. торговельна політика	3	I
27.	Місцеве самоврядув. (істор.госп. і фінанси)	6	I
28.	С-г. економія і аграрна політика	5	-
29.	Товарознавство (з хем. технолог)	4	-
30.	Соціяльна гігієна	3	-
31.	Комерційна арифметика	2	I
32.	Основи хемії	4	-
33.	Фізика	3	I
34.	Водне господарство	2	-
35.	Вступ до фізичного аналізу(необовяз)	3	-
36.	Енциклопедія сільськ. гос-ва	2	-
37.	Українська мова	3	-
38.	Чеська мова	8	-
39.	Німецька, французька або англ. мов.	20	-
40.	Стенографія (необовязк)	8	-
41.	Хлібна торгівля	2	I
42.	С-господарська статистика	2	-
43.	Організація сільськ-гос-ва	2	-

Б. СПЕЦІАЛЬНИЙ ПЛАН НАВЧАННЯ:

I.	Споживча кооперація	3	I2
2.	Кооперативний кредит	4	6
3.	Кооперат. збут с-г. продуктів	3	-
4.	Копн. постачання машин і сировини	I	-
5.	Молочарські спілки	I	-
6.	С-г. електрична кооперація	2	-
7.	Продукційна Кооперація	I	-
8.	Методика рахівництва спож. т-в	2	I
9.	" " кредитових т-в	I	I
10.	Рахівництво виробничих кооперативів	I	I
II.	Асекураційна кооперація	I	-
13.	Ревізія	2	4
13.	Організація та ведення Зборів	I	-

дарства, позбавлений основних елементів комунального порядкування... Окрес Донбасу, насичені пролетарським елементом, де сконцентровано біля 80 % всієї каміновугільної і тяжкої промисловості радянського союзу, де переважна частина населення скупчена в містах, при такій відсталості комунального господарства, вимагають енергійного втручання з боку місцевих і центральних органів в справу його підняття... Коли додати суди якісну характеристику існуючих споруджень комунального порядкування в містах України, що уже на межі повного зужиття, то потреба в упорядкуванні приймає ще більші розміри."

Рекомендоване лікарство - "втручання" застосовувалось і досі, вся ж комунальна політика керується з центру і дала вона такі тяжкі наслідки... Чи не пора стати на шлях, який в Зах. Європі, зокрема в Англії та Німеччині дав і дає такі блискучі наслідки - шлях широкого демократичного самоуправління, а не поліційного бюрократичного централізованого місцевого управління, яким характеризується адміністративний устрій УСРР.

В дотеперішньому розвитку комунального господарства в УСРР маємо дві точки перелому в напрямку інтенсивнішого розвитку: в 1923/24 р. коли комуністи відмовилися від первісних гасел в комунальній політиці і в 1925/26 р., коли доведено на дуже обмежений вплив частини населення на ведення комунального господарства, покликуючи до життя міські ради. Будемо чекати слідуючого етапу. Він вже назріває.

Українська Господарська Акад.

Недєбради.
I. III. 1928.

Гр. Денисенко.

ВПЛИВ ОКРЕМИХ ФАКТОРІВ НА РОЗВИТОК ЗЕМЕЛЬНОЇ ОРЕНДИ НА УКРАЇНІ.

Дослідження впливу різних факторів, що визначають характер і напрям розвитку земельної оренди на Україні ще очікує свого, наукові цілі переслідуючого, масового статистичного спостереження.

На розвиток селянської земельної оренди має вплив цілий комплекс різних факторів, головними з них є: 1) розмір землеволодіння селянського господарства, 2) розмір його родини, 3) запас робочих рук в родині, 4) забезпечення господарства засобами с-господарського виробництва, 5) можливість приложення праці по за сільським господарством і висота оплати цієї праці, 6) розміри земельного орендного фонду і ціни на оренду землі і нарешті 7) рівень цін на с-господарські продукти. Комбінація цих факторів і степеню впливу кожного з них визначається потреба заарендовання або здачі землі в оренду. Кількісний вимір степені впливу кожного з означених факторів потребує спеціального статистичного дослідження, яке дало б можливість ясно означити напрям розвитку майбутніх орендних відносин на Україні. Таке дослідження ще довго ма-
будь буде у сфері бажаного.

Однак про ступінь впливу поодиноких важливіших факторів можемо судити на підставі зібраних мате

ріялів "Державної статистики України". По цих матеріалах можемо прослідити вплив на оренду слідуючих трьох факторів: розмірів землекористування, розмірів родини і забезпечення робочою худобою. Нажаль радянська статистика подає матеріял про земельну оренду в такому вигляді, який тяжко надається до глибшого наукового аналізу, а саме: через різноманітність основної групування матеріялу (то по засівплощі, то по землекористуванню), як рівно ж і через відсутність повязанности усіх трьох факторів в комбінаційній розробці.

Однак і такий матеріял, при всіх його недостатках розробки, дає можливість бодай наближено встановити ступень впливу поодиноких факторів на розвиток земельної оренди і цим самим з'ясувати, що являється головним рушійним фактором в розвитку сучасних орендних відносин на Україні та в яким напрямі цей розвиток піде далі.

Характер сучасних орендних відносин на Україні представляє глибший соціально-економічний інтерес, ніж навіть в дореволюційний період. Як відомо, в дореволюційний період орендний фонд складався переважно з поміщицьких земель. Селянські землі займали в цій фонді малозначне місце. Попит на оренду землі предявлявся, головним чином, малоземельним селянством. Отже оренди в відносини виникали між малоземельним селянином і великоземельним власником. Головним діючим фактором в розвитку земельної оренди виступав земельний голод, який визначав переважно продовольчий характер оренди. Дореволюційна оренда за тодішніх аграрних відносин була неминучим і цілком зрозумілим явищем.

Аграрна революція на Україні була викликана якраз тою причиною, яка викликувала і земельну оренду - земельним голодом. Здавалось - аграрна революція, задовольняючи земельний голод, мала б усунути на далі саму можливість та потребу оренди в широких розмірах. Так здавалось і все очікували носії ідей аграрної революції.

Однак реальне життя зробило крутий поворот в не очікувану сторону і поставило перед фактом не тільки виникнення знову земельної оренди, але і широкого її розвитку.

Характер і напрям розвитку пореволюційної земельної оренди, як побачимо далі, є діаметрально-протилежний ніж оренди дореволюційної.

Оренда землі в умовах радянського режиму є хоч і не бажаною, але законною дитиною НЕН"а. Бсупереч всім бажанням її батьків розвиток цієї дитини йде буйним зростом. Які вона предявить права на льогічні наслідки, випливаючі з факту її народження, це і є одним з інтересних питань пореволюційної оренди на Україні.

Перш ніж перейти до розгляду поодиноких факторів впливаючих на сучасну оренду на Україні, подамо коротку ілюстрацію про загальний динамічний розвиток її.

Розвиток орендних відносин за останні 4 роки показують дані нижчейдучої таблиці № I-А.

Від придатної площі! 1924 1925 1926 1927
в селіск. користув. !

Здачі землі в ор. 2,9 2,7 3,2 5,2

З заорендовання зем. 3,6 3,9 4,0 4,4

З господарств, що
втягнені в орендні
відносини.

Здаччих зем. в орен. 5,3 5,5 6,7 10,8

Що орендують землю 5,9 6,6 7,3 10,5

Разом здаччих і о-
рендуючих.... 11,2 12,1 14,0 21,3

Примітка: Таблиця складена за даними весняних вибірових обслідувань селянських господарств України за відповідні роки. Всі далі йдучі дані взяті з тих же джерел за відповідні роки.

З наведеної таблиці ясно видно, що орендний земельний оборот поступово з року на рік зростає, орендний фонд безпереривно поширюється. Не менше ж ясно видно, як безупинно зростає степень втягнення селянських господарств в орендні відносини: за 3 роки, порівнюючи рік 1927 з роком 1924-тим, ця степень росту збільшується майже вдвоє, досягаючи 10,8 % господарств що здають в оренду землю і 10,5 % господарств, що її орендують, а разом втягнені в орендні відносини г-ва складають 21,3 % всіх селянських господарств.

Подивимося тепер які соціально економічні групи селянських господарств і в якій мірі виступають в орендних відносинах. Слідуюча таблиця (див. на слідуючій сторінці) № 2, не тільки розкриває внутрішній зміст сучасних орендних відносин на Україні, але одночасно з тим кидає перше пасмо світла на характер самої оренди.

Дані таблиці висвітлюють дві сторони процесу:

1) Сопоставляючи % господарств по засівних групах орендуючих землю і здаючих її в оренду спостерігаємо діаметральне-протилежне зворотне явище. Орендарем землі виступають заможніші господарства і чим вища по засівній площі група, тим збільшується відсоток господарств, що орендують землю. За те здавцем землі є дрібні малоземельні господарства і чим малоземельна група є менша, тим більший відсоток господарств віддає своєю землею в оренду *).

*) Дивись дані таблиці по вертикалі.

Табл. № 2. Ч г-в відповідної групи орендує або здає в оренду
 о р н у з б м з р.

Г р у п и		З д а ю т ь в о р е н д у .					О р е н д у ю т ь .						
		1924	1925	1926	1927	1924	1925	1926	1927	1924	1925	1926	1927
Без засіву													
До 1,01 дес.		10,8	13,9	14,6	29,9	1,6	1,2	1,4	2,6	1,6	1,2	1,4	2,6
" 1,01 - 2,01 д.		4,5	4,6	5,9	10,0	1,8	1,8	2,2	3,3	1,8	1,8	2,2	3,3
" 2,01 - 3,0 дес.		4,2	3,8	4,8	6,4	2,8	3,3	3,6	5,5	2,8	3,3	3,6	5,5
" 3,01 - 4,0 "		4,4	4,1	4,7	5,7	4,3	5,2	5,7	8,4	4,3	5,2	5,7	8,4
" 4,01 - 6,0 "		4,6	3,0	4,8	6,1	7,0	8,1	9,0	12,5	7,0	8,1	9,0	12,5
" 6,01 - 9,0 "		4,5	4,2	5,3	6,6	13,0	14,3	15,9	20,0	13,0	14,3	15,9	20,0
" 9,01 - 15,0 "		3,4	3,2	4,4	4,8	24,3	26,7	28,3	32,3	24,3	26,7	28,3	32,3
15,01 і більше "		1,8	1,7	2,4	2,9	39,4	48,7	52,0	55,7	39,4	48,7	52,0	55,7

Соціальна природа сучасного орендаря і здавця в оренду цілком ясна. З цього факта стає очевидним і те - який характер має сучасна оренда - вона не є в своїй масі продовольчо-трудовою, як це переважно було до аграрної революції, а є так би мовити характеру підприємничо-трудового.

2) Простежуючи динаміку *) орендних відносин по окремих групах господарств спостерігаємо, що в цілому як по здачі землі так і по оренді в динамічному розвитку оренди зростає втягнення в орендні відносини всіх груп господарств. Це цілком відповідає загальній тенденції динамічного розвитку земельної оренди, як це було показано на даних табл. III. Разом з тим з динаміки втягнення господарств в орендні відносини видно, як відбувається поступовий ріст на двох протилежних бігунах - з року на рік безупинно і в значній мірі зростає відсоток здавчих в оренду дрібних господарств і в тій мірі на протилежнім кінці зростає відсоток господарств, що орендують землю - серед господарств заможніх. Отже орендний земельний оборот в сучасному українському селі ведуть дві протилежні крайні групи і орендні відносини виникають якраз, головним чином, між цими крайніми групами. Середняцькі групи під цим оглядом (коли ми візьмемо на увагу засівні групи від 2 до 4 десятин) в орендні відносини втягнуті найменше: господарств здавчих і орендуючих землю ця група складає в 1927 р. від II до 13 %, в той час, як крайні групи - малоземельні до 1 дес. засівають здавчих і орендуючих більше 32 % від всіх господарств своєї групи, а великоземельні, з посівплощею більше як 15 дес., втягнених в оренду господарств складають більше як 58 %.

З наведеного загального динамічного розвитку оренди видно, що фактор забезпечення землею виявляє великий вплив на орендні відносини.

*) Дивись дані таблиці по горизонталі.

Подивимось тепер, як цей фактор в комбінації з іншими факторами, впливає на сучасну земельну оренду на Україні, а саме в зв'язку 1) з розміром родини господарства і 2) з розміром забезпечення робочою худобою го-ва.

Зупинимось спочатку на комбінаційній розробці статистичного матеріалу про оренду по засів площі і родинності.

Нижчейдуча таблиця № 3. показує, що чим менша родина, тим більший відсоток господарств даної земельної і родинної групи бере землі в оренду. Виїмок з цього загального явища творять лише перші малоземельні групи до 3 дес. засіву. Всі інші групи з невеликими винятками ясно виявляють згадану тенденцію.

В задачі землі в оренду виявляється та сама тенденція, однак менш виразно в цілому.

Чим пояснюється таке явище? Пояснення цьому факту треба шукати в психологічних мотивах господарюючого суб'єкта. Статистично цей факт було б легко об'яснити, коли б ми мали комбінаційну розробку матеріалу по засівплощі в зв'язку з забезпеченням господарства молодих і робочими силами. Нажаль такої розробки нема. Доводиться з'ясування виводити посередньо. Родина з 1 або 2 - 3 душами - це мусить бути родина переважно молода, повна сил, енергії і пройнята духом нагромадження капіталу в господарстві. Така родина живе на початку свого віку підприємничими мотивами, а свіжа її енергія дає стимули до такої господарчої підприємчості.

Таке пояснення знаходить своє підкріплення в даних слідуючої таблиці (№ 4. див. стор. 89), яка показує скільки припадає орендованої землі на душу у відповідних родинних і земельних групах. З цих даних видно, що чим менша родина при рівності земельного забезпечення, тим більше вона заорендовує землі на душу.

Таким чином фактор родинності в заоренованих землях виявляє відворотний вплив - чим менш

Табл. № 3. № Г-В, що орендують і здають в оренду орну Землю. Дані 1924 р.
(По У К Р А І Н І)

Групи Г-В. ІЗЕМ-І

Но душак:	к. І	к. ІІ	к. ІІІ	к. ІІІІ	к. ІІІІІ	к. ІІІІІІ	к. ІІІІІІІ	к. ІІІІІІІІ	к. ІІІІІІІІІ	к. ІІІІІІІІІІ	к. ІІІІІІІІІІІ	к. ІІІІІІІІІІІІ
3 І Душок.	0,37	0,59	4,89	10,90	10,00	53,83	40,00	60,00	1,63			
2 - 3 Душі.	0,81	1,08	3,35	12,65	23,30	28,90	36,88	23,35	4,02			
4 - 6 "	1,08	1,67	2,77	5,36	11,90	20,61	30,65	40,92	5,31			
7 і більше	0,79	2,00	3,29	4,39	6,30	10,92	18,11	30,41	7,92			
Р з о м.	0,81	1,32	3,04	6,03	10,48	15,45	22,01	32,52	5,43			
<p>№ Г-В, що орендують орну землю від загальної ч-в Г-В відповідної групи. * * * * * <u>№ ГОСПОДАРСТВ, що здають орну землю від загальної ч-в Г-В. Відповідн. групи.</u></p>												
3 І Душок.	14,74	4,18	4,68	1,81	5,0	-	-	-	7,53			
2 - 3 Душі.	16,35	4,44	3,83	3,74	4,57	4,13	3,42	6,67	5,09			
4 - 6 "	14,79	5,54	4,51	4,34	4,04	3,67	2,95	1,57	4,90			
7 і більше	16,45	6,86	4,66	4,55	5,15	3,95	3,34	1,66	4,62			
Р з о м:	15,54	4,98	4,34	4,33	4,54	3,85	3,24	1,82	4,98			

Таблиця № 4. Розміри орендування і здавання орної землі на Душу.
(П о у к р а Г и і)
дані 1924 р.

Групи г-в. В г-вах, що орендують орну землю припадає на 1 Душу оренд. землі по душах: 1, 1-3. 3, 1-6. 6, 1-9. 9, 1-12. 12, 1-15. 15, 1-21. 21 і б.										
3 І душою	0,45	1,53	2,23	3,46	6,00	5,85	7,50	5,17		
2 - 3 д.	0,27	0,35	0,42	0,83	1,26	1,83	3,10	4,93		
4 - 6 "	0,22	0,17	0,24	0,35	0,49	0,69	1,06	2,18		
7 і біл.	0,31	0,12	0,15	0,21	0,23	0,33	0,43	1,00		
Разом.	0,27	0,27	0,25	0,34	0,40	0,49	0,64	1,22		

В г-вах, що здають орну землю в оренду званої землі припадає на Душу:

3 І душою	1,72	1,43	2,63	5,00	1,75	-	-	-		
2 - 3 д.	1,07	0,74	0,67	1,06	1,24	1,30	1,45	2,86		
4 - 6 "	0,77	0,59	0,56	0,53	0,60	0,59	0,71	0,59		
7 і біл.	0,68	0,39	0,48	0,41	0,40	0,40	0,37	0,52		
Разом.	0,86	0,66	0,58	0,52	0,51	0,47	0,45	0,60		

на родину, тим більше вона бере в оренду землі на душу і разом з тим явище оренди більш інтенсивно поширюється в малородинних групах. Степень же поширення земельної оренди як по кількості орендованої землі на душу, так і по інтензивності втягнення господарств в орендні відносини йде по лінії збільшення земельної групи, тоб-то фактор забезпечення землею виявляє себе більш сильним, ніж фактор родинності.

Виникає питання чим же з'ясувати той факт, що ті самі тенденції фактор родинності виявляє і при здачі землі, що і при заоренованих її. Очевидно причина лежить в тім, що здавати землю в оренду примушені якраз ті господарства, котрі при малородинності не мають тих передумов, які є у орендувачих, а саме: достатньої робочої сили і саме головне підприємничих господарчих мотивів. Само собою, що на здачу землі в оренду малородинними господарствами може також впливати і факт слабого забезпечення не тільки робочими руками, але і знаряддями праці та двигуною робочою силою.

Нам залишається тепер простежити який вплив на аренду виявляє третій фактор - забезпечення господарства робочою худобою.

Робочу худобу в селянському господарстві можемо сміло рахувати як головного репрезентанта сільсько-господарського капіталу, що його прикладають в рільництві. Таким чином по впливу фактора забезпечення робочою худобою на розвиток оренди, можна судити про вплив сільсько-господарського капіталу на аренду землі. Дані табл. № 5 (див. слід. сторінку).

в комбінації забезпечення господарств засівплощем в зв'язку з забезпеченням робочою худобою показують на тісний зв'язок оренди з забезпеченням господарства робочою худобою - при рівності земельного забезпечення чим більш забезпечані господарства робочою худобою, тим вищий відсоток їх бере

Табл. № 5. % г-в, що орендують і здають в оренду орну землю. (По Україні без Полісся)
Дані 1925 р.

Забезпеченність: худобою робочою землею:								
в десятинах. худ. штук робочої худоби.								
Безземелні. - - - - -								
До I дес.	2,95	4,29	2,04	-	-	-	-	2,99
I, I-3 "	1,66	2,59	4,36	-	-	-	-	2,00
3, I - 6.	2,35	4,45	6,95	5,36	-	-	-	3,87
6, I - 9.	3,72	8,01	9,81	12,07	13,16	20,00	-	7,41
9, I - 12.	5,13	11,79	6,72	18,53	12,75	22,22	-	12,02
12, I - 15.	6,86	16,51	21,06	21,81	27,62	30,72	-	18,50
15, I - 18.	6,60	17,22	15,47	23,15	29,83	22,57	-	22,16
18, I - 21.	14,86	15,97	28,90	32,10	29,87	45,83	-	28,06
21, I - 24.	17,25	35,42	37,71	42,44	42,75	42,41	-	38,84
24, I - 30.	26,31	27,91	39,92	39,31	35,52	41,56	-	37,81
30, I і б.	?	44,44	48,90	54,15	52,50	49,83	-	50,50
Разом:	2,56	6,56	13,30	23,60	32,79	41,85	-	7,34

Продовження таблиці на слідуючій стор.

На цій таблиці зазначено % господарств, що орендують орну землю від загального числа господарств відповідної групи.

Табл. 5-а (продовження). % г-в, що орендують і здають в оренду орну землю. (По Україні без Полісся). дані 1925 року.

Забезпеченість:		робочою худобою						
землю:								
в	Без!до	І.	І-2.	І-3.	І-4.	4 і б.	Разом.	
десятинах.	худі	штук	робочої	худобя				
Безземел.	46,40	45,46	20,00	-	-	-	44,06	
До І дес.	25,86	9,85	6,12	25,00	-	-	25,06	
І,І - 3.	8,78	1,63	0,77	-	-	-	7,14	
3,І - 6.	7,71	1,40	0,75	1,79	-	-	4,26	
6,І - 9.	10,47	2,26	1,49	0,86	-	-	4,41	
9,І- 12.	10,01	3,43	1,33	0,96	-	-	3,79	
12,І-15.	9,39	3,78	1,55	0,80	1,10	-	3,02	
15,І-18.	7,44	6,46	0,97	0,22	1,83	-	2,70	
18,І-21.	4,05	3,87	2,16	1,03	1,15	-	2,04	
21,І-24.	17,25	4,17	1,35	-	0,72	-	1,58	
24,І-30.	5,26	4,65	1,15	-	0,40	1,30	0,87	
30 і б.	-	-	2,22	1,10	0,63	0,73	1,01	
Разом.	10,67	2,09	1,24	0,87	0,82	0,54	5,81	

На цій таблиці зазначено % господарств, що здають в оренду орну землю від загального числа господарств відповідної групи.

землю в оренду і навпаки. - чим менше господарства забезпечені робочою худобою, тим більший відсоток таких господарств здає землю в оренду. Прямий вплив забезпечення робочою худобою на земельну оренду цілком ясний і сам по собі факт легко об'яснимий - при всіх інших рівних умовах рішучий вплив на заорендовання або здачу землі в оренду виявляє двигунова жива сила в господарстві, якою є робоча худоба, а присутність робочої худоби вже свідчить і про забезпечення іншим знаряддям праці.

Однак і при аналізі комбінаційних даних по забезпеченню робочою худобою спосетеріагно тех саме явище, що і при комбінаційній розробці по степені родинности - фактор землезабезпеченности виявляє себе більш сильно, ніж фактор забезпечення робочою худобою.

На підставі статистичного аналізу степені впливу поодиноких факторів на розвиток оренди можна зробити слідуєчий висновок:

На заорендовання землі впливає в порядку степені впливу: насамперед вища степенъ землезабезпечення, далі більше забезпечення робочою худобою і нарешті психологічні підприємничі мотиви господарського субекта, які в найвищій мірі виявляються у молодих господарів.

На здачу землі в оренду впливає низька степенъ землезабезпечення, крім груп найменших і мале забезпечення робочою худобою.

Таким чином можемо сконстатувати, що орендарем землі являється більш сильне господарство зі загальною господарською міццю і здавцем землі є господарство економічно слабе. Само мобою, що більш слабими господарствами є ті, які виникли після аграрної революції, які не мали і не мають ні психологічних, ні господарських підстав для дальшого свого розвитку. Це в більшості ті елементи, які одержали землю, ніколи біля неї не працюючи і не збираючи на ній працювати в майбутньому. Це так зване "червоне дворянство".

котре одержавши землю, являючись по психології батраком, міським робітником або урядовцем, біля землі працювати не може і стремить повернутись до попередньої своєї діяльності, яка дає йому головний заробіток, а одержану землю такий елемент здає в оренду.

Одночасно з цим орендний земельний фонд творять і інші групи, а це саме ті селянські групи, які, поступово відриваючись від сільського господарства, переходять в категорію міських робітників.

Цим і пояснюється, що втягнення дрібних господарств в орендні відносини з кожним роком росте. А з цього випливає, що дальший вплив селянських елементів до міста буде ще більше розширювати орендні відносини.

Які наслідки випливають з розвитку земельної оренди є само собою зрозумілим - сучасна оренда за совіцького режиму є ніщо інше, як відновлення в орендній формі товарного земельного обороту, а дальший її розвиток неминуче потягне за собою і дальші льогичні наслідки, що випливають з економічно-життєвої необхідності, яку витворить само життя.

М. Малашко.

КООПЕРАТИВНИЙ ВІДДІЛ УКРАЇНСЬКОЇ ГОСПО- ДАРСЬКОЇ АКАДЕМІЇ В Ч.С.Р.

Кооперативний рух на протязі багатьох десятиліть від початків свого розвитку не викликав до себе особливого інтересу з боку представників науки. Належне зацікавлення ним помічається тільки в останні часи. Пояснюється це не лише неприязним відношенням до кооперативного руху, свідомим негуванням його. Це пояснюється особливо тим, що розвиток усякого явища, всякого руху не йде рівнобіжно з його науковим з'ясуванням та об'ясненням. Перший випереджає останні. Для того, щоб зробитися помітним для ока спостерігача, для того, щоб перемогти консервативність людського думання й стати об'єктом наукового дослідження, кооперативний рух мусів досягнути якоїсь величини, набрати певного розміру. Як об'єкт же для наукового дослідження - в широкому розумінні - кооперативний рух був на протязі довшого часу мало помітний для ока дослідувача.

Але нині кооперативний рух досяг уже таких розмірів, набрав уже такого значіння, що його не може обійти наукове дослідження, незалежно від того чи якого ставлення до нього. Поруч з розвитком кооперативного руху росте і зацікавлення ним. Цікавиться ним також і наука в особі її представників. Підтвердженням для цього може служити хоч би й такий факт.

Зі загальної кількості 134 докторських дисертацій про соціяльні організації, що виголошені були в 1924 р. на високих школах Німеччини, 58 дисертацій (43 %) присвячено кооперативному руху і

В зв'язку з великим розвитком кооперативного руху з'являється потреба в його систематичному студіюванні. З одного боку в міру зросту кооперативного руху, з'являється все більша потреба в технічних і адміністративних силах - керівниках, що, в інтересах успішного розвитку руху, повинні бути всебічно ознайомленими зі змістом, формами й тенденціями його. З другого боку, кооперативний рух в своєму розвитку зустрічається з все більшими труднощами та ускладненнями, як внутрішнього так і зовнішнього характеру, які вимагають теоретичного їх розрішення, щоби в такий спосіб вплинути на практичний стан речей. Все це досягається, вірним, може бути досягнуто, лише систематичним студіюванням кооперативного руху, та, розуміється, тих умов і обставин, серед яких цьому рухові доводиться розвиватися.

В практиці вже мають місце спроби йти назустріч вимогам кооперативного життя. Студіювання кооперативного руху проклало вже шлях до високої школи. Так, напр., в Німеччині студіювання кооперативного руху переводиться шляхом кооперативних семінарів, що засновуються при де-яких правничих чи суспільно-господарських факультетах, або шляхом введення в обсяг програму високих шкіл також як предмету навчання. Та не лише в Німеччині, а й в інших країнах також переводиться систематичне студіювання кооперації на високих школах.

Одною з ширших спроб систематичного студіювання кооперативного руху слід вважати також Кооперативний Відділ Економічно-Кооперативного Факультету Української Господарської Академії в Ч.С.Р.

І. Завдання й організація Кооперативного Відділу У.Г.А. Кооперативний відділ Української Господарської Академії в ЧСР має своїм завданням підготовляти до практичної діяльності та до теоретичної праці кооператорів, себ-то, має своїм

завданням здійснювати широке систематичне ознайомлення з теорією і практикою кооперативного руху.

Кооперативний рух по своїй істоті є рухом економічно-соціальним. Цілі, які ставить собі кооперативний рух - це зміна існуючих економічних, а відтак і соціальних відносин сучасного суспільства. З огляду на це кооператорові в його діяльності, чи практичній, чи теоретичній, доводиться безперестанно здибати й розв'язувати економічні і соціальні питання. Приймаючи все це на увагу, Кооперативний відділ стрімить уможливити для кооператорів як найповніше ознайомлення з науками економічними і соціальними.

Кооперативний відділ є одним з трьох відділів Економічно-Кооперативного Факультету УГА. Організація Відділу знаходиться в тісному зв'язку з організацією цілого факультету.

Економічно-Кооперативний Факультет складають 20 кафедр, які можна поділити на загальні і спеціальні. Зі становища кооперативного відділу буде загальних кафедр - 16, спеціальних - 4, а саме

Спеціальні кафедри:

1. Теорії Кооперації	3. Кооперація споживачів
2. Історії Кооперації	4. Кооперація продуцент.

Загальні кафедри:

I. Народнього Г-ва	II. Соціології.
2. Теорії Статистики	I2. Державного та міжнародного права.
3. Господарської "	I3. Адміністративного Права.
4. Соціальної статист.	I4. Приватного Права.
5. Економічної Географії	I5. Місцевого Самоврядування.
6. Соціальної політики	I6. Соціальної Гігієни та санітарії.
7. Економічної політики	
8. Фінансів	
9. Приватної Економії	
10. Рахівництва.	

2. План навчання. План навчання на Кооперативному Відділі поділяється на ОСНОВНИЙ і СПЕЦІАЛЬНИЙ. Основний план навчання є спільним для всіх відділів Факультету. Спеціальний охоплює предмети, які викладають ся лише кооператорам.

А. ОСНОВНИЙ ПЛАН НАВЧАННЯ.

Ч-о	Предмети:	Годин семестрових	
		теорет.	практичн.
I.	Історія господарського нобуту	3	-
2.	Теорія політ. економії	5	-
3.	Статистика:		
	а) загальна	3	2
	б) історія	2	-
	г) демонологія	2	2
4.	Історія соц-екон. думок	4	-
5.	Економічна географія:		
	а) України	2	2
	б) Світова загальна і регіональна	5	2
	в) Чехословаччини	1	-
6.	Теорія кооперації	3	1
7.	Історія Кооперації	4	1
8.	Економія і пол. промислов.	4	2
9.	Фінансова наука	6	-
10.	Загальне рахівництво	2	2
11.	Торговельне рахівництво	2	2
12.	Вправи з рахівництва	-	6
13.	Приватна економія	4	2
14.	Соціяльна політика	4	-
15.	Охорона праці	2	-
16.	Соціологія (вкл. теор. нації)	6	-
17.	Новітня історія	4	-
18.	Історія України	4	-
19.	Загальна наука Права	3	-
20.	Політичне право.	4	-
21.	Адміністративне право	5	-
22.	Цивільне право і процес	5	-

23. Торгов. право з вексл. і чековим	4	-
24. Міжнародне право	2	-
25. Гроші і банки	4	-
26. Міжнар. торговельна політика	3	I
27. Місцеве самоврядув. (істор.госп. і фінанси)	6	I
28. С-г. економія і аграрна політика	5	-
29. Товарознавство (з хем. технолог)	4	-
30. Соціяльна гігієна	3	-
31. Комерційна арифметика	2	I
32. Основи хемії	4	-
33. Фізика	3	I
34. Водне господарство	2	-
35. Вступ до фізичного аналізу(необовяз)	3	-
36. Енциклопедія сільськ. гос-ва	2	-
37. Українська мова	3	-
38. Чеська мова	8	-
39. Німецька, французька або англ. мов.	20	-
40. Стенографія (необовязк)	8	-
41. Хлібна торгівля	2	I
42. С-господарська статистика	2	-
43. Організація сільськ-гос-ва	2	-

Б. СПЕЦІАЛЬНИЙ ПЛАН НАВЧАННЯ:

I. Споживча кооперація	3	I 2
2. Кооперативний кредит	4	6
3. Кооперат. збут с-г. продуктів	3	-
4. Кооп. постачання машин і сировини	I	-
5. Молочарські спілки	I	-
6. С-г. електрична кооперація	2	-
7. Продукційна Кооперація	I	-
8. Методика рахівництва спож. т-в	2	I
9. " " кредитових т-в	I	I
10. Рахівництво виробничих кооперативів	I	I
II. Асекураційна кооперація	I	-
13. Ревізія	2	4
13. Організація та ведення Зборів	I	-

розподілі збіжевої продукції; уся Україна пережила процес не диференціації, не усилення крайніх груп за рахунок середняка, а загального піднесення у гору селянських господарств. Аналізуючи проблему товарності села України, автор приходить до висновку про зниження потенціальної товарності в порівнянні з передвоєнною добою. У 1925-27 рр. майже весь товарний хліб зосереджувався у руках господарств середняцьких та велико-посівних групах села. Динаміка товарності збіжжя (тільки пшениця та жито за тіж роки) села України була слідуєча: значіння мало-посівних груп в справі постачання збіжжя на ринок дуже і дуже не значне у початку періода, ще більш падає на кінець його; товарний фонд групи самих великих господарств і в абсолютних величинах майже не змінився, але його відносне значіння на кінець періода падає; головна маса збіжжя зосереджена у руках середно-посівних і заможних г-в при чому роля середняків більш значна ніж група заможних; між 1925 і 1926 р. та 1926 і 1927 р. питома вага середняків знизилась, але в 1927/28 р. майже вернілась до розмірів 1925/26 р.

Загальне резюме автора є слідуєче: "при усіх пересуненнях у розподілі товарного фонду між посівними групами, "можлива пропозиція" хлібів на ринок, поскільки вона опреділяється фактораму що діють на боці збіжевого господарства, на протязі усього періода 1925 - 28 рр. залежало, головним чином, від груп середняцьких і вище-середніх (заможних) господарств.

А. Д-ко, розбираючи у статті: "К вопросу об источниках кредитования крестьянского хозяйства на Украине" ("Хоз.Укр". XII. 1928) питання кредиту на селі України приходить до висновків: що користування кредитом доходить до 10 % усього грошового прибуткового бюджеті селянського г-ва, межа (10%) звязана з трудністю для господарства селянського перейти її при повороті кредиту; весь кредиторий оборот села виносить біля 200 м р. річно; селянство у досить малій мірі задово-

няється кредитом з існуючої кредитової сітки, це задоволення "суспільним" кредитом вносить біля 43 %, решта - 57 % іде з рук "приватних осіб", на долю котрих припадає у абсолютній сумі до 100 - 110 мільйонів руб. проти 80 мільйонів руб. на "суспільний". Автор пропонує заходи для зменшення "приватного кредиту" такі, як: зміцнення кредитування селянського господарства з боку усупільненого джерела; розширення практики дрібних короткотермінових позичок у кредитових т-вах; внесення більшої оперативної самодіяльності у практивку кредитової праці т-в; розширення бази короткотермінового кредитування за рахунок притягнення по підвищеному % на ридесередняцькі шари селянства (але не кулацькі) то-що..

Питання про капітали української республіканської промисловости знайшло свою трактовку у статті В. П. Копняєва "Капітали української промислености в возстановительний и реконструктивный период" ("Хоз. Укр". XII.1928).

Период припинення проїдання ресурсів української республіканської промисловости автор датує 1924/25 р. до того часу вона проїдала свої ресурси, йшов процес їх зменшення (у 1922/23 р. - 3,3 мільйонів руб. ; у 1923/24 р. - 4,0 мільйонів руб.). Усі основні фонди змінювались так (основні капітали разом знедокінченими капітальними працями):

	С у м а.	Зріст у %.
на I.I.1923	165,0 мільйонів руб.	-
I.X.1923	158,8 "	-4,5
I.X.1924	154,0 "	-3,0
I.X.1925	164,0 "	+0,7
I.X.1926	194,3 "	+19,0
I.X.1927	219,3 "	+13,0
I.X.1928		
(передбачено)	253,0 "	+15,0

Діюча частина основного капіталу весь час зростала за рахунок не діючої, нове будівництво - на рахунок капітальних ремонтів, які зменшували свою питому вагу в загальних капітальних

витратах, теж сам весь час зростає й збільшується питома вага неродукційної частини (будівлі, житлові доми то-що). Цікавий є аналіз автора економічного боку реконструкційного процесу.

Група "А" продукція (засобів продукції) тільки трохи підняла свою дялу в основних фондах української республіканської промисловости з 62 % (І.Х.1925 р) до 65 % (І.Х.28).

Найбільш характерним і показковим для змін, що відбулись в основному капіталі, авто визнає співвідношення розмірів основного капіталу й кількості робітників й продукції, що приходить на одиницю основного капіталу.

Вільш повне використання у період процесу відбудови супроводжувалось й збільшенням кількості робітників на одиницю майна:

В той час як р. 1923/24 на І міл/руб. основного капіталу приходилось 297 р., р. 1924/25 - 336 р., а р. 1925/26 - 447 рублів. Починаючи з 1926/27 року процес більш повного використання майна змінюється процесом його реконструкції, котра виявилась у заміні мускульної сили механічною енергією машини, у наслідок чого кількість робітників зпочатку стабілізується, потім починає падати - 1926/27 р. - 448, 1927/28 - 447 р. 1928/29 (по плану) біля 375.

Динамика продукції у копійках на І руб основного капіталу була слідуєча:

1922-1923 р.	- 52:	1925/26	- 1,93
1923/24	74	1926/27	- 2,02
1924/25	1,27	1927/28	- 2,09

у 1913 р. на І рубль основного капіталу приходилось біля 1,8 карб. продукції у золоті проти 1924/25 р. - 1,4 р.; 1925/26 - 2,06 р.; і 1926/27 - 2,16 р. та 1927/28 р. - 2,23 р. Отже зараз продукційний ефект одиниці майна вищий ніж до війни по причині більшого навантаження майна зараз ніж до війни, коли основний капітал працював, як правило, з 90-95 % резервом

Зміни у основному капіталі явились одним з головних факторів руху собівартості, втягнення

в працю в 1924/26 рр. устарілого оборуудвання ви кликав зріст її, дальніше удосконалення основ- ного капіталу забезпечувало падіння собівартості у 1926/7 -6,1%, а у 1927/28 - 7,5%.

Основна проблема СРСР - проблема металургії не сходить зі сторінок економічної радянської пре си. Намічаються дві основних точки погляду - роз винення і форсування металургії на Україні в пе ршу чергу, як оптимальному районі Союзу: (статті "Я. Диманштейн." "О районировании металлургическа го производства" /План. Хоз. XI. 1928/; Я. Диман- штейн - Проблема развития Керчи, как нового ме- талургического района /Хоз. Укр. VII. 1928/; Б. Трахтер - Пути развития жной металлургии /Хоз. Укр. 1928/).

Друга точка погляду висовує необхідність фо рсування та більш швидкого темпу розвитку Урала та Кузнецького басейну (Урало-Кузнецька проблема - виплавка чавуну на руді Урала та на коксі Куз- нецького басейна): Стаття - М.Ф. Березов - Магни тогорский металлургический завод" /План. Хоз. XI. 1928). - Автор численими викладами економічно-те хнічними виводить рентабельність Магнітогорського металургічного заводу у порівнянні з новими ме- талургічними заводами України і старастся роз- бити доводи проф. Диманштейна про нерентабельні- сть Урало-кузнецької проблеми і Магнітогорського заводу, як першого кроку до здійснення цієї проб леми у більш широкому розмірі.

Проблеми каміновугільної промисловости, на- шого основного енергетичного центру - Донецького басейну, знайшли свою трактовку, головним чином, на сторінках "Хоз. Україна" та почасти "План. Хоз

Проблемам електрифікації Донецького басейну присвячені статі: Н.Г. Лаленков. - К проблеме по стройки Лисичанской районной станции ("План. Хоз" У. 1928), Н.Л. Лаленков - Первоочередность пост-

ройки районних електростанцій Донбаса ("План. Хоз. УІІІ. 1928); С.А. Кукель-Краєвський - План електрообладнання Донбаса и роль Лисичанської станції: (План. Хоз. X. 1928).

Перший автор висовує проект будівлі в першу чергу будівлю Лисичанської районної станції і доводить необхідність базувати постачання Донецького басейну електрикою на централізованому підприємстві, шляхом будівлі міцних районних станцій.

Кукель-Краєвський доводить нерациональність будівлі Лисичанської станції в першу чергу і доводить необхідність в першу чергу збудування Зувєвської станції. Автор підкреслює запізнення з розвитком та реорганізацією електропостачання Донецького басейну. "Донбас - каже автор - вже переживає тяжку кризу електропостачання, яка припиниться тільки в 1931 р." Автор далі вказує на причину кризи електропостачання, яка впливає з страху "перебудувати" і висовує думку, що розвиток електропостачання повинен іти не по заду, а по-переду розвитку промисловості Донецького басейну, енергія містить стимулювати розвиток промисловості а не гальмувати його.

В.Т. "Падання продукції у вугільній та металевій промисловості Радянської України" (Техн. Вісти № 3. 1928). - дає на підставі радянських джерел огляд стану вугільної та металевої промисловості України, відмічаючи економічно-технічні хиби всіх промисловостей, а саме: невиконання плану, що до піднесення продуктивності праці, зниження собівартості, падіння трудової дисципліни (прогуля), плинність робочого складу, брак інженерно-технічного персоналу то-що.

У статті К. Лурье "Капітальное вложение каменноугольной промышленности Донбаса и их эффективность" ("Хоз. Укр." XI. 1928) - дає: 1) підрахунок капітальних витрат, як по всьому Донецькому басейну так і зокрема по тресту "Донвугіль" за весь час відбудови каміновугільної промисловості України та 2) аналізує ефективність їх. Усі ка-

пітальні витрати виносять за 5 років 1922/23 - 1926/27 рр. по Денецькому басейну - 291,7 міл. руб. і по тресту "Донвугіль" - 239,1 міл.руб. Капітальні вкладення по тресту "Донвугіль" у % до основно майна його виносили: 1923/24 р. 14,6 %, 1924/25 р. - 11,7 %, 1925/26 р. - 21,9% 1926/27 р. - 44,2 %, що вказує на збільшення темпу капітального будівництва та поновлення основного капіталу тресту. Ефективність основного майна автор определяє вартістю продукції, нагромадженням та здобичю на 1 міл/руб основного капіталу. Ці показчики росли таким чином:

На 1 міл. осн/к. 1923/24. 1924/25. 1925/26. 1926/7

Вартість всієї продукції (т/р)	638	536	834	940
Нагромадження без прибутку (т/р)	47,0	36,5	69,4	-
Здобич вугілля в тис/тон	55,1	46,4	72,2	81,2

На 1 міл/руб. ефективних капітальних витрат продукція виросла у 1925/26 р. на 1.199 тис.руб 1926/27 р. - 840,5 тис.р.; здобич відповідно на 123 та 69 тис. тон, себ-то ефективність має тенденцію падати. Автор приходить до слідуючих висновків відносно становища треста "Донвугіль": 1) Основні шахти навантажені вщерт і дальніший зріст здобичі може йти тільки за рахунок капітальних перебудівель основних шахт найбільш до цього пристосованих; 2) механізація окремих процесів дала певні позитивні наслідки, котрі мусять бути поглиблені шляхом нових асигновань, дефекти механізації мусять бути усунені; 3) необхідність поповнення внутрішнього транспорту; 4) здійснення плану середнього і дрібного будівництва шахт супроводжувалось рядом дуже істотних дефектів, котрі привели до того, що дуже значна частина початих відбудовою шахт вже ліквідована і частина намічена до ліквідації і ті, що залиша-

ються дають вугілля дуже поганою якості і дуже високої собівартості.

І.Д. Губерман "К вопросу об экономической эффективности механизации угледобычи" ("Хоз. Укр". XII.1928) дає аналіз передислок механізації здобичі вугілля та переходить до питання механізації здобичі треста "Донвугілля" та їх ефективності. Машинова здобич вугілля зростала за останні 7 років (1921/22 - 1927/28) таким чином (у % до всієї здобичі): 3,3 ; 3,3 ; 3,1; 5,6 ; 7,8; 15,7 та 22,9.

На шахтах тресту зараз працює біля 330 врубочних машин проти 50 в мирні часи. Механізація здобичі антрациту значно вища, ніж камінного вугілля: у 1927/28 р. камінного вугля - лишень 11,4 % проти 44,5 % антрациту.

Ефективність механізації виявилась у зменшенні фактичної собівартості тони вугілля здобутого машинним способом в порівнянні до здобичі ручної. Фактична собівартість тони вугілля виносилась:

	1925/26.	1926/27.
Машинова	331,08	370,83
Ручна	419,06	470,91
Машинова дешевша від ручної на	87,98	100,08

Механізація дала можливість, на думку автора зменшити собівартість, підняти здобич, зменшити витрати на житло-будівництво, вести здобич на таких парах, де б ручна здобич була б не можлива то-що. Одночасово автор відмічає дуже великі хиби механізації: неорганізованість переходу на механізацію, розпорощення механізації по окремих процесам і шахтах, малу навантаженість врубочних машин, невідповідність старих норм виробки при переході на механізацію новим умовам продукції то-що. Основна проблема механізації, на думку автора, - погане використання продуктивності

ти машин, чого нажалі немає зараз.

Проблема зросту українського міста висовує комунальні справи на одне з перших місць серед інших господарських проблем. Перепис 1926 року яскраво виявила значний зріст міста, як у цілому Союзі, так зокрема і на Україні. Ріст українського міста по своєму темпу значно перевищує темп росту міст у інших республіках союзу. Але справа комунального господарства українського міста стоїть значно гірше, ніж на теренах РРФСР не кажучи вже про Зах. Європу. Цікаві дані для такого порівняння дає стаття Г. Георгиевського - К проблеме комунального хозяйства на Украине ("Хоз. Укр". XI. 1928 р.).

Степень задоволення комунальними послугами у містах України та РРФСР виявляється яскраво з приведеної автором слідуючої таблиці:

Послуги:	М і с т а (з н а с е л е н я м)					
	Більше 100 т. 50 - 100 т.		20 - 50 т			
	Укр.	Рос.	укр.	Рос.	Укр.	Росія.

Подано води на 1 мешк. у мет/куб. річно.	14,2	33,6	7,2	9,4	6,2	13,3
Відвідування лазень на 100 мешк. у рік.....	136	303	102	406	72	307
Продукція на 1 мешк. електрич. енергії КВГ у рік.	66,2	200	33,0	27,2	14,1	22,5
Поїздки на трамваї на 1 мешк. в рік.	113,0	186,0	(по всіх містах пересічно)			

Таблиця яскраво змальовує картину задоволення комунальних потреб населення міст України та

Росії. При тих взаєморідносинах між Україною та Росією, справа значно зміниться й не може. Навіть нова столиця Хрків по степені задоволення комунальними послугами населення стоїть значно гірше багатьох міст Росії.

Характерним для України є нерівномірний розвиток окремих родів комунальних підприємств у той час як трамвайна справа та електропостачання показує швидкий порівняючи зріст, значно зповільнений темп зросту дають водопровод та каналізація, що до першої міри пояснюється, на думку автора, більшою прибутковістю електричних станцій та трамваїв, що й стимулює їх ріст, асігновання на їх розширення.

Обсяг продукції окремих підприємств по окремих містах України зростає так:

1924/25 р. 1925/26 р. 1926/27 р.

	1924/25 р.	1925/26 р.	1926/27 р.
Подача води у мл. к/м.	23,5	27,5	30,9
Подача води на I мешкан.	9,6	10,7	11,3
Вироб електр. енергії мл.кВт	110,3	148,7	175,7
Вироб ел/енер. на I мешканця.	38,0	40,0	58,5
Перевезено на- селен. у міл.д.	145,6	213,6	245,5
Кількість поїз- док на I мешк.	98,2	113,0	126,3
Пропущено кана- лізац. нечистот у міл. куб/мет.	22,4	23,6	24,8
Пропущено не- чистот I т.к.м.	14,9	15,6	16,1

За три роки продукція трамвая виросла на 68,9% електричних станцій - 59,9%, водопровода - 31,8%, каналізації всього на 10,8%. Загалом на Україні по усіх містах мешкало тільки 36,4% населення у будинках з електричним освітленням й 28% у будинках з каналізацією.

Виробка електричної енергії по Харківку виносить біля 90 К.В.Г. на душу на рік против, скажемо, Мюнхена - 141,2, Дюссельдорфа - 136,0.

Автор приходить до висновку, що необхідно у першу чергу інтенсивно розвивати підприємства санітарно-гігієнічного характеру та збільшення асигновант на комунальну справу у цілому, які зараз складають досить малі суми. Усі асигновки у 1926/27 рр. та 1927/28 рр. на комунальне капітальне будівництво України виносить смішно малу суму, а саме - 5.796 тис. та 6.148 тис. руб. - сума, яка значно менша асигновок на комунальне капітальне будівництво Москви та Петрограда. Становище однієї з головних галузів комунальної справи мійського житлового фонду усього союзу взагалі та України зокрема дає Л. Вигодський у статті: "Жилищный вопрос в отражении всесоюзной переписи" ("Экономическое Обозрение" IX. 1928 р.). Автор використовує дані перепису житлового фонду міст усього союзу од ночасово з переписом населення.

Дані цього перепису дають повну можливість уявити стан житла міст. По детальности, повноті та величині обслідування ця перепис є одною з ліпших, які взагалі переводились до цього часу відносно житлового фонду у масштабах цілої країни.

Перепис дала відповідь на питання кількості будівель, площі їх, кількості квартир, кімнат, житлової площі на душу населення, матеріялу будівель, соціяльного розподілу житлового фонду, зросту нового житлового фонду то-що.

У 1920 міських поселеннях перепис зареєструвала по цілому союзу 2.881.931 жилих будівель з 187.770.100 кв/метр. площі, з них житлової - 153.839.300 та нежитлової - 33.840.500 кв/метрів. З пересічною площею житлової будівлі у 65,1 кв.м.

Одноповерхових будівель було 89,7 % й багатоповерхових - 10,3 %.

Державі належало 17,7 % усіх будівель та 53,8% усієї житлової площі; кооперації та суспільним установам - 0,4 % будівель та 0,8 % площі; приватним відповідно - 81,9 % та 45,4 %.

Україна по даних перепису мала по 402 міського типу оселях 574.602 будівлі з 30.962.000 кв/метр. площі або 20,1 % усієї житлової площі союзу

По матеріялу стін Україна займає значно ліпше становище, ніж весь союз, що видно з таблиці:

Матеріал стін.	У % житлов. будів.		У % житлпл.			
	Союз.	Україн.	Росія.	Союз.	Укр.	Росія
Камяні	14,6	21,3	11,3	38,0	34,2	35,7
Мішані	3,9	6,3	3,8			
Деревляні	60,6	50,6	72,0	45,3	40,5	52,4
Інші	20,9	21,8	12,9			

Р а з о м	100,0	100,0	100,0			

Отже Україна має перевагу що до кількості камяних будівель між усіма, яке відстає що до основногопоказчика площі їх. Площа камяних будівель на Україні менша, ніж у Росії і у цілому союзі, не зважаючи на бідність лісом України у порівнанні з Росією та усім союзом.

На Україні відсоток націоналізованої та муніципалізованої площі виносить 46,4 % проти 50,5 % у Росії та 46,2 % по цілому союзі. Але самим цікавим є питання про житлову площу, що припадає на 1 душу населення. Дані ці є жахливі. Пересічно припадало на 1 душу населення союзу - 5,9 кв/метр. площі. Це так зрана, ржизакчи російський дотепний вираз "гробова норма". На Україні вона ще менша, а саме - 5,8 кв/метр. на душу проти - 5,9 кв/м. по союзу та 6,3 кв/м. по Білорусії. Й ця "гробова норма" за протяг часу з 1923 по 1926 рр. не тільки що не зростає, але зменшується. Приріст річний міського населення за період 1923 - 26 рр. виносир у середньому 6 %, а нова площа збільшилася за цей же час лише на 1,4 %. За 1923 - 26 рр. житлова площа збільшилася на Україні на 1.260.967 кв/метр. проти 505924 кв/метр. по Росії.

По інтенсивності нового житлового будівництва Україна знову стоїть на останньому місці. По Росії за 1923 - 26 рр. на 1.000 душ населення було збудовано нової площі 293,9 кв/м., на Вілорусі - 479,1 кв/м., а на Україні лишень - 239,9 кв/мет.

На Україні державне будівництво, порівнюючи з іншими республіками найбільш розвинуто.

На великий жаль запізнення розробки загально-союзного перепису населення 1926 р. не дало можливості її трактовки та аналізу на сторінках преси до кінця майже 1928 р.

Тільки з кінця 1928 р. появились на сторінках преси перші її підсумки загально-союзного та республіканського масштабу.

А. М. Гиршман у двох статтях дає загальні її підсумки по союзу, а також і по окремих республіках у тому числі й по Україні. (А.М. Гиршман. "Населення ССРСР по переписи 1926 г." - /"Економическое Обозрение". УІІІ, X. 1928 г./)

Загальна кількість населення вносить по союзу - 146.989.500 душ. України - 29.020.300 душ або 19,7 % від населення цілого союзу.

Найбільши приріст населення проти 1897 р. дають: Далекий Схід + 164,5 %; Сибір - +134,8 % й гірничо-промисловий район України - +101,4 %.

Українська степ дає приріст у 34,2 %, лісостеп - 40,3 % й Полісся - 33,5 %. Найменший приріст дає правобережна лісостеп - 25,4 %

Гуштина населення України вносить - 64,2 д. на квадратний кілм. проти 5,7 по цілому союзу. З усіх окремих районів Союзу густина на Україні найбільша.

Міське населення України складає 18,5 % від усього проти 17,9 % по союзу і вносить 5.374.000 душ. Найбільше населення має Київ - 494.000 д.; Одеса - 411.000 д. Харків стоїть тільки на 3-му місці та Дніпропетровське - 188.000 д.

Письменність населення союзу дуже невелика: неписьменних було по союзу - мужчин - 34,7 % і жінок - 63,4 % у віці 6 - 7 років й вище проти 25,5 % та 59,4 по Україні, себ-то виходячи з цієї ознаки на-

селення України є більш культурним.

Серед окремих народностей відсоток неписьмених найбільший у туркменів: 95,8 % та Узбеків - 93,7 %; відповідно неписьменність жінок представляється так: 99,8 % та 99,0 %. Найменший відсоток дають жиди - 29,2 % та 30,8 %; німці - 38,8 % та 40,8 %; поляки - 40,1 % та 51,7 %; росіяне - 42,9% та 66,1. на п'ятому місці стоять українці - 44,3 % та 72,3 %.

Таким чином біля половини мужчин та біля трьох четвертин жінок українців є неписьменними.

Відсоток неписьмених до усього населення союзу виносить: 48,9 % та 70,3 % проти 74,9 % та 90,2% у 1897 р.

Яка велика дистанція між Україною та, скажемо, Чехословаччиною, де відсоток неписьменности виносить між населенням у віці 6 - 7 р. і вище по перепису 1921 р. - 6 % та 8 % проти 25,5 % та 59,4 % по Україні.

ФЕДІР АНДРІЄВИЧ ЩЕРБИНА.

(До 80-х роковин з дня народження).

26 Лютого біжучого року в Празі в Геологічному Інституті Карлового Університету відбулась урочиста академія на пошану проф. Ф. А. Щербини з нагоди 80-ліття з дня його народження. Академію влаштував Комітет із представників 12 українських наукових установ та громадських організацій, що закларся в Празі з ініціятири Громади Кубанців.

Федор Андрієвич Щербина - професор українського Університету і Української Господарської Академії в Подєбрадах, член-корреспондент російської Академії Наук, дійсний член Наукового т-ва ім. ШЕВЧЕНКА у Львові, член багатьох наукових і громадських організацій. Його праці по статистиці є цінним вкладом в науку, що одержали визнання в цілому науковому світі.

Наводимо тут головніші з його числених праць:

"Історія Воронежского Земства" 1891 - нагороджена премією Російської Академії Наук ім. імператора Александра III.

"Крестьянские бюджеты".

"Книги по Воронежской статистике" - одержало велику золоту медаль від "Русского Географического Общества".

За оціночні роботи - нагороджено премією ім. кн. Васильчикова.

"Матеріяли по киргизкому землепользованію", що зібрані і розроблені експедицією по дослідженню степових областей.

За часи еміграції:

"Значіння статистики, як наукової експертизи" (стаття в науковому збірнику Укр. Університету 1924 р.).

"Історія статистики і статистичних установ" 1925.

"Світова сільсько-господарська статистика" 1925.

"Класифікація потреб трудового населення в світлі бюджетних даних" (Стаття в записках Української Господарської Академії т. I. 1927 р.).

Крім того Ювілянт підготував до друку цілий ряд праць по бюджетовій і кооперативній статистиці

Ювілянт є член-фундатор товариства Українських економістів в Ч.С.Р.

* * *

МИКОЛА ВАСИЛЬОВИЧ ЛЕВИТСЬКИЙ.

(в 70-тирічні роковини його народження)

29 Березня ц/р. т-во українських кооператорів і т-во українських агрономів в Подєбрадах спільно улаштували урочисте заібрання з приводу 70-ліття з дня народження відомого українського кооператора "артільного батька" Миколи Левитського.

Доц. В. Доманицький та лектор В. Сапіцький зачитали реферати про життя і діяльність М. Левитського та про значіння його артілів. Референти зазначали, що хоч артілі, засновані М. Левитським не виявили життєздатности, однак вони мали велике значіння, як для їхніх учасників, так і для поширення ідеї кооперації. Як доведено обслідуванням артілів, вони спричинилися до поліпшення господарства їх членів, а самі артілі та пропагаторська діяльність М. Левитського зприничилися до розвитку інших видів кооперації.

Після зачитання рефератів де-хто з присутніх поділилися своїми спогадами про "артільного батька"

фігура М. Левитського в цих спогадах вирисовувалась як гарячого, натхненого кооператора-пропагандиста, що не дивлячись ні на несприятливі умови, ні на перешкоди уперто пропагував свою ідею, присвятивши їй все своє життя, занедбавши свої матеріальні інтереси і навіть здоров'я.

* * *

РЕЦЕНЗІЇ.

Акад. К. Г. ВОБЛИЙ. Нариси з історії російсько-української цукро-бурякової промисловості. Том. I-II. Перед розкріпаченням селян 1861 р. Вып. I. у Київі. 1928. Українська Академія Наук. Збірник Соціально-економічного відділу.

Академік К. Воблий розпочав капітальну роботу по історії цукрової промисловості в колишній Росії; з цієї роботи вийшло до цього часу два випуски першого тому; наразі ми хочемо спинитися над розглядом першого випуску.

Ця частина роботи складається з двох великих розділів. В першому розділі автор дає загальну характеристику народнього господарства України в той період, коли почала зароджуватись цукрова промисловість - в 30-х і 40-х рр. XIX віку. Другий розділ присвячений історії виникнення цукрової промисловості в межах колишньої російської держави, характеристиці її стану і розвитку в кріпацькі часи. Можна помітити, різницю в основному підході автора до своїх завдань, що має місце в першому розділі, який носить назву вступу і в другому розділі, який становить перехід до безпосередньої і властивої його теми. Автор починає свою роботу по історії російсько-української цукрової промисловості з характеристики стану українського народнього господарства, трактуючи його як певну одиницю і цілість. Характеристика ця збудована на використанні багатого матеріалу і дає вона яскравий докладний і повний образ стану нашого дореформеного господарства, який ми досі в нашій літературі - не мали. Автор переходить одну за одною окремі галузі нашого народнього господарства - хліборобство, скотарство, сукняну промисловість, вкурятину, салотопню і миловарну промисловість, гуральництво, тютюнову промисловість,

кустарні промисли, торгівлю внутрішню і зовнішню -
- дає в основних рисах їх характеристику, риярляє
тенденції їх розвитку і зв'язує всіх їх в одну єди-
ну цілість - цілість українського народньо - госпо-
дарського організму. Оскільки ця характеристика до
реформеного стану українського народнього госпо-
дарства для автора є лише вступом до його безпосе-
редньої теми, остільки мусів він зачеплюючи дуже
багато питань бути конспективним; в силу цього не
всі його твердження є цілком обгрунтованими. Вида-
ється нам, напр., що твердження про роль російського
капіталу в торгівлі Лівобережжя і почасти Степу,
думаємо ми, що вплив і значіння його для Правобере-
жжя були дуже обмеженими. У автора є натяк на це,
коли він говорить про існування своєї системи яр-
марок на Правобережжі і відокремленої від неї сис-
теми ярмарок на Лівобережжі. Але цієї свої думки в
дальшому автор, думаємо в зв'язку з конспективністю
викладу, належно не розвинув і висновків з неї не
зробив. Але ці викликаючі певні сумніви місця не
зменшують всієї вартости цієї частини роботи.

Інший підход у автора в другому розділі його
роботи, де він приступає до свого безпосередньо
го завдання - це є те, що цілком докладно зазначе-
но в заголовку роботи - один з нарисів російсько-у-
країнської цукрово-бурякової промисловости в держа-
вному масштабі од України аж до Сибіру. Само собою
багато місця присвячено в цій частині українській
промисловости; це не могло бути инакше при тій
ролі, яку відігравала Україна в цукровій промисло-
вости колишньої Росії. Але історія і розвиток її
трактуються як частина розвитку загально-державної
промисловости з підкресленням і виясненнями в першу
чергу причин загально-державного російського, а не
українського порядку; для автора в цьому розділі за-
галом існує тільки "наша" цукрова промисловість в
загально-державному розумінні; періоди розвитку цу-
крової промисловости в дореформену епоху визнача-
ються з загально-державного погляду і через те при-
стосовання їх до української промисловости не зав-
жди є можливим. Ця трактовка теми автором стоїть,

очевидно, в зв'язку з побудованням праці на архивних і бібліотечних матеріалах Ленінграду. Але є незрозумілим через що в передньому слові автор висловлює низку думок, які примушують думати, що він цей загально-державний підхід вважає єдино законним і можливим.

Само собою цей розділ роботи збудований на підставі великої кількості нових і невиданих матеріалів, опрацьованих вправною рукою досвідченого дослідника дає дуже багато матеріалу також і до історії української цукрової промисловості. Про те розгляд теми в загально-державному масштабі привів до того, що деякі моменти, які уявляють інтерес з погляду української цукрової промисловості лише зачеплені і не розроблені докладно; на/томісць, що уявляють для розвитку нашої промисловості другорядний інтерес обговорені з надмірною докладністю. Українська цукрова промисловість, розвиток якої тісно зв'язаний з поміщицьким господарством виникла в зв'язку з тими двома групами поміщицьких господарств, які існували на Україні; польським поміщицьким господарством Правобережжя і російським поміщицьким господарством Лівобережжя; польське поміщицьке господарство по своїй господарській структурі, по своїм культурним традиціям і в зв'язку з тою політикою, що стосував до нього російський уряд, особливо після повстання 1831 р. уявляла низку кардинальних відмін в порівнянні з поміщицьким російським господарством Лівобережжя. Для освітлення історії української цукрової промисловості на Правобережжю, особливо, на Волині і Поділлі ця роля польського землеволодіння мусіла б бути докладно висвітлена і в'яснена. Що для історії російсько-української цукрової промисловості є чиме другорядна деталь - для історії української промисловості - розділ, - якого обминути не можна. У автора в сій справі є тільки кілька невеликих згадок. З другого боку засновання і діяльність московського комітету цукроварів якому автор надає таке велике значіння, що в зв'язку з ним буде своя схема періодів розвитку дореформеної цукрової промисловості є питання цілком дру

горядне для історії української промисловости, якому можна було би присвятити менше місця. Те, що ми наводимо є лише ілюстрація один з прикладів. Загально-державний, а не український підход немичуче мусів відбитись і дійсно відбився на цій конструкції цієї частини праці. В результаті це є дійсно нариси з історії російсько-української цукрово-бурякової промисловости, а не нариси з історії української цукрово-бурякової промисловости, яких ми мали би право сподіватися від українського академіка.

В. Садовський.

Юбілейний Збірник на пошану Академіка Дмитра Івановича БАГАДІЯ. (З нагоди 70 річниці життя та 50-ти роковин наукової діяльності). Видання Української Академії Наук у Києві. 1927 р. т. I. (Збірник Історико-Філологічного Відділу. № 51.).

Це грубий том, що містить у собі 1.187 стор. та 86 окремих статей зі всіх галузів науки. Нас цікавлять тут лише статті економічного характеру. В першу чергу зупинимось на статті академіка Л.М. Яснопольського. "До питання про основні принципи податкової політики". Автор поставив собі завданням лише порушити питання вказати на необхідність його теоретичної розробки. Це питання про податковий тягар і його відношення до індивідуальної платіжної спроможності платника. Як відомо, ця проблема стала перед фінансовою наукою у весь свій зріст тоді, коли фінансова практика майже по всіх країнах перейшла до поступового сподаткування. Дійсно, скрізь прогресія встановлюється емпірично і не знайдено ще ті науково-раціональні підстави, на яких можна було би їх будувати. Автор теж не дає розв'язання цього питання лише вказує ті шляхи, по яких має іти теоретичне розроблення цієї проблеми. Треба віднайти т.зв. "вільний" прибуток платника - по відрахуванні від чистого прибутку видаєтків на особисте споживання. Пропорційне сподаткування вільного при

бутку має дати прогресію для прибутку чистого. Але як констатує автор "не легко встановити саме поняття вільного прибутку". "Царину цю зачіплено дуже мало і теоретично - у розумінні визначення і аналізи самого поняття "вільного" прибутку і статистично - у розумінні розроблення бюджетів господарств не тільки нижчих що до маєткової заможності (стор. 218) груп, ба і вищих груп платників податків" Оскільки автор, як і він сам це визначив лише ставить питання, ця спроба "одна із численних спроб у фінансовій літературі" цікава і варта уваги.

Дві статті В.О. Романовського "До історії бюджетового права гетьманщини за Кирила Розумовського і проф. Є. О. Загоровського "Запорожсько-російська митна політика за часів Нової Січі". кидають світло на історію української економіки - власне фінансової і економічної політики середини ХУІІІ віку. Особливо цікава перша стаття. В ній автор дає огляд боротьби українського гетьманату з російським урядом за фінансову самостійність України, за право самостійно і для власної скарбниці побірати мита і за право вільного розпорядження прибутками і видатками України, не віддаючи відчиту урядові російському.

Стаття О. А. Плевако. "З матеріалів до історії цукрової промисловості на Україні" дуже багато насичена матеріалом, що свідчить про детальне знайомство з об'єктом дослідження і велику працю, що поклав автор. Зарядання автора - розв'язати питання, коли побудовані перші цукроварні на Україні. В протилежність деяким іншим досліджувачам автор приводить до висновку, що зародження цукроварства на Україні припало на 20-ті роки (початок та середину) минулого століття (на 30-і і 40-і). Своє твердження автор підкріплює такою силою матеріалів документального характеру, що не погодитись з ним тяжко. Але стаття має не тільки історичний інтерес. Автор в ній висовує і підкреслює необхідність

дослідження історії цукрової промисловості на Україні для потреб сучасності. "Підсумований досвід минулого, каже він, міг би часом забезпечити хоча б те, що не повторюватимуться де-які невдалі заходи в плануванні цукрового господарства, що вже таки було і траплялися" (Автор посилається на перспективний план з р. 1925). Підкреслює автор і несприятливі умови для такої праці, які полягають в тому, що українська цукрова промисловість об'єднана в єдиний загально-союзний трест. Відмічаючи, що недавно минув столітній ювілей нашої цукрової промисловості він каже: "от тільки дивно, а зарізом і симптоматично, що філії цукортресту на Україні - можливо саме тому, що і досі залишаються вони тільки філіями - цієї сотої річниці не означили так, як воно випадало б означити". (Стор. 1001)

Стаття проф. П. В. Клименка. "Промисловість і торгівля в Подільській губ. на початку XIX віку" носить історично-описовий характер. Висновки, до яких приходить автор можна звести до наступного "Початок XIX віку був для господарського розвитку Поділля переломовим моментом: тоді саме змагались на Поділля за майбутнє індустріально-промисловий напрямок з аграрно-промисловим" (стор. 1057) і далі-цей "індустріально-промисловий розвиток був підпорядкований чужонаціональним силам (російські і польські поміщики, жида, німці) та стороннім осередкам. Значить промисловість була не стала, а торгівля мала колоніальний характер". (там-же).

Стаття Д.Є. Вованенка. "До історії політичної економії на Україні" - власне є історією початків розвитку марксизму на Україні. Автор зпочатку дає коротку характеристику економічних відносин на Україні в 60-х - 70-х роках - перехід до капіталістичних форм виробництва і розкладу натурального господарства заснованого на кріпацтві. І далі всю статтю присвячує Зіберові М. його діяльності і його ідеям. Автор намагається довести, що Зібер М. був справжнім марксистом і обороняє його від інших дослі

дників, що закидали Зіберові еволюціонізм і народн
ництво.

Стаття проф. В. Дитякина. "Сільськ
ке господарство французськ
ких колоній за війни та по
війни" - є спробою на підставі дослідження ста
ну колоніяльного сільського господарства дати ха
рактеристику сучасного імперіялізму. Форсування ек
спорту за рахунок недоїдання сільського населення
- форсування це переводить метрополія через політи
ку такс - це явище знайоме нам і з минулої і з су
часної економічної політики російських урядів на
Україні:

Нарешті стаття В. Г. Курца. "Шляхи
економічної Росії та С.С.С.Р.
на сході." Автор з сумом констатує факт -
зменшення ролі СССР у східній торгівлі, що досяг
нула лише 40 % передвоєнних розмірів. Вказує на
великі можливості, що їх можна досягнути через
торговлю зі Сходом. І подає рецепт "треба рішуче
братися до поширення зносин зі Сходом". Для розвя
зання цього завдання є три шляхи: 1) закордонна по
зика, на яку автор не розраховує, 2) соціалістичне
нагромадження - шлях, як каже автор - "забарний, об
числений на десятки років", 3) концесійний - єди
не можливий на думку автора, щоби негайно і в широ
кому розмірі почати торговий похід на Схід. Шлях
цей найшвидший, беззатратний і безпечний, беручи до
уваги, що всі командні висоти в галузі праці, ви
робництва і обміну перебувають у міцних руках ко
муністичної партії" (стор. 1132). Правда, автор не
обгрунтовує чи є цей шлях цілковито беззатратний для
народнього господарства союзу і чи погодяться кон
цесіонери при залишенні всіх "командних висот" в
руках комуністичної партії іти на таку небезпечну
для них угоду.

Є. Гловінський.

Доцент. Укр. Госп. Акад. Микола Доб
риловський. Державний кре
дит. Видання Укр. Госп. Акад. Подєбради. 1928. ст
166. На правах рукопису.

Вихід цієї цікавої монографії не можна не ві
тати. Шкода лише, що мізерні умови нашого еміграції.

ного життя не дали можливості видачі праці доц. М. Добриловського друкарським способом.

Наукове освітлення справи державного кредиту, особливо потрібне в наші часи, коли всі держави, що брали участь у великій світовій війні (за винятком може Сполуч. Шт. Півн. Америки) несуть на собі тягар військових боргів. Важливе значіння має таке освітлення і для новоутворених держав, хоча б у справі розподілу між ними боргів старої держави, з чия стян якої нові держави повстали.

Зміст монографії в головних рисах такий: 1) способи покриття надзвичайних податків держави; джерела надзвичайних прибутків; державний кредит, як одно з надзвичайних джерел; 2) історичний нарис розвитку державного кредиту; теоретична його оцінка; 3) способи покриття дефіцитів - касового і бюджетного; необхідність кредиту для покриття касового дефіциту; причини бюджетних дефіцитів; випадки збалансування звичайних бюджетів при допомозі кредиту; зв'язок між змінами господарської кон'юнктури і державними фінансами; вплив господарських депресій на бюджетні дефіцити; 4) фінансування позиками надзвичайних державних потреб; способи покриття воєнних витрат; 5) характеристика державних боргів; типи державних позик; юридична підстава їх зяття; 6) емісійні умови і техніка зяття державних позик; 7) пізніші зміни умов державних позик; конверсія і консолідація; 8) амортизація державних боргів; фінансові джерела для їх покриття; 9) державне банкруцтво; способи охорони кредиторських прав; 10) Розподіл державних боргів.

Як видно з перелічених відділів у монографії зібрано в можливій повноті всі питання, що торкаються державного кредиту; багатство ж фактичного матеріалу, доведеного автором до останніх часів (1927 і 1928 рр) збільшує зацікавлення його книжкою. Особливо цікавість мають відділи - про роль кредиту в покритті звичайних державних витрат (стор. 20 - 36), і про фінансування позиками надзвичайних державних потреб (стор. 37 - 58). В першому з названих відділів докладно з'ясовані причини, що викликають зниже

ння державних прибутків і ведуть до бюджетових дефіцитів; всі такі причини поділено на дві групи: а) причини неперіодичні і випадкові та б) такі, що повторюються періодично і закономірно.

До першої групи віднесено між иншим стихійні біди (землетрус, повінь), внутрішні політичні заворушення, масові робітничі страйки і т/п., а до другої — неурожаї хлібів і де-яких технічних рослин та загальні господарські депресії.

Коли віднесення економічних депресій до числа періодичних і закономірних причин має підстави в думках де-яких економістів-дослідників господарської кон'юнктури, напр., Девонса, Ж. Лескура й ин — то зараховування неурожаїв до тих самих причин викликає сумніви в його правильності, бо жадні дослідження — чи то економічного, чи то метеорологічного характеру — й досі ще не виявили правильного й закономірного повторювання таких явищ, як неурожаї. Через те з більшою основністю їх можна зарахувати до причин випадкових.

Багато місця присвячено автором цікавому питанню про вплив економічних депресій на стан фінансового господарства країни, з'окрема на вступ державних прибутків. Зміни кон'юнктурних фаз стимулюють чи гальмують темп зросту народнього доходу, з якого держава черпає свої прибутки, між иншим у виді різних податків. Наведена автором на сторінці 28-29 таблиця наочно показує, як реагують різні прибутки приватних осіб на зміни кон'юнктурних фаз. Найбільшим хитанням підлягає прибуток підприємця від торгу й промисловости, далі йде зиск від грошових капіталів, хитання якого мають менший розмах через те, що в складі цього зиску є фіксована частина, а саме: прибуток од відсоткових паперів; прибуток од різних персональних занять у роках високої кон'юнктури зростає не так інтенсивно, як прибуток од торгу й промисловости, за те в часі депресії він не виявляє значного зниження; нарешті, прибуток од володіння земельними мацками має найменший зрязок із кон'юктурними хитаннями, бо на височинь його, головним чином впливають зовнішні природні фактори, що мають чинність у сільським господарстві.

Звертаючись до окремих податків, автор цілком правильно твердить: "чим більше оцінка прибутку для оподаткування (при простих податках) різниться від дійсного його розміру, тим менше податкові надходження зв'язані з хитаннями прибутку" (ст. 32), а значить - добавимо ми - і з хитаннями кон'юнктури. Твердження це автор ілюструє прикладами надходжень од поземельного оподаткування та від промислового і домового податків у Прусії (протягом 1878 - 1894) - з одного боку і від промислового податку в Росії в рр. 1900 - 1913 - з другого; тоді як прибуток од згаданих податків у Прусії або зовсім не мінявся, або зростає дуже поволі і то не в зв'язку з підвищенням кон'юнктури, промисловий прибуток у Росії дає "дуже хвилясту лінію надходжень, одбиваючи на собі навіть короткі депресії". Вся ця різниця залежить од того, що в першому випадку оцінка прибутку ґрунтувалася на зовнішніх ознаках і не рахувалася з станом дійсного прибутку, в другому ж оцінювався дійсний розмір прибутків підвідчатних підприємств, податок з яких становив головну частину прибутку від промислового оподаткування. Не можна лише погодитися з формулюванням остаточного висновку автора: "персональні податки чутливіші до кон'юнктурних змін, ніж реальні" (ст. 32). Річ не в персональних податках, а в тім, як збудовано оподаткування прибутків: коли воно падає на дійсний прибуток, як то ми бачили в Росії що до промислового податку, там податкові надходження цілком залежать од кон'юнктурних змін коли ж оцінка прибутків не базується на дійсних їх розмірах, там такої залежності не буде помітно. Через те правильніше було б формулювати згаданий висновок так: "податки, які стягаються відповідно до дійсної прибутковості (об'єкта оподаткування), чутливіші до кон'юнктурних змін, ніж реальні".

При розгляді справи фінансування воєнних потреб, автором докладно і ґрунтовно переведена аналіза тих впливів, які роблять воєнні позики і податки, запроваджені для фінансування війни, на різні галузі державного життя і народнього господарства. З двох джерел для фінансування війни - позичок і податків - автор з теоретичних міркувань змиляється

на користь податкової системи, яку він вважає радикальнішим з обох цих заходів (стор. 51).

До світової війни, дійсно, теоретична думка ставилася негативно до покриття витрат на війну позичками. Але таж війна виявила для всіх країн, що брали в ній участь (за винятком лише С.Ш.П. Америки), повну фактичну неможливість обійтися самими податками; навіть найбагатша з європейських країн - Англія - з усіх витрат на війну 80 % покрила при допомозі кредиту та, при колосальнім розмірі цих витрат, до цього таки джерела вона й примушена була звернутися, бо, як видно з наведених автором цифрових даних (ст. 40), пересічний щорічний видаток її на війну майже дорівнювався річному національному доходу (як що не перевищував його).

Мимо того, що в більшості випадків може й не вистарчити податкових надходжень на покриття військових витрат, сама думка про більшу корисність для населення й соціальну справедливість фінансування війни при допомозі податків (а не позик) не може вражатися безперечною. Навіть при найдосконалішій системі оподаткування, коли головна частина державних ресурсів одержується від прогресивних податків що стягаються з фондів та кон'юктуральних прибутків, звичайно і в мирні часи податкове напруження буває досить високим; коли ж повстає війна, що вимагає значного збільшення витрат, підвищення існуючих податків і введення нових легко можуть підірвати сили індивідуальних господарств і зачепити навіть саме майно, що прибутки приносить. Але річ у тім, що в дійсності досконалі податкові системи зустрічаються дуже рідко звичайно, прибуткові бюджети майже всіх країн ґрунтуються на посередніх податках, які здебільшого падають на предмети першої потреби й обтяжують, головним чином, незаможні верстви населення; всяке збільшення цих податків найшкідливіше відбивається на їх добробуті, а значне піднесення оподаткування гід час війни ставить їх у неможливо тяжке положення. При військових же позичках, зятягнутих на довгий термін, тягар роєних витрат розподіляється на великий період і на ко

лий рік припадає порівнюючи невелика сума боргу. Розуміється, при таких умовах до сплати позик на фінансування війни притягаються й мабутні покоління але в такому притягненні нема нічого несправедливого, коли порівняти це їх матеріальне обтяження з усіма тими жертвами, що їх доводиться нести учасникам війни.

Віддавши належне теоретичним міркуванням, автор однак в остаточному своєму висновку приходить до правильної думки, що в більшості випадків не можна обійтися без фінансування позиками воєнних витрат (стор. 58).

Не можна обійти мовчанням нахилу автора до рживання чужоземних слів навіть тоді, коли коли вони не служать термінами, наприклад, "міропріять" (стор. 1), "релятивна константність" (стор. 24), "абсорбувати" (ст. 46) и инш.

I. Кабачків.

Ф.Т.М а т в і є н к о - Г о р н а г а. Н а р и с и з е к о н о м и ч н о ї г е о г р а ф і ї У к р а ї н и. П і д р у ч н и к д л я в и щ и х ш к і л. Д е р ж а в н и й Н а у к о в о - м е т о д о л о г и ч н и й К о м і т е т Н а р к о м о с в. У С С Р п о с е к ц і ї п р о ф о с в і т и д о з в о л и в д о в ж и т к у я к п о с і б н и к д л я В У З - і в. Д е р ж а в н е в и д а в н и ц т в о У к р а ї н и. 1929 р.

Спняємось на цій книжці через те, що вона є підручником для вищих шкіл, дозволеним до ужитку наркомосвіт. У С С Р. Вона може отже дати уявлення про якість того наукового матеріалу, який постачають студентам високої совіцької школи.

Книжка п. Матвієнка поділяється на три частини перша хоче ряснити завдання, предмет і метод економічної географії; друга, яка носить назву загальної частини - дає поняття про краєвиди витворюючих сил, закон зональності й принципи районування в сільському господарстві; третя - присвячена ознайомленню з українською економікою; тут автор, подарши свою схему районування України, дає коротку характеристику окремих галузів українського народньо.

го господарства.

На перших сторінках своєї першої частини автор констатує, що економічна географія є наука досить молода й що питання про її метод й предмет ще остаточно не вирішено. Коли автор це знає і визнає, здаралось би було природним спинитися на головніших означеннях економічної географії, які існують в літературі, звернувшись у першу чергу до тої літератури, в якій присвячено цій справі найбільше уваги - отже до німецької. Автор закордонну літературу обминає цілком, як впрочім обминає і дореволюційну російську й знаходить лише два авторитети, на поглядах яких вважає потрібним спинитися - С. Берштейна-Когана і Константинова. Про інші погляди існуючі в літературі, читач має можливість довідатися тільки остільки, оскільки про них згадують ці два автори. Подавши в той спосіб літературу що до цього питання, автор вважає потрібним дати своє визначення економічної географії,*) хоч і підкреслює, що він є противником будь яких визначень; економічна географія, на думку автора, є наука про витворчі частини господарства. Перерахувати їх всі майже неможливо, але приблизно вказати їх, на думку автора, слід. Отже даючи цей приблизний підрахунок, автор їх ділить на дві категорії: в першій категорії чинників природничого порядку він нараховує десять груп, при чому до десятої групи витворчих чинників категорії чинників природничого порядку відносяться властивості людини, як господарчого чинника; до другої категорії належать чинники соціального порядку; сюди поміж иншим попадають форми політичного ладу, техника господарського виробництва взагалі, попередня історія країни, господарчі традиції і побут. Все це отже разом з тим, що перерахувати майже неможливо, згідно з твердженням авто

*) Перед тим, як дати своє визначення автор, розуміється, дає критику тих визначень, з якими він не згоден. Одмітимо в цій критиці одно місце: "за думкою Константинова - каже автор - виходить, що в соціальних взаємовідносинах до народження економічної географії було щось недороблене і вона му

силь його доробити" (стор. 23).

ра, має становити предмет економічної географії. Цьому визначенню автора, розуміється, відмовити в оригінальності трудно, боїмося лише, що коли це визначення вийде по за УССР, де його будуть розбірати люди менш компетентні, ніж спеці з наркомос-а, воно буде признане троше за широким.

В другій частині одмітимо, що автор поєднує поняття економічного району і держави. Він констатує: найбільш розповсюдженими типами економічних районів або власне держав (в залежності від господарства) будуть: тип аграрної держави (країни), індустріальної і (проміжної) аграрно-індустріальної (стор. 27). Звертає на себе увагу в цій частині так само виклад теорії Тьєна, який з очевидністю переконує в тому, що автор самої роботи Тьєна ніколи в руках не держав.

В третій частині, яка присвячена характеристиці українського народнього господарства, перед автором стояло легше завдання; при малій розробленості про блем української економіки тут з одного боку бракує загалом усталених положень, отже трудніше договоритися до абсурду, а з другого боку при великій кількості статистичного матеріялу за совіцьких часів є що використувувати. Але й тут у автора не обійшлося без непорозумінь. Наведемо кілька прикладів. Автор без жадних сумнівів й коментарів порівнює $\%$ міського населення по національності по переписах 1920 і 1923 років, забуваючи, що визначення міста в обох цих переписах ріжне і що місто в трактовці перепису 1923 року є поняття значно ширше, ніж в переписові 1920 р. (ст. 104). Спиняючись над передреволюційними відносинами в сфері землеволодіння автор до селянського землеволодіння відносить лише селянські надільні землі, забуваючи про ті землі, які належали селянам, як приватним власникам (стор. 108). Абсолютно безпідставним і невірним є тверження, що історія старої української металургічної промисловості є звязана з історією народнього господарства Росії (стор. 135). Є неправильним говорити, що на розвиток української цукрової промисловості впливала урядова цукрова регульовка,

заведена в 1895 році не згадуючи разом з тим про всю попередню акцизну політику російського уряду по відношенню до цукрової промисловости (стор. 149). Само собою минаємо всі ті місця, де автор проводить офіційально визнані і ухвалені положення що до сучасного стану і тенденцій розвитку українського народного господарства. Тут критичного відношення, розуміється, сподіватись не доводиться.

Це одна урага. Розуміється совітський учений, підручники якого рекомендовані для совітської школи, зобов'язаний говорити, що все, що було до жовтня, має тільки негативні риси, уявляє одну чорну пляму, але на що все таки доходить до такої степені вульгаризації, як доходить автор. На що говорити, що політична економія до жовтневого перевороту "потепки" викладалася на одному факультеті університету, а про заснування спеціальних висчих шкіл (присвячених народо-господарчим дисциплінам) не дородилося говорити майже до самого передодня революції". На що мовчати історію аграрних відносин на Україні так, як мовчить її автор: все таки мусить бути різниця між агітаційною брошурою і підручником для високої школи.

Цим останнім зауваженням ми закінчуємо розгляд праці п. Матвієнка, дозволеної до вжитку наркомосвітою УСРС в високих школах України.

В. Садорський.

Х Р О Н І К А.

УМОВИ ПРИЙОМУ ДО УЧБОВОЇ ЧАСТИНИ УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ МАРКСИЗМУ-ЛЕНІНІЗМУ НА 1929-33 ак. рік.

Оголошено умови прийому аспірантів на основні і підготовчі виділи харківського інституту марксизму-ленінізму на біжучий академічний рік. Інститут складеться з таких основних виділів: 1) економічний, 2) філософсько-соціологічний, 3) історичний, 4) катедра історії партії, 5) національного питання. Окрім того існує підготовчий виділ, зарадання якого підготовлювати на основні виділи. Подаємо дані про ті академічні вимоги, які ставляться до аспірантів в обсягу знання економічної літератури. Для нефаховців вимагається знання такої літератури: 1) Маркс. Капітал т. I та частково т. III (розділи I - 28, 36 - 40 і 44 - 52), 2) Маркс. До критики політичної економії, 3) Бухарін. Політекономія раятьє, 4) Бухарін. Імперіялізм і мирове хозяйство. 5) Ленін. Імперіалізм. 6) Гільфердинг. Финансовий капітал. 7) Маркс. Злидні філософії. Для фахівців крім всього вищезазначеного ще такі книжки: Маркс. Капітал т. II., 2) Роза Люксембург. Накоплення капітала. 3) Бухарін. Імперіялізм і накоплення капітала. 4) Рубін. История экономической мысли. 5) Кацеленбаум. Учение од деньгах і кредите. 6) Каутський. Аграрний вопрос. 7) Тахтенберг. Бумажные денги. 8) Трахтенберг. Современный кредит и его организация т. I. 9) Збірник "Кооперация в СССР за 10 лет". Вид. Комкадемии. 10) Лозовий. Основы кооперации". Для вступу на підготовчий виділ вимагається знання такої економічної літератури: 1) Каутський. Экономическое учение К. Маркса. 2) Михалевский. Политекономия. 3) Ленін. Імперіялізм как новейший этап капитализма. 4) Милютин. Основы экономической политики. 5) Борхарт. Капитал К. Маркса. 6) Ленін т. III. 7) Рубін. Теория стоимости. 8) Економ. география Украины..

ПРОБЛЕМИ НАУКОВОЇ РОБОТИ НА УКРАЇНІ. Під таким заголовком уміщено в "Комуністі" (№ 29 і 32) статтю Озерного, яка, маючи загальні обставини підготовки нових сил до наукової роботи на Україні, вясняє разом з тим ці умови також для підготовки нової зміни в обсягу економічних наук. Наукові кадри на Україні уявляються так: керівників науково-дослідчих інститутів і кафедр - 33; завідувачих секціями науково-дослідчих установ - 104; дійсних членів - 244; наукових працівників - 465; українців по національності є серед першої групи - 48,4 %, серед другої - 40,8 %, серед третьої - 48,4 %, серед четвертої - 41,7 %. Партійне пролетарування серед кожної з цих груп є незначне, яке не перевищує 8 - 10 %. Аспірантів для підготовки до наукової роботи є на перше січня 1929 року - 1673; серед них українців по національності є 55,5 %, а % партійних підноситься до 19. Що до постановки роботи з аспірантами, "то тут ми не можемо похвалитися досягненнями. По деяких кафедрах робота науково-методологічна зовсім не поставлена. І аспіранти працюють на власну руку. Ніякої плановості, системи в тому, що має аспірант робити на 1-й, 2-й, 3-й рік не має"... "Особливо зле стоїть справа з педагогічною роботою"... "Як правило, лише зрідка з'являються в "записках" чи в "працях" кафедри або інститутів роботи аспірантів і, що буває, вони з'являються передусім в закордонних журналах, а надто роботи експериментального характеру"... Волюче питання є матеріальне забезпечення аспірантів. До 1928/29 р. стипендія була в 60 - 100, а зрідка в 120 - 150 карб. В цьому році розмір стипендії піднесений од 75 до 150 - 170 карб. (вищі ставки тільки для інд-техн. кафедр). % аспірантів забезпечених стипендіями не перевищує 30 %. В буквальному зміслі зле стоїть справа з науковими співробітниками, тоб-то з тою категорією, куди переходять аспіранти по скінченні стажу. З аспірантури для роботи при самих кафедрах можна залишити лише мізерну кількість. До того ж норми оплати в деяких випадках навіть нижче аспірантських стипендій.

ІНЖЕНЕРИ-ЕКОНОМІСТИ У.Г.А. випуску 1928/29 р.
з зазначенням тем дипломних праць.

1. СВТУХІВ Олександр. - Рада Ліги Націй.
2. ПАНИЦЯ Степан. - Різниці, як комунальні підприємства.
3. МИХАЙЛЮК Дмитро. - Перенаселення верховинського українського села.
4. ПРОКОПІВ Іван. - Кооперація і м'ясний ринок.
5. СЦІБОРСЬКИЙ Микола. - Аграрна політика українського націоналізма.
6. БОКИТЬКО Борис. - Мирне розв'язання міжнародніх спорів.
7. ЛІНИЦЬКА Марія. - Біржі праці в Ч.С.Р.
8. ЧУБЕНКОВА Єлісавета. - Соціальне опікування жінок в Празі.

* * *

З Ж И Т Т Я

ТОВАРИСТВА УКРАЇНСЬКИХ ЕКОНОМІСТІВ В Ч.С.Р.

В попередньому числі цього збірника подані були інформації з життя т-ва українських економістів в Ч.С.Р.; зараз додаємо інформації за останній рік (від І.У. 1928 до І.У. 1929).

Членів на І.У. 1929 є в т-ві 50. За цей рік в складі управи т-ва зайшли такі зміни: вибули зі складу управи проф. д-р В. Тимошенко і інженер. Л. Биковський, на їх місце увійшли - з початком 1928-1929 акад. року - проф. В. Мартос і д-р. інженер Ол. Питель. Управа відбула за цей рік 6 засідань, присвячених біжучим справам.

За рік відбулося 3 наукових засідання, а саме: І4.У. 1928 зачитав інж. Є. Гловінський доклад на тему: "УССР і СССР в їх фінансових взаємовідношеннях"; І4.2. 1929 зачитав лектор В. Приходько доклад на тему: "Українська економічна наука і справа національного визволення, та І0.ІУ. 1929 зачитав інж. Г. Денисенко доклад на тему: "Статистичний перепис

української еміграції в Західній і Середній Європі" всі ці доклади викликали жваві дискусії, в яких приймало участь по першому докладу - 5 чоловік, по другому - 7 і по 3-му - 5.

Вихід першого числа "Українського Економиста" був зустрінутий прихильно українським громадянством, про що свідчать рецензії у "Кооперативній Республіці" (Львів) та "Тризубі" (Париж). і инш. та те, що на протязі одного місяця весь наклад розійшовся.

ФІНАНСОВИЙ СТАН Т-ва на І.У.1929 року представляється в такому вигляді: (за період з 23.ІІ.28)

П р и б у т к и.

Залишалося з минулого періоду	196.00	кч.
Поступило членських і вступних внесків	1031.00	"
Від продажу "У.Ек". № І-й.	1283.30	"
Переходові суми	25.00	"
Передплата на "У.Ек". № 2-й.	263.60	"

Р а з о м 2798.90 кч.

В и д а т к и.

Друк "У.Ек". № І-й.	1556.50	кч.
Канцелярійні, поштові та инш. вид..	288.10	"
Пересилка "У.Ек". № І-й	75.60	"

Р а з о м 1920.20 кч.

Залишається 878.70 кч., що асигновані на видання "У.Ек". № 2-й.

На І4.У.1929 скликані Загальні збори т-ва з таким порядком денним:

1. Доклад Управи і ревизійної Комісії.
2. Демісія Управи і Ревизійної Комісії та вибір нових органів.
3. Плян діяльності т-ва.
4. Вільні внески.

* * * *

**

БІБЛІОГРАФІЯ.

"Одеський порт, его значення, перспективи и нужди". 1927. Стр. 136. Ціна 1 руб.

Кривченко Г.О. проф. "Нариси світового господарства". Київ. 1927. Вид. "Книгоспілка".

Левитський П. "Туреччина та її економічне районування".

Міхалевський Ф.І. "Політична Економія". Вид. "Пролетарій". 1928. стр. 340.

Айхенвальд А. "Радянська Економіка". Переклад О. Байкаря. Вид. "Пролетарій" 1928. стр. 84

"Матеріали к п'ятилітньому плану розвитку промисловості У.С.С.Р. вид. В.Р.П.Г.У.С.С.Р. стор. 200 + 120 табл.

Сліпанський А. "Кредит та його роль в розвитку сільського господарства України" Вид. "Радянський селянин" 1928. стор. 211.

"Естестественные производительные силы У.С.С.Р. Збірник. Вид. Укргосплана. Харків. 1928.

Волубаєв М.С. "Початки політичної Економії". 1928. стор. 104. Ціна 1 руб. 30 коп.

Заславський З.О. "Влияние минеральных удобрений на повышение урожайности сельскохозяйственных культур". Матеріали до будівлі 5-го перспективного плану. Праці Госплану У.Р.С.Р. Вип. УІ. Вид. Госплану України. Харків. 1928. Стор. 118. Ціна 1 руб. 30 коп.

Робляк К. Г. проф. "Опыт истории свекло сахарной промышленности". т. I. "До освобождения крестьян". Вид. Прав. Цукортреста. Москва. 1928. стор. 244. Ціна 3 руб. 25 коп.

Альтерман А. "Развиток хлебного хозяйства та хлібної торгівлі України". Вид. "Радянського Селянина". 1928. Ціна 50 коп.

Соловей Д.М. і Лебединський "Язчна торгівля України". 1927. Стор. 128.

С и н я в с ь к и й А. проф. "Методологія економіко-географії і озесматичний нарис програму" Київ. 1927.

Р а т н е р А. Д. Р е н к е В. П. "Каменноугольная и антрацитовая промышленность Донецкого бассейна". Вид. Донвугля. 1928. Ціна 3 руб.

"Д о н б а с". Справочник. Вид. "Транспечать Н.К.П.С.". 1928. стор. 482. Ціна 3 руб. 50 коп.

О б о л е н с к і й В. В. (Осінький). "Международные и межконтинентальные миграции в довоенной России и СССР". Вид. У.С.У.С.Р.С.Р. Москва. 1928. Ціна 2 руб.

"Н а ш С о ю з". "К р ы м". К. Вялецкий, С. Кривцов, Е. Кольман, М. Потемкин, И. Хабарин, Я. Яковлев. Вид. "Московский Рабочий". 1928. Стр. 112. Ціна 4 руб. 60 коп.

"П у т и н а р о д о х о з я й с т в е н н о г о р а з в и т и я У. С. С. Р." Матеріяли до будівлі 5-го перспективного плану. Вид. Укргосплану Харків. 1928. Стор. 488. Ціна 3 руб.

"Е с т е с т в е н н о - п р о и з в о д и т е л ь н ы е с и л ы У. С. С. Р." Матеріяли до будівлі 5-го перспективного плану. Праці Госплану У. Р. С. Р. Вип. У. Видання Укргосплану. Харків. 1928. Стор. 223 + II мап.

О п п о к о в Є. В. проф. "Днепрострой и развитие производительных сил Украины". Вид. Научно-Дослідного Інст. Вод. Госп. України. 1928. ціна 40 коп.

Г л о в а ц к и й А. и В у р у н д о в с к и й "Проблема железно-дорожных выходов из Донбаса". Труды Госплана УССР. Харків 1929.

Д а ш к о в с ь к и й І. Політична економія. Стислий курс. Держ. вид. України. 1928.

К р и ж а н о в с ь к и й Радянське кооперативне законодавство. Держ. вид. України. 1928.

Ц у к е р м а н Л. Економічна політика радянської влади. Книга навчальна. За редакцією Коломойцева. Держ. Вид. України. 1928.

Л о з о в и й О. л. Основи кооперації. Держ. вид. України. 1928.

"Ощадна справа на Україні. 1926-27 р. Видання ЦСУ 1929.

Шульгин О. Уваги до історії розвитку ранишого капіталізму. Студії з поля суспільних наук і статистики видає Стат. Кат. Наук. Тов. ім. Шевченка. Том IV. вип. 2. Львів 1928 р.

V. Zellarius. "Moderne Genossenschaftsbewegung in der Ukraine". Berlin. Verlag "Ukrainische Kooperation". 1927. S. 86.

Dr F. Veit. "Landwirtschaft und Agrarverfassung der Süd-Ukraine/Neu-Russland/". Verlag Walter de Gruyter. Berlin. 1927. S. 128

00000
000
0

З М І С Т.

Сторінки.

<u>В. Сапіцький.</u> З життя і діяльності Миколи Зібера на Україні.	I - 8
<u>С. Гольдельман.</u> Соціально-економі- чні підстави національної проблеми.	9 - 18
<u>М. Добриловський.</u> До методології визначення ролі України в публичних бюд- жетах радянського союзу.	19 - 30
<u>Ол. Питель.</u> Огляд міського госпо- дарства і політики в УРСР.	31 - 80
<u>Гр. Денисенко.</u> Вплив окремих факто- рів на розвиток земельної оренди на Україні.	81 - 94
<u>М. Малашко.</u> Кооперативний відділ Української Господарської Академії в ЧСР..	95 - 110
<u>С. Володимирів.</u> Огляд економічної преси.	III - 132
<u>Ф.А. Щербина</u> (до 80-х роковин з дня народження)	I33
<u>М.В. Левитський</u> (до 70-х роковин з дня народження)	I34
Р е ц е н з і ї:	
<u>Р. Садовський.</u> Акад. К.Г.Роб- лий. Нариси з історії російсько-української цукрової промисловості т.І.	I35 - I38
<u>Є. Гловінський.</u> Юбілейний Збірник на пошану Академіка Дм. Івановича Вагалія....	I38 - I41
<u>І. Кабачків.</u> Доц. У.Г.А. Микола Доб- риловський. Державний кредит.	I41 - I46
<u>В. Садовський.</u> Ф.Т. Матвієнко-Гарпага Нариси з економічної географії України....	I46 - I49
<u>Х р о н і к а</u>	I50 - I52
<u>З життя Товариства Українських Еко- номистів в ЧСР.</u>	I52 - I53
<u>Б і б л і о г р а ф і я</u>	I54 - I56

* * * * *

Редакційна Колегія: доц. В. Садовський - виконуючий обов'язки голови, л-р Ол. Питель - секретар, інж. Є. Гловінський - адміністратор, скарбник проф. В. Мартос і л-р. С. Володимирів - члени Колегії. Літографовано 150 примірників в літографії Б. Ванчури в Подєбрадах. Обгортку друковано в друкарні Ногавця в Подєбрадах. На машинці друкував інж. М. Литвицький. Технічно видання провадив інженер Є. Гловінський. Випущено в світ 10 травня
І 9 2 9 р.